

IZ STRANIH ARMIJA

AKTIVNA SREDSTVA PROTIVOKLOPNE ODBRANE

Iako je drugi svetski rat predstavljao period intenzivnog razvoja i usavršavanja protivoklopnih sredstava, on nije u ovoj oblasti doneo neko revolucionarno rešenje koje bi značajnije uticalo na karakter borbenih dejstava i upotrebu oklopnih jedinica. Ipak treba istaći da je u drugom svetskom ratu u oblasti protivoklopne odbrane počela primena tzv. kumulativnog efekta eksplozije i da je sve do danas u toj oblasti upravo najveći napredak i ostvaren baš u pogledu primene tog efekta. Razume se da je ta primena, kao i druga značajnija usavršavanja tzv. klasičnih protivoklopnih sredstava, ostvarena u godinama posle drugog svetskog rata, bila rezultat nastojanja da se ide ukorak, pa čak i prevaziđe, brzi razvoj tenkova i drugih oklopnih borbenih vozila. S druge strane, razvoj protivoklopnih sredstava i povećanje njihove efikasnosti diktirali su i odgovarajuća prilagođavanja u taktičkim, pa i strategijskim koncepcijama upotrebe oklopnih jedinica, a s tim u vezi i nužne korekcije u pogledu taktičko-tehničkih karakteristika savremenog oklopnog vozila, u prvom redu tenka.

Danas je opšteprihvaćeno gledište o neophodnosti masovne primene tenkova i drugih oklopnih borbenih vozila u budućem ratu koga će, verovatno, karakterisati upotreba taktičkog nuklearnog oružja. Savremeni tehnički nivo oklopnih borbenih vozila i zamisao o njihovoj širokoj primeni postavljaju pred protivoklopnu odbranu u sklopu budućih borbenih dejstava veliki broj delikatnih zadataka. Savremena oklopna borbena vozila odlikuju se, pre svega, snažnom pancirnom zaštitom, moćnim naoružanjem, velikom pokretljivošću i prohodnošću. Polazeći od toga, protivoklopna odbrana uspešno će moći da rešava borbene zadatke i u odbrani i u napadu ukoliko je dobro organizovana, ukoliko raspolaže dovoljnim brojem efikasnih protivoklopnih sredstava za različite zadatke (u okviru usvojenog sistema odbrane) i ukoliko ima veliku pokretljivost.

U članku je izneto stanje savremenih aktivnih sredstava protivoklopne odbrane KoV, kao i tendencije njihovog razvoja — na osnovu stavova pojedinih autora iznetih u sledećim inostranim materijalima: (1) *Armor* — septembar—oktobar 1958. god.; (2) „Notice sur les grenades à fusil françaises”, izdanje Charles — Lavauzelle et Cie, Pariz, 1958. god.; (3) *Revue de Forces Terrestres* — oktobar 1959. god.; (4) *Wehr und Wirtschaft* — januar 1960. god.; (5) W. Ch. Brou: „Les charges creuses”, izdanje Ecole Royale Militaire, maj 1955. god.; (6) *Ordnance*, jun—avgust 1961. god.; (7) *Prospekt*: „Le Blindicide Energa — Model 1950”; (8) *Armor* — maj—jun 1960. god.; (9) *Военные знания*, 4/1960. god.; (10) *Soldat und Technik*, 10/1960. god.; (11) *De Militaire Spectator*, april 1955. god.; (12) *Engineer*, novembar 1950. i novembar 1961. god.; (13) *Engineer*, mart 1962. god.; (14) *Der Deutsche Soldat*, 12/1959. god.; (15) *Engineer*, novembar 1961. god.; (16) „Taschenbuch für Panzer” — 1959. god.; (17) „Bulletin d’information des armées” od 12. aprila 1962. god. objavljen u *Revue militaire générale* — jul 1962. god.; (18) *Военный вестник*, 10/1962. god.; (19) *Soldat und Technik*, 5/1960. god.; (20) *Military Review*, februar 1960. god.; (21) *Military Review*, avgust 1961. god.

Uobičajena je opšta podela protivoklopnih sredstava na tzv. aktivna i pasivna. U pasivna se ubrajaju sva minerska sredstva namenjena za uništavanje ili zaustavljanje tenkova, kao i druga sredstva pasivne protivoklopne odbrane (specijalni građevinsko-inženjerski objekti koji treba da zaustave tenkove). Iako u sklopu protivoklopne odbrane igraju drugostepenu ulogu, pasivna protivoklopna sredstva imaju veliki značaj i taktičko opravdanje.

Pod aktivnim protivoklopnim sredstvima podrazumevaju se ona koja omogućuju uništavanje cilja na izvesnom udaljenju od sopstvenog vatrenog položaja. Ova grupa sredstava predstavlja osnovu dobro organizovane protivoklopne odbrane.*

Adekvatna podela aktivnih protivoklopnih sredstava je veoma teška, gotovo i nemogućna. Danas je uobičajeno da se ova sredstva dele po načinu dejstva (npr. granate ili projektili sa kumulativnim punjenjem, pancirne i potkalibarske granate) ili po načinu lansiranja (topovska pt granata, vođeni projektili i dr). Izgleda da je najprikladnija funkcionalna podela — prema taktičkoj nameni, pa ćemo ovakvu podelu i usvojiti pri ovom razmatranju. Prema taktičkoj nameni savremena protivoklopna sredstva se mogu podeliti u tri grupe: sredstva bliske protivoklopne odbrane (za odstojanja do 200 m), sredstva za protivoklopnu odbranu na srednjim odstojanjima (do 600 m), sredstva za protivoklopnu odbranu na velikim odstojanjima (preko 600 m).

SREDSTVA BLISKE PROTIVOKLOPNE ODBRANE

Zahvaljujući primeni kumulativnog efekta danas postoje u naoružanju gotovo svih armija relativno vrlo efikasna protivoklopna sredstva koja omogućuju i izolovanom strelcu uspešnu borbu protiv oklopnih borbenih vozila na bliskom odstojanju. Očigledno je da u uslovima široke primene oklopnih vozila i, gotovo isključivo, manevarskih dejstava, savremeno naoružanje ne bi bilo potpuno bez sredstava bliske protivoklopne odbrane.

Najviše rasprostranjena i danas gotovo jedina sredstva za blisku protivoklopnu odbranu jesu pušćane tromblonske mine (u nekim zemljama se nazivaju i bombama) sa kumulativnim punjenjem i ručni bacači, takođe sa kumulativnim minama ili kumulativnim projektilima (pod »projektilom« se podrazumeva mina ili granata snabdevena raketnim motorom i vođeni raketni projektil).

Pušćane tromblonske mine sa kumulativnim punjenjem. Ostvarena u prvom svetskom ratu kao protivpešadijska, pušćana tromblonska mina postala je i protivoklopno sredstvo tek posle drugog svetskog rata, kada je usavršena primena kumulativnog efekta eksplozije omogućila realizovanje zadovoljavajućih taktičko-tehničkih osobina pušćane mine kao protivoklopnog sredstva.¹ Pri ovome treba imati u vidu da je realizacija taktičko-tehničkih zahteva, naročito osnovnog — efikasno dejstvo protiv savremenih srednjih tenkova — postavljala sa tehničkog stanovišta vrlo ozbiljne probleme. Trebalo je ostvariti probojnost oklopa debljine oko 200 mm sa relativno malom koli-

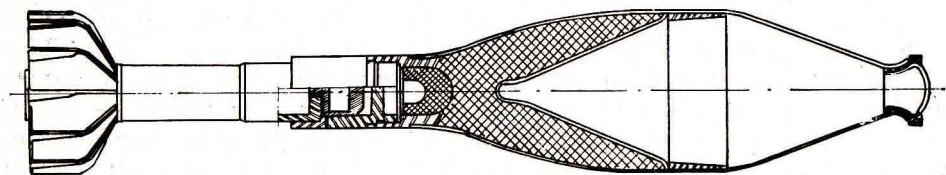
* Pored protivoklopnih sredstava KoV koja su predmet razmatranja u ovom članku, postoje i aktivna protivoklopna sredstva koja se koriste u vazduhoplovstvu.

¹ Nemci su od 1942. god. naoružavali svoje „pancergrenadire“ protivoklopnim pušćanim minama čija je probojnost iznosila jedva 80 mm.

činom eksploziva, diktiranom (jedino prihvatljivom) malom težinom kompletne tromblonske mine.

Glavne, i sa gledišta protivoklopne odbrane najinteresantnije, osobine savremenih pušćanih tromblonskih mina sa kumulativnim punjenjem su:

težina kompletne mine	0,600 do 0,800 kg
efikasan domet	100 do 200 m
probojnost oklopa	200 do 350 mm
upaljač	mehanički ili električni
težina tromblona	0,200 do 0,400 kg

Na slici je dat presek protivoklopne pušćane tromblonske mine *Strim* kalibra 73 mm M1950, koja se nalazi u naoružanju francuske armije (2). Glavne njene osobine su:

težina kompletne mine	$0,800 \pm 0,010$ kg
ukupna dužina mine	405 mm
težina eksplozivnog punjenja	$0,332 \pm 0,004$ kg

probojnost:

- 300 mm vertikalnog oklopa
- 900 mm betona
- 1.900 mm zida od džakova sa zemljom

razantan domet	75 m
maksimalan domet	240 m
početna brzina	50 m/s

preciznost:

$$H + L^2 = 90 \text{ cm na odstojanju } 75 \text{ m}$$

$$H + L = 140 \text{ cm na odstojanju } 100 \text{ m}$$

upaljač donji (mehanički) funkcioniše pri udarnom uglu do 20° .

Pada u oči velika probojnost ove tromblonske mine. Ne sumnjajući u podatke o probojnosti, treba ipak skrenuti pažnju na neke činjenice. Opšte je poznato da probojnost protivoklopnog sredstva, bez obzira na način dejstva, zavisi od mehaničkih i metalurških karakteristika oklopa. Jedna ista kumulativna mina probija razne debljine oklopa, što zavisi od njegovog kvaliteta. Potpuna ocena probojnih karakteristika mine *Strim* bila bi mogućna kada bi se raspolagalo i sa karakteristikama oklopa.

* $H + L$ = ukupna slika rasturanja na vertikalnoj meti

Isto tako, nije izvesno ni kakav je efekat kumulativnog mlaza u unutrašnjosti oklopnog vozila, s obzirom na malu količinu eksploziva, čak i pod pretpostavkom maksimalne probojnosti od 300 mm oklopa.

Tromblonska mina *Strim* lansira se puškom 7,5 mm M36/51 ili američkom puškom 7,62 mm (pomoću odgovarajućeg tromblona kalibra 22 mm). Treba istaći da francuska armija uvodi od 1951. godine na puškama fiksne tromblone, a u vezi s tim i specijalne fiksne nišane (3).

U naoružanju belgijske, švajcarske i drugih armija nalaze se tromblonske mine sa kumulativnim punjenjem, veoma slične mini *Strim*.

Puščana tromblonska mina sa kumulativnim punjenjem predstavlja protivoklopno oruđe pešadije i zamišljena je samo kao dopuna njenih protivoklopnih sredstava. Smatra se da je ozbiljan taktički nedostatak puščanih protivoklopnih mina njihov mali domet koji u savremenim borbenim uslovima znatno ograničava raspoloživo vreme za protivoklopno dejstvo. Pod pretpostavkom da se tenk kreće na vatrenom položaju brzinom od 18 km/čas (5 m/sek.), borcu koji raspolaže puščanom protivoklopnom minom, čiji je efikasan domet 100 m, stoji na raspolaganju za dejstvo samo 20 sek.

U poslednje vreme vrše se opiti kako bi se ugradnjom raketnog motora u stabilizator puščane protivoklopne mine povećao njen efikasan domet. Prema podacima strane vojnoprste literature (4), švajcarske firme *Hispano Suiza* i *Instalaza* su na ovom polju već postigle izvesne rezultate. Efikasan domet protivoklopne puščane mine povećan je na 200—300 m zahvaljujući potisku koji ostvaruje raketni motor u stabilizatoru mine. Raketni motor se uključuje na putanji 20—30 m ispred strelca.

U sadašnje vreme, a verovatno i u bliskoj budućnosti, ne vide se druge tehničke mogućnosti koje bi obezbedile povećanje efikasnog dometa savremenih protivoklopnih puščanih mina — osim ugradnje raketnog motora. Razume se da je puščana tromblonska mina sa raketnim pogonom znatno komplikovanija i više nego dvostruko skuplja od postojećih klasičnih puščanih mina, pa će sudbina raketnih mina svakako zavistiti i od realne procene potrebe za povećanim dometom i materijalnih sredstava koje on iziskuje.

Ručni bacači kumulativnih mina i projektila. Sve veći broj sovjetskih tenkova u operacijama na istočnom frontu prisiljavao je Nemce na istraživanja i razvoj jednog efikasnog protivoklopnog sredstva za masovnu upotrebu. Na inicijativu maršala Guderijana, Nemci od 1942. god. počinju naoružavanje svojih »pancergrenadira« u sastavu oklopnih divizija novim oruđima, tzv. pancerafaustom, a zatim i poznatim pancersrekom (5). Sa pancerafaustom (ručnim bestrzajnim bacačem sa raketnom kumulativnom minom) je bliska protivoklopna odbrana dobila vrlo efikasno sredstvo koje je sistematski razvijano sve do danas i sada se nalazi u naoružanju gotovo svih savremenih armija.

U naoružanju postoje dve vrste ručnih bestrzajnih bacača: sa raketnom kumulativnom minom i sa klasičnom kumulativnom minom. Prvi se odlikuju nešto većim dometom. Bestrzajni bacači spadaju u naoružanje pešadijskih jedinica, najčešće odeljenja.

U naoružanju američke armije, a i mnogih drugih, trenutno se nalazi dobro poznata bazuka, kalibra 89 mm, koja je razvijana na osnovu bazuke kalibra 66 mm, korišćene u drugom svetskom ratu. Međutim, prema pisanju

američkih vojnih časopisa (6), 1961. god. doneta je odluka o povlačenju bazuke 89 mm iz naoružanja.

Standardno naoružanje britanskih jedinica za blisku protivoklopnu odbranu predstavlja takođe ručni bestrzajni bacač kalibra 89 mm, sa efikasnim dometom do 150 m.

Interesantan je belgijski bestrzajni ručni bacač na principu bazuke, tzv. *Energa-Blindicide*, model 1950. god. Radi sticanja određeniije predstave o ručnim bestrzajnim bacačima interesantno je videti njegove podatke (7):

kalibar lansirne cevi	83 mm
težina oruđa — lansirne cevi	10 kg
lansirna cev iz dva dela ukupne dužine	2 m
brzina paljbe (nišandžija i poslužilac)	do 10 metaka u minutu
težina raketne kumulativne mine	1,500 kg
lansirna brzina mine	200 m/sek.
efikasan domet pri gađanju pokretnih ciljeva	300 m

Probojnost:

200 mm oklopa
500 mm betonskog zida

preciznost:

H + L = 20 + 20 na 100 m
H + L = 100 + 100 na 200 m

upaljač prednji, mehanički.

Na osnovu navedenih podataka teško je dati objektivnu ocenu ovog ručnog bestrzajnog bacača, ali pada u oči njegova relativno mala probojnost. Izgleda da je na račun manje probojnosti (mala težina mine sa raketnim motorom i kumulativnog eksplozivnog punjenja) ostvaren veliki domet što svakako predstavlja novinu kod ove vrste oruđa. Belgijanci su ovaj svoj ručni bacač usavršili tako da postoji i *Energa-Blindicide*, model 1951. Ovo novo oruđe ima nešto manju dužinu lansirne cevi (1,70 m), manju težinu (7,500 kg) i nešto veći efikasan domet i veću preciznost.

Od bestrzajnih ručnih bacača klasičnih kumulativnih mina treba spomenuti sovjetski bacač *RPG* koji je, prema nekim podacima (8), standardni odeljenski bacač. Glavni podaci o ovom oruđu i njegovoj municiji su sledeći (9):

težina oruđa — lansirne cevi	2,750 kg
težina mine (sa stabilizatorom)	1,500 kg
početna brzina mine	83 m/sek.
razantan domet	100 m
probojnost	152 do 177 mm oklopa.

upaljač donji, mehanički.

Kalibar cevi bacača je 40 mm, a kalibar mine 80 mm. Pri punjenju mina ulazi u cev bacača samo stabilizatorom. Bacač se može koristiti i za dejstvo

iz rovova, pri čemu se mora voditi računa o tome da se na odstojanju najmanje 0,5 m iza zadnjeg otvora lansirne cevi ne nalazi nikakva čvrsta prepreka. Čovek i zapaljivi predmeti mogu se nalaziti iza bacača na odstojanju najmanje 10 m.

U poslednje vreme ulažu se napori da se poveća domet ručnih bestrzajnih bacača, s tim da se ne smanji probojnost projektila. Britanci su, kao i Amerikanci, doneli odluku o izbacivanju iz naoružanja postojećih ručnih bacača kalibra 89 mm tipa bazuke, sa efikasnim dometom oko 150 m. Međutim, do kraja 1961. god. nisu uveli u naoružanje odgovarajuću zamenu za njega, mada su vršili opite sa kanadskim ručnim bacačem *Heller*, kalibra 77 mm, sa efikasnim dometom oko 300 m, i sa švedskim bestrzajnim topom 90 mm *Karl Gustav*, o kome će još biti govora.

Pored nastojanja da nađu odgovarajuća rešenja radi povećanja dometa, Amerikanci su poslednjih godina utrošili dosta truda oko realizovanja jednostavnog, ekonomičnog i istovremeno dovoljno efikasnog ručnog bestrzajnog bacača koji bi zamenio u izvesnoj meri postojeće bazuke. Izgleda da su u ovome uspeli realizacijom bestrzajnog bacača nazvanog *Lawman M72*. (vidi sliku). Razvoj ovog bacača počeo je početkom 1958. god., a prema nekim podacima od 1961. god. bacač se ispituje u trupi. Ne raspolaže se deteljnijim podacima o taktičko-tehničkim karakteristikama novog ručnog bacača, ali se zna da mu ukupna težina iznosi oko 2 kg, da je lansirna cev iz dva dela, od kojih je svaki dužine 0,60 m, i da je izrađena od ojačane plastične mate-

rije i fiberglasa, kao i da je predviđeno da se lansirna cev odbacuje posle opaljenja (kao čaura kod artiljerijske municije).

Iz ovakvog oruđa ispaljuje se kumulativna mina snabdevena raketnim motorom. Izgleda da se rad raketnog motora završava u momentu kad mina napušta lansirnu cev, pa je na taj način izbegnuto dejstvo vrelih barutnih gasova na nišandžiju (nišandžija belgijskog bacača, na primer, mora imati na licu zaštitne naočare, jer se rad raketnog motora ne završava u lansirnoj cevi). Stabilizacija mine kod novog američkog bacača ostvarena je pokretnim natkalibarskim krilcima, ugrađenim na mlazniku raketnog motora mine.

Stvarna efikasnost savremenih ručnih bacača, bez obzira na njihov tip, je sasvim zadovoljavajuća, jer njihov pogodak u ma koji deo tela bilo kojeg oklopnog vozila (zaključno sa srednjim tenkom) izbacuje gotovo sigurno to vozilo iz stroja ili ga uništava. Što se tiče teških tenkova, pogodak ručnog bacača u prednji oklop, s obzirom na njihovu debljinu, najčešće neće dovesti do većih oštećenja i izbacivanja tenka iz stroja.

SREDSTVA PROTIVOKLOPNE ODBRANE NA SREDNJIM ODSTOJANJIMA

Slobodno se može reći da protivoklopna odbrana na srednjim odstojanjima počiva danas gotovo u svim modernim armijama na tzv. bestrzajnim topovima koji predstavljaju formacijsko naoružanje pešadijskih četa i bataljona. Zahvaljujući veoma značajnom napretku na polju primene i povećanja probojnosti kumulativnih eksplozivnih punjenja, u poslednjoj deceniji je učinjen vidan napredak u usavršavanju bestrzajnih topova, što bez sumnje predstavlja dokaz ozbiljne pažnje koju vojni stručnjaci pridaju ovoj vrsti protivoklopnog oružja. Pa ipak su izvesni zapadni vojni stručnjaci (na primer, neki francuski), i pored toga što je danas sasvim izvesno da samo bestrzajni topovi sa municijom kumulativnog tipa probijaju prednji oklop savremenih srednjih tenkova na srednjim odstojanjima, još uvek skeptični u pogledu taktičke prikladnosti bestrzajnih topova kao protivoklopnih oruđa pešadije. Klasični protivtenkovski topovi srednjeg kalibra sa pancirnom i potkalibarskom granatom mogu se sa uspehom upotrebiti na srednjim odstojanjima samo za gađanje u bočnu stranu savremenog srednjeg tenka ili u borbi protiv oklopnih borbenih vozila sa slabom pancirnom zaštitom.

Prvu etapu u razvoju bestrzajnih topova kao protivoklopnih oruđa predstavljaju bestrzajni topovi sa izolčenom cevi koji su koristili, po spoljnjem obliku, klasičnu artiljerijsku granatu sa kumulativnim punjenjem. Da bi se, kao i kod klasične artiljerije, granata bestrzajnog topa stabilizovala u toku leta (obrtaanjem oko uzdužne ose), iz izolčene cevi bestrzajnog topa se ispaljuje granata na čijem su vodećem prstenu prethodno urezani žlebovi koji odgovaraju poljima u cevi oruđa. Na taj način se energija barutnog pogonskog punjenja ne troši na urezivanje vodećeg prstena, a granata napušta cev sa potrebnom obrtnom brzinom, ne prenoseći na oruđe silu trzanja.

Poznati su američki bestrzajni topovi ovog tipa kalibra 57 i 75 mm. Interesantno je da se ovi topovi (8) nalaze (nešto modificirani) i u naoružanju kineske armije, a u Kini se proizvode na osnovu dokumentacije zaplenjene svojevremeno od čangkajšekovaca. Iako ovi bestrzajni topovi postoje i danas u naoružanju armija više zemalja, sasvim je izvesno da su oni, kao sredstva

protivoklopne odbrane na srednjim odstojanjima, prevaziđeni jer im je probojnost nedovoljna za uspešnu borbu sa savremenim srednjim tenkovima. Ta nedovoljna probojnost rezultira iz činjenice da obrtanje granate koje je neophodno za njenu stabilizaciju u toku leta, u velikoj meri smanjuje kumulativni efekat na cilju.

Drugu sadašnju etapu u razvoju bestrzajnih topova predstavljaju ovi sa glatkim cevima koji koriste nerotirajuću minu, sličnu mini klasičnih minobacača. Stabiliziranjem mine pomoću peraja (krilaca) izbegnuto je smanjenje kumulativnog efekta na cilju.

Ovaj tip bestrzajnih topova nalazi se danas u naoružanju mnogih armija, kako istočnih tako i zapadnih zemalja. Prema podacima (8), u naoružanju sovjetske pešadije nalaze se bestrzajni topovi kalibra 82 i 107 mm. Bestrzajni topovi 82 mm imaju efikasan domet oko 400 m, a probojnost oko 275 mm. Oruđe dejstvuje sa postolja u obliku tronošca. Bestrzajni top 107 mm ima (9) efikasan domet oko 1.000 m i probojnost oko 300 mm. Ako se imaju u vidu realne mogućnosti savremenih bestrzajnih topova sa minama stabiliziranim perajima, izgleda da ovaj podatak u pogledu dometa sovjetskog tipa 107 mm treba primiti sa rezervom.

Čehoslovačka armija ima u naoružanju bestrzajni top 82 mm MT21 koji je sličan sovjetskom topu 82 mm (9).

Od 1954. godine uvodi se u naoružanje američke kopnene vojske, umesto bestrzajnog topa 105 mm M27, novi bestrzajni top 106 mm M40 (10). Do kraja 1959. god. trebalo je da i švajcarska armija uvede u naoružanje svojih pešadijskih protivoklopnih četa ovaj novi američki bestrzajni top (11). Glavne osobine ovog topa i njegove municije su sledeće:

težina kompletnog oruđa oko 200 kg

horizontalno polje dejstva 360°

sa cevi oruđa spregnut je mitraljez 12,7 mm za korekturu elemenata nišanjenja

probojnost dovoljna za uništavanje i najtežih tenkova

efikasan domet sa spregnutim mitraljezom oko 900 m.

Oruđe dejstvuje sa tronožnog postolja, a može i sa vozila — specijalno adaptiranog džipa koji služi za transport oruđa. Posadu oruđa čine tri vojnika.

Pored dobrih strana (male težine, horizontalnog polja dejstva, efikasnog dometa sa spregnutim mitraljezom, mogućnosti dejstva sa transportnog vozila), ovo oruđe ima i loše, od kojih svakako treba spomenuti: snažan plamen na zatvaraču oruđa pri opaljivanju onemogućuje svako gađanje sa položaja koji je fortifikacijski zatvoren; plamen i barutni gasovi na zatvaraču omogućuju brzo otkrivanje položaja oruđa; zbog stalnog dejstva plamena i barutnih gasova iza oruđa otežan je izbor vatrenog položaja koji mora obezbediti dovoljno veliku sigurnosnu zonu iza oruđa.

Pri odlučivanju da uvede u naoružanje američki bestrzajni top 106 mm M40, švajcarska armija se u prvom redu rukovodila manevarskim mogućnostima tog topa kao protivoklopnog oruđa. Zahvaljujući upravo toj osobini, vod naoružan bestrzajnim topovima 106 mm M40 koji čini jednu celinu, posebno je pogodan za praćenje i zaštitu pešadije, a može sa uspehom da uđe i u sastav motorizovanih prethodnica.

Kada je reč o bestrzajnim topovima kao oruđima protivoklopne odbrane na srednjim odstojanjima, poslednjih godina je, sudeći po podacima objavljenim u vojnostručnoj literaturi, utvrđeno da je najveći optimalni kalibar bestrzajnih topova oko 105 mm (sovjetski bestrzajni top 107 mm i novi američki top 106 mm, čiji je nominalni kalibar u stvari 105 mm, a označen je kao top 106 mm da bi se onemogućilo da njegovu municiju koristi stari bestrzajni top 105 mm M27). Optimalni maksimalni kalibar bestrzajnih topova diktiran je određenim taktičkim osobinama koje se povećavanjem kalibra znatno menjaju (povećavanje težine oruđa, municije, opasne zone iza oruđa ugrožene barutnim gasovima koji ističu i dr.). Interesantno je da su, izgleda, jedino Britanci od samog početka prihvatili 120 mm kao najveći optimalni kalibar bestrzajnog protivoklopnog topa. Standardno teško protivoklopno naoružanje britanske pešadije predstavljaju bestrzajni topovi 120 mm, a prema nekim objavljenim podacima (12) priprema se uvođenje u naoružanje i nove varijante bestrzajnog topa 120 mm nazvanog *Wombat*. Najnovija varijanta razlikuje se od prethodnih znatno manjom težinom (oko 300 kg umesto oko 1.000 kg) i po novom tipu spregnutog mitraljeza (sa topom *Wombat* spregnut je američki mitraljez 12,7 mm koji se nalazi i na američkom bestrzajnom topu 106 mm M40). Ne raspolaže se podacima na osnovu kojih bi se mogao doneti zaključak o tome u kojoj su meri i na koji način Britanci otklonili kroz najnoviju varijantu bestrzajnog topa nepovoljan uticaj povećanja kalibra na taktičke osobine oruđa. Pored korišćenja lakih legura i nekih novih konstruktivnih rešenja pojedinih delova oruđa, što je sasvim izvesno, ostaje još i pretpostavka da su oni tu novu varijantu zasnovali na mogućnostima primene protivoklopne granate na bazi plastičnog eksploziva, na kojoj se u V. Britaniji radi već duže vreme (13) (o ovoj vrsti protivoklopne municije biće govora docnije).

Što se tiče minimalnog optimalnog kalibra bestrzajnih topova, najnovija istraživanja u nekim savremenim armijama pokazuju da se on kreće od 80 do 90 mm. Amerikanci su, da bi zamenili svoje bestrzajne topove 57 i 75 mm, radili poslednjih godina na razvoju novog bestrzajnog topa 90 mm i, prema izjavi načelnika odeljenja za istraživanja američke kopnene vojske, datoj krajem 1959. god, oružane snage SAD je trebalo u bliskoj budućnosti opremiti novim bestrzajnim topom 90 mm (14). Od oskudnih podataka o ovom novom topu treba istaći: veoma malu težinu (oko 16 kg); malu dužinu cevi (oko 1,2 m); efikasan domet od 457 m; mogućnost izbacivanja iz stroja i najtežih tenkova.

Iz ove kategorije bestrzajnih topova za protivoklopnu odbranu na srednjim odstojanjima treba spomenuti i najnoviji bestrzajni top švedske firme *Bofors*, kalibra 90 mm, nazvan *Karl Gustav*. Ovo oruđe je lako pokretljivo i može da prati pešadiju po svakom terenu (ukupna težina oruđa spremnog za marš iznosi 250 kg, od čega polovina otpada na lafet). Interesantna je neuobičajeno visoka početna brzina mine za ovu vrstu oruđa (750 m/sek.) što omogućuje, prema objavljenim podacima (15), veliki efikasan domet i malo rasturanje.

Nisu objavljeni podaci o probojnosti *Bofors*-ovog topa. Sudeći po težini eksplozivnog kumulativnog punjenja (0,680 kg), ne bi se mogli očekivati neki izuzetni rezultati u pogledu probojnosti, pa je neizvesna i njegova stvarna efikasnost u borbi sa savremenim srednjim tenkovima.

U napadu je predviđeno korišćenje bestrzajnih topova 106 mm za protivoklopnu odbranu sopstvenih vatrenih i polaznih položaja i za odbranu osvojenog zemljišta.

U odbrani, posebno kada se ne raspolaže tenkovima, bestrzajni topovi 106 mm bi se držali u rezervi radi zatvaranja breša koje naprave neprijateljevi tenkovi, pri čemu su Švajcarci mišljenja da treba unapred pripremiti angažovanje bestrzajnih oruđa kako bi se dobilo u vremenu. I pored navedenih taktičkih mogućnosti primene bestrzajnog topa 106 mm i mogućnosti otvaranja vatre sa transportnog vozila, ne treba gubiti iz vida da ovo oruđe na džipu nije oklopljeno, pa se stoga ne može ni računati na njegovu upotrebu umesto modernih borbenih oklopnih vozila osposobljenih da otvaraju vatru i u pokretu.

Dosadašnji razvoj bestrzajnih topova kao oruđa protivoklopne odbrane na srednjim odstojanjima nesumnjivo je pokazao da ova vrsta oruđa, i pored očiglednih taktičkih nedostataka (navedeni nedostaci američkog bestrzajnog topa 106 mm mogu se smatrati zajedničkim za sve do sada ostvarene bestrzajne topove), ostaje danas, a sigurno i u budućnosti, jedino efikasno protivoklopno oruđe pešadije, pa i nekih drugih rodova vojske. Razvoj poslednjih godina pokazao je da se najveća pažnja poklanja smanjenju težine oruđa i povećanju efikasnog dometa. U pogledu smanjenja težine uspelo rešenje svakako predstavlja novi američki bestrzajni top 90 mm, razume se, ukoliko ispunjava i druge osnovne taktičke zahteve. U pogledu povećanja efikasnog dometa treba istaći švedski bestrzajni top 90 mm *Karl Gustav*. Sasvim je izvesno da će u ova dva pravca biti i dalje usmerena istraživanja i razvoj u oblasti bestrzajnih topova. Treba takođe istaći da je kod težih bestrzajnih topova, većina vodećih armija u svetu prihvatila spregnuti mitraljez kao sredstvo za povećanje efikasnog dometa pri gađanju pokretnih ciljeva.

U vezi sa taktičkom opravdanošću ugradnje bestrzajnih topova na oklopna borbeno vozila, mišljenja su među vojnim stručnjacima podeljena. Po svojim konstruktivnim osobinama i načinu dejstva, bestrzajni topovi su vrlo neprikladni za ugradnju, pa je to glavni argument protivnika ugradnje. Međutim, ima slučajeva kada je ugradnja, i pored svega, potpuno opravdana. Od 1955. godine u naoružanju pomorskodesantne pešadije američke armije nalazi se lovac tenkova M50 *Ontos* koji je naoružan sa 6 bestrzajnih topova 106 mm M40 (16). Japanci su 1957. godine razvili lovac tenkova M-LI naoružan sa dva bestrzajna američka topa 105 mm za upotrebu u pešadijskim jedinicama. Ne ulazeći u okviru ovog razmatranja u detaljno analiziranje ovakvog rešenja — lovac tenkova sa bestrzajnim topovima, treba istaći da će se u budućnosti svakako posvetiti potrebna pažnja ovom aspektu primene bestrzajnih topova, s obzirom na pretežno manevarski karakter eventualnog budućeg rata i masovnu upotrebu tenkovskih jedinica.

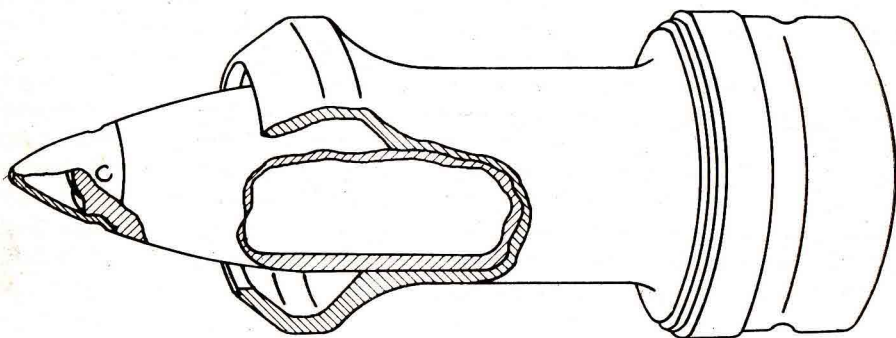
SREDSTVA PROTIVOKLOPNE ODBRANE NA VELIKIM ODSTOJANJIMA

Ako se ostave po strani malobrojna rešenja druge vrste, može se reći da savremena sredstva protivoklopne odbrane na velikim odstojanjima obuhvataju: klasične protivtenkovske topove sa raznim vrstama protivoklopnih granata i raketne vođene projekte.

Sve moderne armije usvajaju danas uglavnom koncepciju prema kojoj se tenk istovremeno smatra i jednim od najefikasnijih protivtenkovskih sredstava na velikim odstojanjima. Ovo stanovište, uporedo sa drugim taktičkim zahtevima i zadacima oklopnih jedinica u savremenim uslovima ratovanja, objašnjava sadašnja prihvaćena rešenja u oklopnoj tehnici i određuje osnovne smernice daljeg razvoja tenkova.

Savremeni srednji i teški tenkovi, naoružani su moćnim protivtenkovskim topovima klasične koncepcije koji se od svojih prethodnika iz drugog svetskog rata razlikuju po boljim balističkim performansama i većoj vatrenoj moći. Te dve osobine savremenog tenkovskog naoružanja rezultiraju u prvom redu iz novina i poboljšanja realizovanih u domenu protivoklopne municije. Sada su u upotrebi sledeće vrste protivoklopnih granata tenkovskih topova: klasična pancirna granata, potkalibarna protivoklopna granata, granata sa kumulativnim eksplozivnim punjenjem i granata na bazi plastičnog eksploziva.

Današnja pancirna granata se suštinski ne razlikuje od pancirnih granata iz drugog svetskog rata. Ono što je u izvesnom smislu povećalo njenu sadašnju vrednost zasnovano je na poboljšanju kvaliteta pancirnog čelika koji se upotrebljava pri izradi njenog tela, poboljšanja tehnologije proizvodnje pancirnih granata, konstruktivnom poboljšanju oblika tela (u smislu smanjenja ugla rikošeta) i, konačno, na mogućnostima masovne proizvodnje visokootpornih topovskih cevi koje dopuštaju visoke radne pritiske i u vezi s tim visoke početne brzine (kod savremenih pancirnih granata one se kreću od 900 do 1.000 m/sek.) Međutim, uprkos relativno velikoj probojnosti (čak i do 200 mm vertikalnog oklopa), pancirne granate su nedovoljno efikasne pri gađanju ukošenog oklopa na većim odstojanjima, jer se probojnost smanjuje sa odstojanjem usled pada brzine granate (prema do sada objavljenim podacima, ne postoji pancirna granata koja bi bila u stanju da probije prednji oklop savremenih srednjih tenkova na odstojanju 1.000 m).

Današnja potkalibarna protivoklopna granata razlikuje se od onih primenjenih u drugom svetskom ratu po nekim novim konstruktivnim rešenjima i primeni novih materijala pri njenoj izradi. Većina potkalibarnih granata (vidi sliku) konstruisana je na principu otpadanja kalibarne obloge potkalibarnog jezgra koji se na Zapadu naziva »sabot« — princip; u stvari,

potkalibarno jezgro, izrađeno od vanredno tvrdog materijala, oslobađa se svog nosača — mrtvog tereta po napuštanju cevi oruđa. Na taj način su veoma poboljšane spoljnobalističke osobine potkalibarne granate, a u vezi s tim i njene probojne mogućnosti. Ne treba posebno isticati da je omotač potkalibarnog jezgra izrađen od lakih, aluminijumskih legura koje se danas odlikuju visokim mehaničkim svojstvima. U posljednje vreme ostvaren je značajan napredak uvođenjem vodećeg prstena od plastične mase umesto metalnog (najčešće bakarnog), jer je na taj način znatno smanjeno habanje cevi oruđa. Početna brzina potkalibarnih granata sa vodećim prstenom od plastične mase prelazi danas 1400 m/sek., uz sasvim normalan uticaj na habanje — vek cevi.

Granata sa kumulativnim eksplozivnim punjenjem za savremena tenkovska oruđa nije našla širu primenu zbog već pomenutog negativnog uticaja obrtanja granate na kumulativni efekat. Poslednjih godina su istraživanja bila usmerena u pravcu iznalaženja tzv. nerotirajuće granate sa kumulativnim punjenjem koja bi se koristila za gađanje iz klasičnih artiljerijskih oruđa sa izolovanoj cevi. Koliko je poznato, u ovom istraživanju su dosada Francuzi imali uspeha. Tako je nedavno u Francuskoj (17) realizovana granata kod koje je kumulativno eksplozivno punjenje odvojeno od spoljne košuljice granate pomoću kugličnih ležajeva. Na taj način je postignuto da se obrtanje spoljne košuljice granate ne prenosi na eksplozivno punjenje, pa je velika probojnost nerotirajućeg kumulativnog punjenja spojena sa preciznošću granate ispaljene iz oruđa sa izolovanoj cevi.

Realizovana francuska granata ovog tipa kalibra je 105 mm i ispaljena iz topa 105 mm, koji je predviđen da zameni top 75 mm na lakom francuskom tenku *AMX* od 13 t, ima početnu brzinu od 800 m/sek. Međutim, ispaljena iz novog topa 105 mm, projektovanog i realizovanog za srednji tenk od 30 t, granata dostiže početnu brzinu od 1.000 m/sek.

Novi tip protivoklopne granate je ona na bazi plastičnog eksploziva (u Francuskoj se ovaj tip naziva »projectile à ogive plastique«, a u Velikoj Britaniji i Sjedinjenim Američkim Državama »squash head«), o kojoj je do sada objavljeno najmanje podataka. Zna se samo da je granata, sa prednjim oživalom od tankog lima, laborisana specijalnim plastičnim eksplozivom. Pri sudaru sa oklopom ožival se razbija, eksploziv naleže na oklop, a zatim detonira injiciranoj upaljačem koji je tako konstruisan da može izdržati naprezanja pri sudaru sa oklopom. Pri detonaciji eksploziva na površini oklopa dolazi do tzv. Hopkinsovog efekta — odvaljivanja »tanjira« sa druge strane oklopa; odvaljeni »tanjir« ima visoku temperaturu i veliku brzinu zbog čega u unutrašnjosti tenka izaziva znatna rušenja. Pravilno funkcionisanje tog tipa granate postiže se samo ako eksplozivno punjenje detonira u najpovoljnijem trenutku, što postavlja delikatne probleme pri konstruisanju upaljača. Zbog toga je danas pravilno funkcionisanje granate na bazi plastičnog eksploziva ostvareno samo pri početnim brzinama manjim od 800 m/sek. (17).

Radovi na razvoju protivoklopne granate na bazi plastičnog eksploziva otpočeli su u Velikoj Britaniji još 1945. godine (13), a poznato je da su na tome radili i Francuzi i Amerikanci. Ne raspolaže se podacima u kojoj se od tih zemalja nova protivoklopna granata nalazi u naoružanju i za koje oruđe. Ostaje samo već pomenuta pretpostavka da Britanci imaju taj tip granate u bojevom kompletu svog bestrzajnog topa 120 mm *Mobat* i *Wombat*.

Polazeći od iskustava iz drugog svetskog rata, u posleratnom periodu je jedna od osnovnih dilema u zapadnim armijama bila: koji kalibar tenkovskog topa predstavlja optimalno taktičko rešenje. Delikatnost ove dileme je očigledna ako se imaju u vidu mnogobrojni uticaji kalibra tenkovskog topa na samu koncepciju tenka. Ne ulazeći detaljno u istorijat ove dileme i njenog rešenja u pojedinim etapama, interesantno je pomenuti dve dijametralno suprotne koncepcije o tom pitanju.

Negde 1949. godine pojavio se u Francuskoj prototip lakog tenka *AMX* od 13 t (stvarna težina 14,7 t), čija je serijska proizvodnja za francusku i neke druge armije otpočela 1952. god. Ovaj laki tenk naoružan je moćnim topom kalibra 75 mm čija pancirna granata (klasičnog i antirikošetnog tipa) postiže početnu brzinu od 1.000 m/sek. Iako ima veoma dobru probojnost, neizvestan je uspeh dejstva ovog tenkovskog naoružanja protiv prednjeg oklopa savremenih srednjih tenkova.

Vojni stručnjaci francuske i zapadnonemačke armije, koje su tokom poslednjih godina koristile američke tenkove *M47* i *M48*, smatraju da treba usvojiti lakše tenkove od tih američkih (težine 40 do 50 t), koji se inače odlikuju dobrom pancirnom zaštitom. Isti zapadni stručnjaci smatraju da pancirna zaštita ne predstavlja osnovni imperativ, jer na evropskom ratištu optimalna težina tenkova ne bi smela prelaziti 30 t. Francuska i Zapadna Nemačka su razvile upravo tenk ove težine čija je serijska proizvodnja u pripremi. Glavno naoružanje tog novog francusko-nemačkog tenka je top 105 mm, najverovatnije isti ili nešto modificirani novi britanski protivtenkovski top 105 mm *M68*.

Posleratni program razvoja tenkova u Velikoj Britaniji baziran je na tzv. univerzalnom tenku koji je trebalo da bude teža varijanta tenka *Centurion*, naoružanog topom kalibra 83,9 mm. Međutim, 1950. godine odlučeno je da se razvije novi tenk koji bi bio naoružan topom kal. 120 mm. Proizvodnja novog tenka *Conqueror* (težine oko 65 t) otpočela je 1954. god.

Na izložbi savremenog naoružanja britanske armije, organizovanoj početkom novembra 1961. god. (15), prikazan je najnoviji britanski tenk *Chieftain*, težine 47 t, naoružan novim topom 120 mm. Taj tenk smatraju neki zapadni stručnjaci najsnažnije naoružanim tenkom na Zapadu. S obzirom na to što se ne raspolaže bližim podacima o naoružanju tog tenka, ne bi se moglo prihvatiti niti odbaciti navedeno mišljenje. Zahvaljujući svojim karakteristikama tenk *Chieftain* može, prema mišljenju britanskih vojnih stručnjaka, da zameni i teški tenk *Conqueror* i tenk *Centurion* od 50 t, čija je najnovija varijanta naoružana topom kalibra 105 mm.

Amerikanci su u posleratnom periodu najviše razvijali i usavršavali svoj najmnogobrojniji srednji tenk naoružan topom 90 mm (tenkovi *M47*, *M48*, *M48A1* i *M48A2*). Poslednja varijanta američkog srednjeg tenka — tenk *M60* — treba da zameni tenkove *M48A1* i *M48A2* koji se sada nalaze u naoružanju. Na zapadu se tenk *M60* smatra najsavršenijim borbenim vozilom: težina mu je 46,3 t, a naoružan je nestabilizovanim topom 105 mm *M68* britanskog porekla. Preoružavanje novim tenkovima američke 7. armije u Zapadnoj Nemačkoj otpočelo je početkom 1962. god. (17).

Sovjetski Savez je, po svemu sudeći, od samog početka imao jasnu koncepciju u pogledu razvoja tenkova i tenkovskog naoružanja. Uzimajući srednji tenk kao osnovu svojih tenkovskih formacija, on je još u toku drugog svetskog rata na svom poznatom tenku *T-34* zamenio top kalibra 76 mm topom

kalibra 85 mm. Zatim je na osnovu istog tenka T-34 razvijen novi srednji tenk T-54 (težine 36 tona) u koji je ugrađen moćan protivtenkovski top 100 mm. Tenk T-54 odlikuje se velikom vatrenom moći, snažnom pancirnom zaštitom uprkos relativno maloj težini i do sada najvećom operativnom pokretljivošću (18).

Prema do sada objavljenim podacima i na osnovu pregleda osnovnog tenkovskog naoružanja iznetog u glavnim crtama može se izvući zaključak da su danas opšteprihvaćeni — kao glavno naoružanje savremenih srednjih tenkova — tenkovski topovi klasičnog tipa kalibra 100 i 105 mm.

Sovjetski tenkovski top 100 mm koristi pancirnu granatu (klasične koncepcije) sa početnom brzinom od oko 900 m/sek. Prema podacima (19) ovaj top sa pancirnom granatom ima sledeću probojnost:

oklop pod uglom od 90° (prema horizontalnoj ravni)

175 mm na odstojanju 100 m

135 mm na odstojanju 1.000 m

100 mm na odstojanju 2.000 m

oklop pod uglom od 60° (prema horizontalnoj ravni)

140 mm na odstojanju 100 m

110 mm na odstojanju 1.000 m

80 mm na odstojanju 2.000 m

U naoružanju Sovjetske armije nalazi se top 100 mm kao samohodno protivtenkovsko oruđe (samohotka SU-100 M44).

Sve zapadne armije prihvatile su britanski top 105 mm M68 za glavno naoružanje svojih savremenih srednjih tenkova. Zapadna Nemačka je u 1962. god. naručila u V. Britaniji 2.500 topova 105 mm M68 za preoružanje tenkova M48A1 i M48A2 i za naoružanje novog francusko-nemačkog srednjeg tenka. Švedani takođe nabavljaju u V. Britaniji top 105 mm M68 za potrebe svojih oklopnih jedinica (20).

Osnovna protivoklopna granata britanskog topa 105 mm je potkalibarna granata na principu »sabet«, sa početnom brzinom od 1475 m/sek. Nisu objavljeni podaci o probojnoj moći ovog topa, ali je rečeno da je ona znatno veća nego kod američkog topa 90 mm ugrađenog na tenkove M47, M48A1 i M48A2 (8).

Ocenjujući savremeno glavno i najmnogobrojnije tenkovsko naoružanje sa gledišta protivoklopne odbrane na velikim odstojanjima, možemo zaključiti da ono ne zadovoljava u pogledu efikasnosti dejstva protiv prednjih oklopa savremenih srednjih tenkova. Francuska nerotirajuća granata sa kumulativnim punjenjem za top 105 mm treba, po mišljenju Francuza, da reši ovaj problem efikasnosti tenkovskih topova na velikim odstojanjima, ali je bez poznavanja balističkih karakteristika ovog tipa granate teško donositi konačan sud o njevoj perspektivi.

Savremeni srednji tenkovi sa sadašnjim naoružanjem mogu se koristiti u sistemu protivoklopne odbrane kao nepokretne, maskirane vatrene tačke koje će otvarati vatru na velikim odstojanjima, nastojeći da neprijatelj tenk pogode u najslabije mesto. U tenkovskom sudaru odlučivaće manevar i brzina vatre, čime će se nadoknađivati nedovoljna probojnost tenkovskog naoružanja.

Pri ovome treba imati u vidu da će samo u retkim slučajevima konfiguracija terena dopuštati otpočinjanje međutenkovske borbe na odstojanjima većim od 1.000 m.

RAKETNI PROTIVOKLOPNI VOĐENI PROJEKTILI

Raketni protivoklopni vođeni projektili predstavljaju novinu u tehnici naoružanja posleratnog perioda i danas se nalaze u naoružanju gotovo svih modernih armija.

Zbog svojih novih i neuobičajenih taktičko-tehničkih osobina i zbog toga što predstavljaju novo i malo poznato protivoklopno sredstvo, raketni vođeni projektili zaslužuju da budu detaljnije obrađeni i posebno razmotreni. Usvajajući to gledište, ovom prilikom će se o njima, kao sredstvima protivoklopne odbrane, reći neke osnovne stvari koje mnogim čitaocima mogu biti već i poznate.

Bojevu glavu vođenih protivoklopnih projektila predstavlja kumulativno eksplozivno punjenje. U poslednje vreme se, prema nekim podacima, vrše opiti sa primenom plastičnog eksploziva u bojevim glavama ovih projektila.

Projektil se ispaljuje sa specijalnog lansirnog uređaja koji se može postaviti na zemlju, džip i svako drugo vozilo. Na cilj se dovodi upravljanjem pomoću jednog specijalnog uređaja koji komandu pretvara u električne impulse, a ovi se žicom prenose do projektila.

Zavisno od dometa i težine, protivoklopni vođeni projektili se dele na lake i teške. Laki su oni koje koristi pešadija, a može ih posluživati i lansirati jedan ili dva borca. U kategoriju teških projektila spadaju oni koje poslužiocu ne mogu prenositi i postavljati na položaj za lansiranje, već su za to potrebna tehnička sredstva — teška motorna vozila, samohodne šasije ili specijalni tenkovi.

Domet vođenih protivtenkovskih lakih projektila iznosi 1.400—2.000 m (zapadnonemački *Kobra 810* — 1.800 m, francuski *SS-10* — 1.500 m i *Entac* — 1.800 m, britanski *Vigilant 891* — 1.400 m, švedski *Bantam* — 2.000 m, švajcarski *Mosquito* — 1.800 m) a teških oko 4.000 m, pa čak i do 6.500 m (francuski *SS-11B* — do 4.000 m, a *SS-12* — 6.500 m, britanski *Malkara* — 3.200 m).

Laki vođeni projektili probijaju oklop debljine 400 do 550 mm, a teški oklop debljine čak i preko 700 mm (francuski projektil *SS-12*) (21).

Brzina kretanja vođenih protivoklopnih projektila iznosi 80 m/sek. do 150 m/sek.

Bataljoni oklopne pešadije zapadnonemačke armije imaju u sastavu svojih pratećih četa po jedan vod naoružan vođenim protivoklopnim projektilima *Kobra 810* (u vodu ukupno 80 projektila).

U francuskoj armiji su protivoklopni vodovi četa naoružani projektilom *SS-10* (ukupno 40 projektila). Avijacija kopnene vojske francuske armije raspolaže izvesnim brojem aviona i helikoptera naoružanih protivoklopnim vođenim projektilima. Francuzi postavljaju vođeni projektil i na svoj laki tenk *AMX* (četiri projektila *SS-11*) i transporter *Hotchkiss CC-2* (dva do četiri lansirna uređaja).

Taktička grupa američke armije ima vod naoružan vođenim protivoklopnim projektilima *SS-10* (ukupno 75 projektila u vodu). Amerikanci, slično

Francuzima, naoružavaju helikoptere iz sastava kopnene avijacije vođenim protivoklopnim projektilima.

O vođenim protivoklopnim projektilima u Sovjetskoj armiji nisu do sada objavljeni nikakvi podaci. Ta vrsta projektila prvi put je primećena u sastavu Sovjetske armije na oktobarskoj paradi u Moskvi 1962. god., pa je sasvim neizvesno kakav se značaj u sistemu protivoklopne odbrane pridaje u SSSR toj vrsti protivoklopnih sredstava.

U pogledu ocene taktičkih vrednosti i perspektive protivoklopnih vođenih projektila izgleda da je i danas prihvatljivo jedno mišljenje objavljeno u holandskom časopisu *De militaire spectator* od februara 1959. godine. Po njemu, razvoj i usvajanje vođenih protivoklopnih projektila u naoružanje predstavlja značajan korak u pravcu potpunijeg rešavanja problema protivoklopne odbrane. Međutim, ne treba izgubiti iz vida i njegove slabe strane: teškoće oko vođenja projektila na bazi impulsnih signala; električni i elektronski uređaji mogu se vrlo lako ometati; projektil je neefikasan na malim odstojanjima, jer se njime ne može upravljati neposredno posle lansiranja; dugo je vreme leta projektila do cilja, naime, tenk se može ukloniti pre nego što ga projektil pogodi; obuka boraca u rukovanju vođenim projektilom vrlo je duga, pa se ne može računati sa masovnom upotrebom ovog oružja; za vreme stvarne borbe psihičko opterećenje borca koji navodi projektil može znatno smanjiti verovatnoću pogađanja cilja.

Dalji razvoj vođenih protivoklopnih projektila sigurno će ići u pravcu postupnog uklanjanja sadašnjih nedostataka.

Na kraju treba još jednom podvući činjenicu da danas ni jedna armija u svetu ne raspolaže univerzalnim protivoklopnim sredstvom koje bi se sa podjednakom efikasnošću upotrebilo u svim slučajevima i taktičkim situacijama. Pravila organizovane protivoklopne odbrane utvrđuju se na osnovu usvojenih protivoklopnih sredstava koja predstavljaju kompromisna rešenja uslovljena nizom međusobno kontradiktornih taktičkih zahteva i tehničkih mogućnosti, slično kao i kod mnogih drugih vojnih problema.

Inž. A. STAMATOVIĆ

Oslobodilački pokreti i njihove oružane snage dobijaju organizacione forme i rešavaju sistem svog rukovođenja zavisno od uslova u kojima se razvijaju.

Osnovi organizacije i rukovođenja na kojima su se izgrađivali nacionalno-oslobodilački pokreti kod pojedinih zemalja bili su različiti, jer su se zasnivali na sopstvenim iskustvima, uslovima, ciljevima i planovima, uglavnom na iskustvima iz drugog svetskog rata i kasnijih partizanskih i nacionalno-oslobodilačkih ratova u kolonijama. U većini zemalja ti pokreti su se odvijali pod rukovodstvom progresivnih demokratskih snaga, pre svega radničke klase i komunističkih partija. U nekim zemljama su nosioci nacionalnog i društvenog razvitka bile različite društvene snage koje su igrale i različitu ulogu u partizanskom ratu, odnosno u oslobodilačkim i revolucionarnim pokretima.

Rukovođenje oslobodilačkim pokretom ima svoju političku i vojnu stranu. Opšte rukovođenje je u rukama najvišeg političkog organa narodne vlasti (vlade, saveta, komiteta), odnosno u revolucionarnim uslovima najnaprednije i najuticajnije političke organizacije ili partije. Od načina na koji su rešavana pitanja strategije rukovođenja, organizacije i izgradnje partizanskih oružanih snaga, umnogome je zavisio uspeh primene odgovarajuće partizanske taktike, pa prema tome i uspeh partizanskog rata u celini.

O alžirskoj revoluciji, njenom značaju i razvoju do sada je dosta pisano; međutim, sva ta razmatranja imala su više politički karakter, dok sa vojne tačke gledišta do sada nemamo celovitiju obradu. Zbog njene specifičnosti i značaja za revolucionarne pokrete uopšte, a posebno za zemlje Afrike, kao i iskustava koja se iz nje mogu izvući, smatramo da je alžirsku revoluciju potrebno svestranije izučavati.

Iako su postojali određeni objektivni uslovi, ipak treba istaći da su izvesni subjektivni faktori imali značajan uticaj na početak i razvoj alžirske revolucije. Među tim faktorima treba u svakom slučaju istaći organizaciju nacionalno-oslobodilačkog fronta (FLN) i njeno rukovodstvo. Iako ta organizacija nije u početku bila masovna, na njenom čelu bili su ljudi (kadrovi) prekaljeni u dugogodišnjoj borbi protiv kolonijalizma, svesni da je u datoj situaciji jedino s oružjem u ruci moguće postići stvarno nacionalno oslobodjenje. Iskustva Alžira pokazuju da nije neophodno čekati da se stvore svi uslovi za početak oružane borbe i sprovođenje revolucije, već da jasnoća

U članku je dat prikaz razvoja organizacije i rukovođenja nacionalno-oslobodilačke armije Alžira (ALN) prema sledećim materijalima: Záravko Pečar — Alžir, izdanje „Kulture“, 1959. god.; Nacionalno-oslobodilački front Alžira, članak Komatine u „Socijalizmu“ br. 5 i 6/61. god.; Dr Petar Kleut: Partizanska taktika i organizacija, izdanje „Vojnog dela“, 1960. god.; Neki izveštaji o Alžiru iz Tunisa iz 1960. god.

cilja, istrajnost i odlučnost rukovodstva mogu doprineti da se ti uslovi razvijaju i u toku same revolucije.

Ta iskustva mogu se razumeti samo ako se imaju u vidu konkretni uslovi u kojima se taj pokret razvijao. Radi razbijanja nacionalno-oslobodilačkog pokreta Alžira, Francuska je od njegovog početka neprekidno pojačavala svoje oružane snage koje su 1959. godine dostigle cifru od 700 do 800 hiljada vojnika, angažujući ogromna sredstva ratne tehnike. Francuzi su imali jednog vojnika na svakih 12,5 stanovnika Alžira, čime su stvorili daleko veću gustinu okupacije od onih poznatih iz drugog svetskog rata koje su u raznim zemljama postizali Nemci.

*

Sistem rukovođenja nacionalno-oslobodilačkim pokretom Alžira prilagođen je od samog početka ustanka vojno-političkoj i teritorijalnoj organizaciji Alžira. Na sastanku Revolucionarnog komiteta ustanka¹ koji je održan sredinom 1954. godine u Švajcarskoj, doneta je odluka za početak oružane borbe. Već septembra te godine ceo Alžir je bio podeljen na šest vilaja, dve autonomne zone (grad Alžir i S. Ahras) i tzv. Istočnu bazu (koja je obuhvatala deo teritorije prema Tunisu) i Zapadnu bazu (koja se protezala duž alžirsko-marokanske granice). Svaka vilaja je bila podeljena na 4—6 zona (sem Pete koja je imala 8 zona); zone na 4—6 oblasti; oblasti na sektore, a ovi na sela — zaseoke ili gradske centre.² Svaki taj teritorijalni stepen imao je odgovornog vojnopolitičkog rukovodioca u svojstvu legitimnog predstavnika nacionalno-oslobodilačkog fronta Alžira (FLN), koji je rukovodio oružanim akcijama nacionalno-oslobodilačke armije Alžira (ALN) na teritoriji koja mu je dodeljena.³

Po formaciji, svaki odgovorni rukovodilac određene teritorije i njegovi pomoćnici imali su određen čin:

na čelu vilaje (koja je prema nekim podacima mogla da ima 10—15 bataljona) nalazio se pukovnik koji je ujedno bio vojni i politički rukovodilac; imao je tri pomoćnika — majora; zonom je rukovodio kapetan, opet sa tri pomoćnika — poručnika; oblašću potporučnik sa tri pomoćnika — zastavnika,⁴ a sektorom stariji vodnik⁵ sa tri pomoćnika — vodnika.

Ovi odgovorni rukovodioci, na svim stepenima rukovođenja, imali su:

a) odgovornog pomoćnika za vojna pitanja, koji je bio zadužen i rukovodio stalnim vojnim i dopunskim jedinicama, grupama za atentate i sabotažu itd.; on je vodio računa o naoružanju, municiji i opremi; zdravstvenoj i materijalnoj službi i inženjeriji;

b) odgovornog pomoćnika za politička pitanja, zaduženog za: organizaciona pitanja FLN, propagandu i moralno-političko vaspitanje, rukovođenje lokalnom vlašću naroda, finansijska pitanja, snabdevanje jedinica itd. Naj-

¹ Revolucionarni komitet devetorice koji je organizovao početak oružane borbe.

² Vilaje su imale veličinu otprilike naših republika, zone — pojedinih pokrajina, oblasti — srezova, a sektori — opština. — Prim. P.

³ Vojno-politički rukovodioci vilaja, autonomnih zona, Istočne i Zapadne baze od 1956. god. predstavljali su vrhovne organe FLN: Alžirski nacionalni revolucionarni komitet (CNRA), odnosno Koordinacioni izvršni komitet (CCE).

⁴ Prema nekim podacima, zastavnika su nazivali aspirantom i to je ujedno bio i prvi oficirski čin.

⁵ Starijeg vodnika nazivali su adutantom i to je bio najviši podoficirski čin.

veći broj ovih pomoćnika bili su intelektualci sa većom kulturom i politički izrasliji⁶;

c) odgovornog pomoćnika za obaveštajnu službu i održavanje veze koji je bio zadužen za vezu, prikupljanje obaveštenja, rasturanje štampe, kontrašpijunažu, vojnu bezbednost i organizacijska pitanja i mrežu.

Svaki pomoćnik je bio pretpostavljeni analognom pomoćniku na nižem nivou, tj. po vertikalnoj liniji. Na taj način svaki od njih se istovremeno nalazio u dva hijerarhijska sistema. Vertikalno — u odnosu na pretpostavljenog šefa po funkcionalnoj liniji i horizontalno — u odnosu na rukovodioca date teritorije.

Vojno-politički rukovodilac sa svojim pomoćnicima predsedavao je komitetu komande, davao osnovni pravac celokupne delatnosti ALN, koordinirao napore na svakom sektoru delatnosti i podnosio izveštaje komitetu komande višeg stepena.

Komandanti — rukovodioci vilaja bili su članovi Komiteta za vojne operacije i ujedno su sačinjavali Vrhovni štab nacionalno-oslobodilačke vojske. Oni su većinom bili okupljeni na jednom mestu, a u komandovanju vilajom zamenjivao bi ih prvi pomoćnik — major za vojna pitanja. Vrhovni štab je bio u neprekidnoj vezi sa svojim jedinicama i davao inicijativu za sve veće akcije koje je trebalo koordinirati na jednom ili više sektora, ili pak u čitavoj zemlji. Između vilaja postojala je dobra veza. I pored ovakve organizacije, pojedine borbene grupe nisu bile dovoljno povezane, a politički rad kako u vojnim grupama, tako i na terenu među masama nije bio dovoljan.

Vodovi, čete i bataljoni raspolagali su osnovnom inicijativom i oni su na svojim sektorima izvodili akcije samostalno ili su ih koordinirali između sebe. Organizacija na svim komandnim stepenima bila je centralizovana i sve promene u sastavu mogla je da vrši samo neposredno viša komanda.

Da bi otklonio izvesne slabosti uočene u dotadašnjem načinu vođenja borbe, kao i u rukovođenju uopšte, a posebno oružanim snagama, i uskladio buduća borbena dejstva, odnosno da bi sintetizovao dotadašnja iskustva, odredio strukturu vrhovnih organa i rešio pitanja rukovođenja i perspektive daljeg razvoja oružane borbe, Revolucionarni komitet je sazvaio, posle nepune dve godine borbe, Prvi kongres FLN na oslobođenoj teritoriji Alžira, koji je održan u Sumamu avgusta 1956. godine. Ovaj kongres predstavljao je prekretnicu u oslobodilačkom ratu alžirskog naroda. Odluke Revolucionarnog komiteta ustanka, donete u Švajcarskoj 1954. godine, na njemu su detaljnije razrađene i uobličene. Na tom kongresu predstavnici iz cele zemlje razradili su političke ciljeve alžirskog oslobodilačkog rata, odredili strukturu vrhovnih organa i fiksirali, u opštim linijama, organizaciju i karakter organa vlasti na terenu (kojih do tada zvanično nije bilo), strukturu nacionalno-oslobodilačke vojske i rešavali druga pitanja. Tom prilikom je izabran Nacionalni savet alžirske revolucije (CNRA) — sastavljen od 54 člana (predstavnik svih oblasti Alžira), iz raznih političkih organizacija koje su pristupile pokretu i sjedinile se u FLN — kao vrhovni organ koji određuje generalnu politiku nacionalno-oslobodilačkog fronta i oslobodilačke borbe alžirskog naroda, i ima sva ovlašćenja da kod stranih vlada (na prvom mestu arapskih zemalja) zastupa interese i predstavlja volju alžirskog naroda. Važnija pitanja i pro-

⁶ Mnogi od njih su sebe nazivali komunistima.

bleme savet razmatra u svom punom sastavu i načelno se sastaje jedanput godišnje.

Kao rukovodeće telo nacionalno-oslobodilačkog fronta Alžira izabran je Izvršni koordinacioni komitet (CCE) koji je upravljao svim vidovima revolucije (vojnim, političkim i diplomatskim) i sve odluke vrhovnog organa (CNRA), u stvari Nacionalnog saveta alžirske revolucije, sprovodio u život i neposredno rukovodio oružanim akcijama ALN u svojstvu vrhovne komande. Njemu su bili odgovorni svi vojno-politički rukovodioci koji su se nalazili na čelu vilaja, autonomnih zona, Istočne i Zapadne baze.

Izvršni koordinacioni komitet brojao je 9 članova — najzaslužnijih i najodgovornijih rukovodilaca FLN. U svom sastavu imao je osam komisija: za spoljne poslove, za unutrašnje poslove, za naoružanje, za rat, za transport, za štampu i informacije, za specijalne poslove i za finansije.

Ova podela kompetencija u okviru CCE predstavljala je, u stvari, začetak alžirske vlade, a CNRA neku vrstu parlamenta. Kasnije, kada je formirana vlada, te komisije su prerasle u ministarstva.

U svrhu stvaranja teritorijalnih organa lokalne revolucionarne vlasti, FLN je organizovao čitavu mrežu pomoćnih političkih organa za održavanje veze između naroda i vojske, koji su sistematski razbijali francusku administraciju i predstavljali osnovnu organizacionu bazu FLN, odnosno začetak nove vlasti u Alžiru. U svakom alžirskom mestu koje broji preko sto odraslih stanovnika postojao je komitet petorice, takozvani odbor — haja.⁷ Isto tako i sva manja sela imala su predsednika, a više njih sačinjavali su komitet petorice. Na čelu tog komiteta nalazio se predsednik koji je, u zajednici sa rukovodiocem zaduženim za politički rad, vodio administraciju na tom terenu. Komitet je bio odgovoran za upravljanje lokalnim poslovima, pri čemu je imao punu inicijativu. On je pripremao doček boraca, prikupljao poreze i doprinose, bavio se bezbednošću i sakupljanjem podataka o kretanju neprijatelja; ujedno je vodio evidenciju i birao ljudstvo za popunu jedinica ALN, brinuo se o snabdevanju itd. Komitet je raspravljao sporove i obavljao sve poslove kojima se u normalnim uslovima bavi opština.

Aktivnim političkim radom i delovanjem tih komiteta i organizacija buđena je svest i sprovedena mobilizacija naroda za oružanu borbu.

Pokretom se rukovodilo neposredno iz Alžira sve do početka 1957. godine. Do tada je u Alžiru postojalo glavno rukovodstvo koje je sačinjavalo pet ljudi — članova Izvršnog koordinacionog komiteta, dok su u inostranstvu postojali predstavnici koji su se uglavnom bavili pitanjima koordinacije i pomoći pokretu iz inostranstva. Delatnošću alžirskog pokreta u inostranstvu rukovodio je sadašnji predsednik alžirske vlade Ben Bela.

Kraj 1956. i početak 1957. godine karakteriše masovno odlaženje najistaknutijih alžirskih kadrova u inostranstvo, što unosi nove promene u dalje rukovođenje pokretom. Odlaskom rukovodećih kadrova i nekih drugih ličnosti iz Alžira oslabljena je donekle unutrašnja snaga pokreta. Ovo je svakako imalo odraza na pripadnike ALN, intenzitet vojnih dejstava i razvoj ustanka u celini, a samim tim i na sistem rukovođenja.⁸ To je, pored ostalog,

⁷ U svom članku, Komatina naziva ove mesne političke organizacije alžirskog pokreta narodnom skupštinom, sastavljenom od 5 članova. („Socijalizam“ br. 5—6/62. god., str. 154).

⁸ „Političko rukovodstvo pokreta može se nalaziti na okupiranom i neokupiranom delu teritorije ili u inostranstvu... Vrhovni vojni štab, kao organ političkog rukovodstva, može, takođe, biti u nekom od tri navedena položaja. U našem NOR-u se kako političko tako i vojno rukovodstvo nalazilo za sve vreme rata na vlastitoj nacionalnoj teritoriji, za koju je okupator

dovelo i do slabljenja vojnog pritiska od strane alžirskog oslobodilačkog pokreta koji je do tada bio nesumnjivo snažan i predstavljao ozbiljnu opasnost za francuske pozicije u Alžiru. U to vreme je alžirska oslobodilačka vojska bila izrasla u dobro organizovanu i prilično naoružanu vojnu snagu, sa velikim ljudskim rezervama, i pokazivala je tendencije daljeg porasta borbene moći. Nepostojanje jačih kadrova i centralnog vojnog rukovodstva unutar Alžira uslovalo je da su svaka teritorijalna komanda i jedinica dejstvovale samostalno (bez organizovanog sadejstva). U takvoj situaciji, iako su alžirske snage bile dosta jake, nemoguće je bilo preduzeti jače akcije na čitavoj teritoriji i nanositi teže udarce jedinicama francuske armije.

Uočavajući razvoj situacije u zemlji i izvan nje, Izvršni koordinacioni komitet je sazvaao, juna—jula 1957. godine, Drugi kongres FLN, koji je održan u Kairu. Ovaj kongres imao je da razmotri postojeću situaciju i donese odgovarajuće odluke o uticaju rukovodstva i daljem rukovođenju oslobodilačkim pokretom. Međutim, odluke sa ovog kongresa nisu objavljene, niti su poznata doneta rešenja.

U toku 1958. godine rukovodstvo alžirskog pokreta je u dva navrata (u Tangeru i Tunisu) razmatralo pitanje formiranja privremene alžirske vlade, o čemu je donelo definitivnu odluku i formiralo je 19. septembra 1958. godine.⁹

Formiranje privremene alžirske vlade unelo je nove pozitivne elemente u razvoj alžirskog oslobodilačkog pokreta. Time je dovršeno uspostavljanje državnog aparata koji se nekoliko godina izgrađivao u toku borbe i stvoreni su bolji uslovi za dobijanje veće pomoći od arapskih i drugih zemalja.

Prema mišljenju nekih alžirskih rukovodilaca, zbog političke i diplomatske aktivnosti i nabavke materijala za potrebe alžirske armije, privremena alžirska vlada je boravila u inostranstvu, prvo u Kairu, a kasnije u Tunisu. To rešenje je svakako imalo svojih negativnih strana, što se prvenstveno odrazilo u nedovoljnoj povezanosti između rukovodstva izvan zemlje i organa i jedinica u njoj. Iako su neki rukovodioci pokušavali da se vlada smanji i jedan njen deo vrati u zemlju, do toga ipak nije došlo. Razlog tome treba tražiti, pored ostalog, i u razvoju unutrašnje situacije u Alžiru, izazvane zatvaranjem alžirskih granica od strane Francuza (pomoću utvrđenih linija) i rasporedom jakih snaga francuske armije.

U takvoj situaciji Francuska armija krajem 1958. i u prvoj polovini 1959. godine, uz angažovanje jakih snaga i sredstava, preuzima nekoliko uzastopnih ofanziva, razbija snage ALN i razdvaja ih u tri grupacije. Glavinu potiskuje u Tunis, drugi deo u Maroko, dok treći deo, podeljen na grupe, uspeva da ostane u unutrašnjosti zemlje.

Ova situacija je nametnula alžirskom rukovodstvu da traži nove metode, kako u načinu daljeg vođenja borbe, tako i u sistemu rukovođenja. Kadrovima i snagama unutar Alžira prepušteno je da sami biraju najpogodnije forme i metode. Od rukovodstva spolja mogli su očekivati samo političku i moralnu podršku, dok je materijalna ili ona neposredna — praktična podrška bila svedena na minimum.

tvrdio da je okupirana... Najmanje je efikasno komandovanje iz vrhovnog štaba koji se nalazi u inostranstvu. Takav štab ne samo što zbog prostorne odvojenosti teško može imati realnu sliku događaja u zemlji, već često, zbog raznih političkih uticaja koje trpi, postaje i po sudejama dalek pokretu otpora... i sukobljava se sa stvarnim rukovodstvom koje se u tom slučaju nužno oformljuje u okupiranoj otadžbini". (P. Klent — „Partizanska taktika i organizacija", str. 77, 78).

⁹ Karakteristično je da su do 1961. godine od devet članova te vlade, pet njih bili vojna lica, i to četiri podoficira i jedan oficir — svi bivši „alžirski strelci" iz sastava francuske armije.

Otada se situacija na unutrašnjem planu, u pogledu izvođenja borbanih dejstava i rukovođenja, umnogome izmenila. Pokret je bio prilično paralizan, tako da su akcije bile ograničene samo na dejstva manjih grupa i komandosa, a rukovođenje svedeno na pojedine vilaje, zone i oblasti, u čemu se još više uočavala slabost i nedostatak unutrašnjeg centralnog organa i rukovodstva. Vojno-politička podela, mreža i organizacija nacionalno-oslobodilačkog fronta i način njegovog političkog delovanja ostali su isti. Nastavljena je politička aktivnost gotovo na čitavoj teritoriji Alžira.

Snage koje su se nalazile u pograničnim rejonima¹⁰ prema Tunisu i Maroku reorganizovane su i ustanovljen je odgovarajući sistem komandovanja. Obrazovani su istočni i zapadni front — zapadni (u Maroku) i istočni (u Tunisu). Teritorija i snage oba fronta podeljene su na zone (severnu, centralnu i južnu), a ove na sektore. Sektorom je komandovala komanda bataljona, zonom komanda zone, a frontom komanda fronta koja je neposredno bila potčinjena Vrhovnoj komandi. Sve ove komande su imale malo brojno stanje i organe za operativne, političke, obaveštajne i pozadinske poslove. Tako se pomoću snaga koje su se nalazile izvan zemlje i pojedinih političkih organa to rukovođenje centralizovalo i postalo vrlo intenzivno.

I pored izvesnih mera koje su preduzimane po pitanju rukovođenja, deo rukovodstva pokreta uočava slabosti rukovođenja revolucijom izvana i na sastanku (kongresu) u Tripolisu decembra 1959. godine ponovo zahteva smanjenje vlade i povratak dela rukovodstva u unutrašnjost Alžira. Na kongresu su analizirani postojeće stanje i situacija kako u Alžiru, tako i van njega. Doneseno je nekoliko značajnih odluka po nizu pitanja. Predviđeno je smanjenje aparata izvan zemlje, izvršena je reorganizacija u vladi i rukovodstvu i predviđeno postepeno vraćanje na principe rukovođenja pokretom u zemlji. Formiran je trojni ministarski savet radi što boljeg povezivanja političkog i vojnog rukovodstva izvan zemlje sa vojnim rukovodstvom vilaja, zona i oblasti u njoj. Taj savet, pored toga, trebalo je da: kontroliše celokupnu organizaciju u Tunisu i Maroku; rukovodi vezama i kanalima preko kojih su vršena prebacivanja i održavana veza sa pokretom; preko odgovornih ljudi nabavlja naoružanje i opremu za alžirsku armiju i organizuje njihovo prebacivanje u Alžir. Sem toga, ministarski savet je bio ovlašćen da u ime privremene vlade vodi pregovore s Francuskom o uslovima prekida vatre i preuzme rukovođenje spoljnom organizacijom. Međutim, usled razvoja situacije, a pošto je bio angažovan pregovorima, on se nije mogao posvetiti i unutrašnjim pitanjima. Zbog toga je početkom 1960. godine formiran Generalštab, sa sedištem u Tunisu, koji je imao da preuzme komandovanje i rukovođenje borbom nad snagama ALN u Alžiru i izvan njega. Učvršćenje snaga izvan zemlje je sprovedeno u priličnoj meri, ali su veze sa pokretom u zemlji i uticaj na njega, zbog razvoja situacije i nemogućnosti njihovog uspostavljanja preko utvrđenih linija na alžirsko-tuniskoj i marokanskoj granici, ostali nepromenjeni. Tako je razvoj situacije u toku te zadnje dve godine nametnuo alžirskom rukovodstvu veće angažovanje i delovanje na spoljno-političkom planu (vođenje pregovora s Francuskom i učvršćenje snaga koje su se našle izvan Alžira), a manje u pogledu razvoja borbanih dejstava i sistema rukovođenja unutar zemlje.

¹⁰ Ovi rejoni (baze) su i ranije stalno služili za pregrupisanje jedinica, obuku, ubacivanje, izvođenje većih akcija i snabdevanje snaga unutar Alžira; oni su ujedno korišćeni kao pozadinske zone alžirskih ustanika i područja za izbeglice.

Za normalan razvoj partizanskih snaga i vođenje partizanskog rata od najveće je važnosti da one budu od samog početka postavljene na čvrste organizacione principe, tj. da imaju najpogodniju vojnu formaciju koja će postepeno, u zavisnosti od narastanja broja i kvaliteta njihovog ljudstva, prelaziti od nižih ka višim i čvršćim formacijama (grupa, odeljenje, vod, četa, bataljon, odred, odnosno njihovo kasnije prerastanje u brigade, divizije i korpuse). S organizacijom operativnih (teritorijalnih i pokretnih) manevarskih partizanskih jedinica treba uporedo stvarati i pozadinsku teritorijalnu vojnu organizaciju.

Rukovodstvo alžirskog nacionalno-oslobodilačkog pokreta bilo je dosledno u sprovođenju gornjih principa od samog početka rata. Postepeno se prelazilo sa gerilskih grupa na veće formacije. Oružanu borbu 1954. godine otpočelo je sa grupama, a odmah zatim prešlo na vodove. Prve čete formirane su u leto 1956. godine, a bataljoni tek posle Prvog kongresa koji je odredio strukturu nacionalno-oslobodilačke vojske i druga pitanja. Rukovodstvo pokreta je nešto kasnije — 1957. godine — pokušalo da formira krupnije jedinice (od 1.000 do 1.500 ljudi). Međutim, ta se ideja nije ostvarila zbog jakih oružanih snaga francuske armije i guste okupacije zemlje, zbog oskudice u oružju, kao i taktike koju su francuske jedinice primenjivale u sukobima i borbama sa alžirskim jedinicama i nacionalno-oslobodilačkim pokretom u celini. Zbog toga je ALN, po izjavama alžirskih rukovodilaca, ostala na bataljonu kao najvećoj organizacionoj i vrlo pokretljivoj formacijskoj jedinici sve do kraja rata

Nacionalno-oslobodilačka armija (ALN) Alžira je od početka oružane borbe bila sastavljena i podeljena u dve opšte kategorije boraca:

- a) stalne jedinice (regularna armija), i
- b) dopunske jedinice (pomoćna armija).

Stalne jedinice ALN (*moudjahidines*) predstavljale su regularnu armiju i bile su organizovane i formirane u sledeće jedinice:

*grupa (fuadž)*¹¹, koja je brojala 11—13 boraca, među kojima jedan vodnik (narednik) i dva kaplara. Jedan kaplar je bio na čelu dela grupe u čijem se sastavu nalazilo automatsko oružje (puškomitraljez), a drugi na čelu dela pešadijske zaštite;

vod (ferka), sastojao se od 35 boraca (tri grupe), na čijem se čelu nalazio ađutant (stariji vodnik), ujedno vojni i politički rukovodilac koji je imao tri pomoćnika: seržan-šefa za vojna, politička, obaveštajna i pitanja veze (seržan-šef je po rangu drugi podoficirski čin); vod je bio osnovna samostalna vojna jedinica ALN, a operisao je na određenom terenu i predstavljao ujedno političko-administrativnu vlast u određenom kraju;

četa (katiba), je imala 110 boraca (tri voda), na čelu sa poručnikom koji je bio i vojni i politički rukovodilac, a imao je tri pomoćnika: aspiranta za vojna, politička i za obaveštajna pitanja i veze;

bataljon (failek) je bio obično trojne formacije, a imao je i prateću četvu (četvu za podršku). Njegovo brojno stanje oko 400—600 boraca, što je zavisilo

¹¹ Grupa (fuadž) slična je našoj desetini ili odeljenju iz rata. — Prim. P.

od broja četa i zadataka koji je izvršavao (ponekad je mogao imati četiri, pet, pa i više četa). Na čelu bataljona nalazio se kapetan koji je takođe bio vojni i politički rukovodilac, sa tri pomoćnika čina poručnika: za vojna, politička i za obaveštajna pitanja i veze. Prema nekim podacima, izgleda da je imao i pomoćnika za materijalna pitanja. Bataljon je bio najveća formacijska jedinica alžirske armije. Svaki bataljon, četa i vod imali su svog sekretara (administrativno lice).

Kao posebne grupe postojali su »komandosi smrti« koji su popunjavani najboljim ljudstvom, a namenjeni su bili za dejstva u gradskim naseljima i centrima, za atentate na kolaboracioniste, kolonijalne funkcionere, organe francuske vojske i uprave, i druge javne objekte. Njihovo brojno stanje je bilo različito, što je zavisilo od zadatka koji su izvršavali. Prema nekim materijalima, njihova jačina kretala se od 5 do 15 boraca, dok prema nekim drugim, od 30 do 80, a ponekad i više.

Dopunske jedinice koje su predstavljale pomoćnu armiju obrazovane su od pripadnika FLN — svi su bili u organizaciji pokreta; nisu imale stalnu formaciju niti naoružanje, sem lovačkih pušaka. Obrazovane su u grupe koje su imale komandire. Obično su ove snage formirane (regrutovane) na licu mesta po vilajama, zonama, oblastima i sektorima, a korišćene su za obaveštavanje, izradu baza, skladišta, prikupljanje i prenošenje hrane i oružja, manje diverzije i ekonomske sabotaze, prenos ranjenika, vodiča i sl. Među njihovim ljudstvom je vršen izbor za popunu regularne armije.

Sem ovih jedinica, u svim naseljima na čitavoj teritoriji Alžira bila je sprovedena teritorijalna organizacija FLN — u obliku ćelija — jačine 11 ljudi,

koje su imale naoružanu grupu od 4 do 6 ljudi. U gradskim naseljima ove ćelije su imale nešto manje ljudi — 5. Iznad ćelija je postojala grupa, zatim federacija¹² i organizacija sektora i podsektora. Sve te organizacione jedinice su bile ilegalne, radi što veće konspiracije, tako da čak nisu ni znale jedna za drugu. Po mnogim pitanjima pomagale su regularnoj armiji.

U raznim gradovima Francuske živi preko 400.000 Alžiraca (od toga samo u Parizu preko 100.000), koji su u toku francuske okupacije i ugnjetavanja bili prinuđeni da napuste Alžir i potraže hleba izvan zemlje. Najveći deo njih je bio okupljen oko nacionalno-oslobodilačkog fronta (FLN). Od njih je bilo formirano nekoliko stotina grupa. U okviru svake grupe imali su 10—12 izabranih boraca. Osnovu ilegalnog rada predstavljala je ćelija od 5 članova. Četiri ćelije činile su grupu, a četiri grupe sekciju. Tri sekcije formirale su kazmu,¹³ a svaka kazma davala je po jednu ili više udarnih grupa koje su bile vrlo aktivne. Ova organizacija je bila vešto sprovedena i Francuzi su teško uspevali da je provale.

Prema nekim nepotvrđenim podacima, ALN je 1958. godine imala u Alžiru oko 50.000 ljudi u regularnoj i oko 80.000 u pomoćnoj armiji. Međutim, posle nekoliko većih ofanziva jedinica francuske armije i primene Šalove taktike, kao i razdvajanja ALN na tri dela, ta se situacija izmenila. Tako od 1959. godine ALN je u Tunisu imala oko 20.000. vojnika svrstanih u nekih 20 bataljona (sa 6 teških četa za podršku), a u Maroku oko 10.000 vojnika (3 laka bataljona, 2 čete za podršku i 15 samostalnih četa) regularne vojske. Međutim, za jačinu snaga (u regularnoj i pomoćnoj armiji) koje su se posle tog perioda nalazile u Alžiru, ne bi se mogli dati određeni podaci.

Prema francuskim podacima, brojno stanje alžirske regularne armije se u to doba smanjilo a pomoćne povećalo, tako da su Alžirci 1959. godine imali ukupno u regularnoj i pomoćnoj armiji u Alžiru i izvan njega 130.000 ljudi.

Što se tiče podataka u pogledu alžirskih snaga u Tunisu i Maroku oni su približno tačni, s tim što treba imati u vidu da su Alžirci regrutovanjem i obučavanjem novih boraca među izbeglicama koje su se nalazile u većem broju u tim zemljama, neprekidno povećavali broj pripadnika regularnih snaga. Sastav tog ljudstva je bio različit; pre svega, to su bili seljaci — poljoprivredni radnici i rudari, najzad stanovništvo iz gradskih centara i naselja (šoferi, mehaničari, instalateri, zidari i dr.). Većina od njih učestvovala je od prvog dana ustanka i danas obavlja razne odgovorne dužnosti u redovima ALN ili na terenu po liniji FLN.

S obzirom na to što je regrutovanje (izbor) ljudstva za regularnu armiju najčešće vršeno iz dopunskih jedinica, prethodno je s njim izvođena obuka u rukovanju oružjem, minama i eksplozivom, kao i u načinu dejstva, u posebnim centrima ili pri štabovima bataljona, pa je tek onda upućivano u jedinice. Uniforme koje su nosili alžirski vojnici bile su iste ili slične onima koje su imali francuski vojnici.

Izbor kadrova vršen je od najboljih boraca koji su se naročito isticali u borbama, a obuka s njima izvođena je na kursovima koji su organizovani u dodeljenim zonama Tunisa i Maroka. Osim toga, neki kadrovi upućivani su na školovanje u Irak (Bagdad), a prema nekim podacima i u Kairo. Tako su

¹² Federacija je organizacija više grupa i ćelija.

¹³ Organizacione formacije FLN u metropoli (sekcija i kazma) su posebne organizacije koje su svoja delovanja sprovodile preko grupa i ćelija.

obezbeđivani najbolji kadrovi za jedinice, a posebno za one koje su se nalazile u Tunisu i Maroku.

Nacionalno-oslobodilačka armija Alžira usvojila je za starešinski kadar svih svojih jedinica sledeće činove: kaplar, narednik, adutant, aspirant, potporučnik, poručnik, kapetan, major i pukovnik, sa odgovarajućim oznakama koje su odmah u početku rata i nošene u oblasti Kabilije. Interesantno je da nije postojao čin potpukovnika. Pomoćnik vojno-političkog rukovodioca za politička pitanja nosio je, pored oznake čina, i znak političkog komesara u obliku crvenog polumeseca. Koliko je poznato, činovi koje su nosili pripadnici ALN za vreme rata imali su privremeni karakter, a tek po oslobodenju zemlje trebalo je definitivno utvrditi činove i oznake.

Imenovanja, opozivanja, degradiranja oficira vršio je Koordinacioni i Izvršni komitet na predlog vojno-političkog rukovodioca vilaje, podoficirana-dležni rukovodilac vilaje, a kaplara-nadležni rukovodilac zone na predlog vojno-političkog rukovodioca oblasti ili sektora.

U početku rata nacionalno-oslobodilački front Alžira nije imao razvijenu obaveštajnu službu, tako da su Francuzi, pored ostalih mera, mogli razviti svoju, organizovati diverzije na alžirske kadrove kojima su u početku nanosili ozbiljne gubitke. Na osnovu tog iskustva, a uočavajući slabosti svoje obaveštajne službe, Alžirci su početkom 1956. godine preduzeli ozbiljne mere, organizovali i razvili tu službu u celom Alžiru, kako na oslobođenoj teritoriji tako i u gradovima i neprijateljskim uporištima. Od tada je deistvovala dobro organizovana obaveštajna služba ALN i nacionalno-oslobodilačkog fronta. Posebno su imali dobro organizovanu specijalnu graničnu službu bezbednosti, u cilju obezbeđenja pograničnih prelaza i veze sa Tunisom i Marokom. Zahvaljujući razvoju svoje obaveštajne službe, kao i likvidaciji špijuna (domorodaca i kolona) koje su Francuzi angažovali da se bave neprijateljskom delatnošću protiv nacionalno-oslobodilačkog pokreta, gubici Alžiraca od dejstva francuske obaveštajne službe bili su posle 1956. godine, tj. posle Prvog kongresa FLN, osetno manji.

Nacionalno-oslobodilačka vojska Alžira, kao i svaka druga regularna vojska, imala je razne službe koje su se starale o snabdevanju hranom, materijalom i dr.

Uz štabove bataljona i više štabove deistvovali su dobro organizovani centri obaveštajne službe. Pored svog redovnog posla, prikupljanja podataka o kretanju i namerama neprijatelja, pokušajima njegovog dejstva unutar redova nacionalno-oslobodilačke armije, obračuna s izdajnicima itd., obaveštajna služba se bavila i raznim drugim pitanjima. Ona se, pre svega, starala o identitetu svakog vojnika (svaki borac morao je da ima svoju ličnu kartu) i vodila opštu statistiku boračkog sastava. U posebnim arhivama vođeni su sledeći podaci za svakog pripadnika ALN: ime i prezime, datum rođenja, mesto stanovanja, podorično stanje, profesija i specijalnost, da li je ranije služio vojsku, datum stupanja u redove ALN, broj puške, automata ili mitraljeza s kojim je bio zadužen, njegove sposobnosti, sklonosti itd.

Štabovi su vodili knjigu »palih za otadžbinu« i evidenciju zarobljenih neprijateljskih vojnika i starešina, kao i onih boraca koje je neprijatelj zarobio. Uporedo s tim vođena je i evidencija akcija svakog bataljona, čete, voda pa i pojedinca protiv neprijatelja. Vodilo se računa i o tome kad je došlo do sukoba s neprijateljem, koliko je trajao, o gubicima neprijatelja, zaplenjenom oružju i vlastitim gubicima u ljudstvu i ratnom materijalu.

Predstavnici FLN tvrde da bi se ALN vrlo brzo povećala da je imala dovoljno oružja i da ga je mogla dostaviti u sve krajeve zemlje. Gotovo celokupno naoružanje kojim su raspolagali pripadnici ALN bilo je raznorodno i većinom trofejno (američkog, britanskog, francuskog, nemačkog i italijanskog porekla). Za razliku od prvih dana, kada su raspolagali slabim naoružanjem (uglavnom lovačkim puškama i revolverima), oni su kroz razne diverzije i borbe sa francuskom armijom dolazili do modernijeg naoružanja. Zatim su na razne druge načine unutar zemlje i nabavkom izvana postepeno snabdevali svoje jedinice. Tako su 1956. godine i kasnije uspeali da nabave nešto savremenijeg naoružanja (poluautomatskih pušaka, automata, puškomitraljeza, mitraljeza, nešto bazuka, minobacača 60,81 i 120 mm i nekoliko topova manjeg kalibra) kojim su prilično popunili i naoružali većinu jedinica regularne armije i komandose. Grupe, vodovi i čete bili su naoružani običnim i poluautomatskim puškama, automatima, puškomitraljezima, mitraljezima i MNB 60 i 81 mm. »Komandosi« su uglavnom imali pištolje, automate, poluautomatske puške i puškomitraljeze. Bataljoni u pratećim četama za podršku imali su mitraljeze, MNB 81 i 120 mm. Tako je organizaciono bilo rešeno pitanje naoružanja sve do 1958/59. godine. Međutim, posle tog vremena, tj. posle nekoliko većih ofanziva francuske armije i naterivanjem glavnih snaga regularnih jedinica nacionalno-oslobodilačke armije u Tunis i Maroko, grupe i jedinice koje su ostale u unutrašnjosti zemlje imale su uglavnom lako naoružanje (puške, automate, pištolje, puškomitraljeze i lake minobacače), dok su im jedinice izvan zemlje bile dobro naoružane kako minobacačima 81 i 120 mm, tako i sa nešto artiljerijskog oružja. Za sve to naoružanje, a naročito za mitraljeze i minobacače 60 i 81 mm, Alžirci nisu imali uvek dovoljno municije. Nisu imali lakih pav sredstava za borbu protiv aviona i helikoptera, niti dovoljno pt sredstava za borbu protiv tenkova i oklopnih vozila. Naročito se uočavao nedostatak mina i drugih sredstava za zaprečavanje i rušenje.

Posebno organizovana služba bavila se opravkom oružja i proizvodnjom bombi od neeksplozivnih neprijateljskih granata ili bombi. Postojale su radionice u kojima su radnici sekli čelik avionskih bombi i vadili iz njih eksploziv. Pravili su nagazne mine najrazličitijeg tipa, razne delove za oružje: udarnu iglu, zatvarač itd. Radionice su bile dobro opremljene alatom i u slučaju opasnosti su mogle da se demontiraju za nekoliko trenutaka i na leđima radnika prenesu na drugo mesto.

Služba intendanture imala je složen zadatak doturanja hrane iz jednog kraja zemlje u drugi, njenog prebacivanja iz krajeva gde je bilo više u one gde je narod teško živeo. Hrana se prenosila na mulama, kolima ili su je seljaci često nosili na leđima. Tamo gde se vojska neprekidno kretala postojali su specijalni bunkerji za hranu u stenama; u njima su držali i municiju, rezervno oružje, bombe itd. U okviru intendanture postojale su posebne radionice u kojima se šila uniforma, opravljale cipele itd. U Četvrtoj vilaji specijalna služba se brinula o ekonomskom životu cele teritorije, i to od organizovanja konvoja mula za prenos hrane, gradnje silosa, obrade napuštene zemlje do distribucije hrane seljacima. Socijalna pomoć takođe je bila organizovana. Felasima je ukazivana pomoć pri obradi zemlje, dobijanju semena, novčano su pomagane porodice sa velikim brojem članova, starci i ratne udovice.

Sanitetska služba morala je da organizuje obavezan pregled svakog novopridošlog vojnika. Postojali su zasebni sanitetski centri sa lekarima ili kvalifikovanim bolničarem na čelu. Svaki se centar starao o jednom bataljonu, a istovremeno i o zoni u kojoj je ovaj operisao. Svaka četa imala je svoju ranjeničku prihvatnicu koja je prihvatala ranjenike, pružala im prvu pomoć i otpremala ih na sigurnije mesto. Na čelu svake ranjeničke prihvatnice nalazio se bolničar koji je stekao kvalifikacije u redovima nacionalno-oslobodilačke vojske. Stalne bolnice skrivane su po velikim šumama i imale su svoje posebne bolničare — nosioce ranjenika. Civilna lica teško su mogla dobiti negu u partizanskim bolnicama, jer je bilo nekoliko slučajeva otkrivanja bolnice.¹⁴ Sanitetska služba imala je težak zadatak u pogledu nabavke lekova i sanitetskog materijala koji se dobijao ili posredstvom organizacije iz gradova ili se kupovao u inostranstvu i otpremao u unutrašnjost zemlje.

Posebno je bila organizovana topografska služba koja je pripremala karte svih sektora, naročito krokije za gađanje minobacačima, karte neprijateljevih položaja i utvrđenja.

Vodovi, čete, bataljoni i vilaje bili su povezani na određenim sektorima radio-vezom. Manje jedinice imale su radiofonski materijal nemačke produkcije, dok je rad između štabova bataljona i vilaja bio zabranjen radiofonijom, već se vršio samo morzeom i šifrom ili kuririma. Pojedini štabovi bataljona i manje pokretne baze imali su stare radio-stanice iz 1942. godine marke *zenit*. Nešto kasnije je nabavljen veći broj radio-stanica *BC-1306* — američke produkcije, koje rade sa generatorom na ručni pogon.

Interesantna je takođe bila služba štampe i informacija kod Alžiraca. Ona se u okviru svake vilaje i većih vojnih jedinica bavila izdavanjem specijalnih biltena i novina šapirografiranih ili izvlačenih na ciklostilu. U tim listovima borci su pisali o svojim akcijama, objavljivali svoje pesme, komemorirali uspomene na poginule junake, pisali o unutrašnjoj, međunarodnoj i svetskoj situaciji. Kroz njih je nacionalno-oslobodilački front Alžira objašnjavao narodu i vojsci svoju politiku i ciljeve rata. Služba štampe i informacija neobično je brzo reagovala na sve neprijateljeve pokušaje dezinformacija, lažne propagande i unošenja zabune u redove naroda. Kao odgovor na svaku akciju okupatora štampani su leci u kojima je objašnjavana vlastita politika itd.; sav taj propagandni materijal prenosio se u narod i gradove preko dobro organizovane mreže političkih radnika i obaveštajne službe.

Socijalna služba vodila je računa o izbeglicama koje su morale da napuste teritoriju Alžira. Crveni polumesec predavao ih je srodnim organizacijama u Maroku i Tunisu, organizovao službu poklona i pomoći itd. Posebno se vodilo računa o deobi hrane, odela i ćebadi koji su stizali iz inostranstva za potrebe civilnog stanovništva.

Tako su teritorijalna organizacija *FLN* i organizacija jedinica *ALN* funkcionisale za čitavo vreme nacionalno-oslobodilačkog rata Alžira, primenjujući one forme i metode oružane borbe koji su u pojedinim periodima najbolje odgovarali datoj situaciji.

¹⁴ Posle završenog lečenja seljak bi se, na primer, vratio u svoje selo, pao bi u francusko zarobljeništvo i prilikom mučenja otkrivao mesto bolnice.

DISKUSIJA O ULOZI I RAZVOJU KOPNE NE VOJSKE SAD

U SAD je uobičajeno da se svake godine održavaju posebne godišnje konferencije sva tri vida oružanih snaga, na kojima se razmatraju doktrina, naoružanje, problemi komandovanja, organizacijsko-formacijska pitanja, mesto i uloga određenog vida u opštoj strategiji SAD i dr., sa posebnim osvrtom na postojeće stanje i perspektive daljeg razvoja. U vezi sa ovom praksom, početkom septembra 1962. godine održana je godišnja konferencija Udruženja pripadnika KoV SAD.¹ S obzirom na nove poglede na mesto i ulogu kopnene vojske SAD i, u vezi s tim, promene do kojih je došlo u proteklom periodu, ta konferencija je bila posebno značajna za dalji razvoj i upotrebu američke KoV.

Pored ostalih pitanja, na konferenciji su razmatrani: opšta politička situacija u svetu, uloga kopnene vojske u opštoj strategiji SAD i mere koje se preduzimaju u pogledu njenog jačanja, organizacione promene izvršene u proteklom periodu, problemi PVO teritorije SAD, uloga KoV SAD u pojedinim područjima sveta, a posebno u Evropi, na Dalekom istoku i latinsko-američkom području. Međutim, na ovoj konferenciji je dominiralo razmatranje problema u vezi sa specijalnim ratovanjem.

¹ Materijal sa ove konferencije objavljen je u časopisu *Army, SAD*, od novembra 1962. godine. Na konferenciji su, pored ostalih, govorili: ministar odbrane SAD, ministar KoV, načelnik Generalštaba KoV, predstavnik Senata, komandanti: kontinentalne PVO SAD, udarne komande (strategijske rezerve), kopnenih snaga SAD na Pacifiku, karipske komande, načelnik štaba VK NATO, pomoćnik načelnika Generalštaba KoV za specijalno ratovanje i dr.

Razmatranja o *opštoj političkoj situaciji u svetu* obuhvatila su sva osnovna područja za koja su SAD ili njihovi saveznici naročito zainteresovani². Na ovoj konferenciji, za razliku od ranijih, došlo je do otvorenog istupanja protiv principa mirne koegzistencije koja, po rečima diskutantata, obuhvata razne oblike konflikata (od sredstava agitacije do atentata, od borbe na polju trgovine do oružane borbe). Pored toga, ovog puta je otvoreno istupano i protiv nacionalno-oslobodilačkih ratova koji, po njihovom mišljenju, predstavljaju subverzivne pokrete ili prikrivene agresije. U vezi sa takvim stavovima, a da bi SAD mogle ostvariti svoje ciljeve, postavljen je zahtev za organizovanim naporima ne samo vidova oružanih snaga već i svih organa vlade. Ujedno je istaknuto da iako je razmeštaj američkih snaga obuhvatio uglavnom Zapadnu Evropu i Južnu Koreju, ipak su SAD veoma zainteresovane i za zbivanja u jugoistočnoj Aziji, na Srednjem istoku i čitavoj zapadnoj hemisferi.

Uloga kopnene vojske. Povećavanjem moći oružja za masovno uništavanje, kako je istaknuto na konferenciji, uloga kopnene vojske, pa čak i svakog vojnika, postaje sve važnija. Međutim, iako su u prethodnom periodu postignuti znatni rezultati u pogledu poboljšanja stanja kopnene vojske, ipak su potrebni novi naponi kako

² Stavovi SAD u vezi sa pojedinim područjima dobro su poznati, te ih zbog toga ovde ne iznosimo. — Prim. M.

bi se oružane snage, a u okviru njih i KoV, mogle osposobiti da odgovore zahtevima koji se danas pred njih postavljaju.

Prilikom razmatranja uloge KoV u okviru američke nacionalne strategije, jasno se izdvajaju tri osnovna cilja:

ostvariti takvu kopnenu vojsku koja će biti osposobljena bilo za rat konvencionalnim sredstvima ili rat u kome bi se upotrebilo nuklearno oružje, osposobljena za vođenje ograničenog ili opšteg rata;

odgovarajuće delove KoV osposobiti za efikasnu odbranu teritorije SAD od napada projektila i drugih vazduhoplovnih sredstava — što podrazumeva aktivnu PVO (upotrebu projektila *Nike*) i pružanje podrške organima civilne odbrane;

osposobiti KoV za pružanje pomoći nacionalnim vojnim snagama u područjima u kojima postoji opasnost da vlade prijateljski naklonjene prema SAD budu svrgnute.

Da bi se postigli postavljeni ciljevi, politika SAD u pogledu upotrebe nuklearnog oružja, kako je na konferenciji istaknuto, ostaje nepromenjena. Bilo koje oružje, nuklearno ili klasično, biće upotrebljeno (zavisno od situacije) ukoliko to nalažu vitalni interesi SAD. Međutim, iako se podvlači spremnost za vođenje opšteg nuklearnog rata, mnogi od diskutatana su se zadržali na potrebi osposobljavanja KoV za učešće u ograničenom ratu koji bi, po njihovom mišljenju, u slučaju nužde bio prihvatljiviji ukoliko bi se njime mogli da obezbede interesi SAD i njihovih saveznika. U pogledu osposobljavanja KoV za vođenje ograničenog rata istaknuta je, pored ostalog, potreba za povećanjem pokretljivosti i odgovarajuće vazdušne podrške, koje se smatraju osnovnim faktorima koji treba da omoguće KoV da ispuni svoje zadatke u takvom ratu.

Mada je veliki deo snaga KoV raspoređen van teritorije SAD³, na konferenciji je istaknut zahtev za daljim jačanjem tih snaga kako bi mogle što brže i neposrednije da izvršavaju zadatke koji se pred njih postavljaju.

Iako su na konferenciji posebno istaknuti važnost, mesto i uloga KoV u bilo kom obliku rata (opštem, ograničenom; sa ili bez primene nuklearnog oružja; gerilskom ili protivgerilskom), ipak se dobija utisak da je na njoj, nešto više nego ranije, naglašena međuzavisnost pojedinih vidova u bilo kom obliku rata. Smatra se da budućnost kopnene vojske leži u postizanju njene najtešnje saradnje sa ostalim vidovima, te se i ne želi njeno jačanje na račun ostalih vidova itd.⁴ Međutim, pri razmatranju konkretnih mera za njeno jačanje polazi se od toga da jačina aktivnog dela kopnene vojske treba da bude takva da joj omogući uspešno izvršenje uloge, odnosno da odgovori zahtevima današnje situacije bez potrebe za pozivanjem rezervista (izuzev u uslovima stvarnih neprijateljstava ili u situacijama koje jasno ukazuju da može doći do neprijateljstava).

Na planu jačanja kopnene vojske istaknut je napredak u pogledu rešavanja ranijih problema: poboljšana je njena strategijska vazdušna pokretljivost jer su sredstva utrošena u 1963. godini za transportnu avijaciju dvostruko veća od onih u 1961. godini. Međutim, problem taktičke pokretljivosti kopnenih snaga, a posebno vazdušne, ostaje i dalje, tako da će se njegovom proučavanju i u buduće morati da poklone potrebna pažnja⁵; pored novih

³ Od ukupno 16 aktivnih divizija, koliko KoV SAD ima danas u svom sastavu, na teritoriji SAD nalazi se 8, dok su ostale van nje, od kojih u Evropi (Z. Nemačkoj) — 5, J. Koreji — 2, na Havajima — 1.

⁴ U vezi sa međuzavisnošću vidova istaknuta je potreba daljeg konkretnijeg razvoja doktrine koja će u većoj meri obuhvatiti upotrebu svih vidova prilikom izvođenja združenih dejstava.

⁵ Sve veća pažnja poklanja se pokretu van puteva. Radi se na razvoju lakog transportera za pešadiju (za odeljenje) koji će ujedno biti i amfibijsko vozilo.

samohodnih haubica 105, 155 i 203 mm, uvodi se u naoružanje i novi samohodni top 175 mm; pristupa se zameni nuklearnih projektila *Corporal* projektilima *Sergeant* (domet 120 km), tako da prve jedinice naoružane *Sergeant*-ima treba da popune kopnene snage van SAD u toku 1963. godine; juna 1962. godine formiran je prvi divizion nuklearnih projektila *Pershing* (domet oko 650 km) koji će zameniti projektele *Redstone*; u razvoju se nalaze novi projektili sa oznakom »B« koji treba da zamene projektele *Honest John* i *Lacrosse*; poklonjena je veća pažnja razvoju hemijskih i bioloških sredstava. Pored mera u svrhu modernizovanja naoružanja, u proteklom periodu došlo je i do povećanja ukupnih efekativa KoV. Tako je brojno stanje KoV u septembru 1962. godine iznosilo 960.000 ljudi, tj. za 90.000 više nego u septembru 1961. godine. U ovom periodu i broj aktivnih divizija povećan je od 14 (od kojih su 3 bile školske — centri za obuku) na 16 borbenih divizija (centri za obuku sada su posebno organizovani).

Međutim, pored svih mera preduzetih u svrhu modernizacije KoV, obezbeđenja novog oružja i opreme, na konferenciji je ukazano na nedostatak odgovarajućih količina savremenog materijala i opreme, što još uvek predstavlja značajan problem za kopnenu vojsku, te se u narednim godinama zahteva povećanje izdataka.

Osim toga, u proteklom periodu između dve konferencije poklonjena je naročita pažnja ojačanju snaga koje se nalaze u sastavu strategijske rezerve KoV SAD. Iako je 50% od ukupnog broja divizija KoV stacionirano van teritorije SAD, smatra se — s obzirom na postojanje velikog broja područja u kojima mogu biti ugroženi američki interesi — da te snage nisu dovoljne i da ne bi mogle odgovoriti zadacima koji bi se pred njih postavili. Stoga je u

periodu od prethodne do ove konferencije broj divizija u sastavu strategijske rezerve povećan od 3 na 8 (3 pešadijske, 2 vazdušnodesantne, 2 oklopne i 1 mehanizovana)⁶. Pored povećanja broja divizija, došlo je i do opšte reorganizacije snaga koje se nalaze u strategijskoj rezervi, tako da one u svom sastavu imaju ne samo divizije KoV već i potrebne vazduhoplovne snage — sve objedinjene pod jednom komandom (komanda strategijskih snaga). Prema tome, ova komanda sada ima u svom sastavu: dva štaba korpusa, osam divizija, jedinice borbene, tehničke i pozadinske podrške. Od vazduhoplovnih jedinica, pored ostalih, u sastavu ove komande nalazi se 40 skvadrona izviđačkih aviona, lovaca, transportnih aviona i aviona tankera. Osnovni zadatak snaga u sastavu strategijske rezerve jeste ojačanje snaga na područjima van SAD. Pored tog osnovnog zadatka, predviđa se da te snage prvenstveno budu upotrebljene u rejonima kao što su centralna Afrika i Srednji istok.

Međutim, još uvek nisu rešeni problemi u pogledu brzog reagovanja — upotrebe tih snaga u udaljenim područjima. Jedan od osnovnih jeste i mogućnost prebacivanja teže opreme tih jedinica, s obzirom da se ona ne može prebacivati vazdušnim putem.

Organizazione promene. Pored reorganizacije divizija kopnene vojske, kojom se napušta ranija formacija *pentomic* i prelazi na brigadni sistem⁷, u proteklom periodu izvršene su važnije organizacione promene i u okviru Ministarstva KoV: objedinjene su pojedine službe i tačno precizirane odgo-

⁶ Tako umesto ranijeg jednog korpusa (18. vazdušnodesantni), sada postoje dva sa po četiri divizije. 18. vazdušnodesantni korpus u svom sastavu sada ima dve vazdušnodesantne i dve pešadijske divizije.

⁷ Videti *Vojno delo* br. 12/62, strana 109. Planirano je da sve aktivne divizije budu reorganizovane po novoj organizacionoj strukturi (ROAD) do polovine 1964. godine.

vornosti u pogledu izvršavanja pojedinih funkcija; eliminisano je dupliranje u radu; prenesene su na niže komande sve funkcije koje ne moraju da se obavljaju na nivou viših štabova, tako da je Generalštab KoV sada oslobođen izvesnih komandnih i operativnih funkcija i može da se koncentriše na planiranje, određivanje smernica i sprovođenje kontrole. Tim promenama su prilagođene i ostale promene radi poboljšanja efikasnosti; naročito je uprošćena struktura komandovanja i rukovođenja.

U najvažnije organizacione promene u okviru Ministarstva KoV spadaju:

a) Formiranje Uprave za materijalne poslove koja je nadležna za razvoj, usavršavanje, proizvodnju i snabdevanje opremom i naoružanjem — to je do sada bilo u nadležnosti nekoliko tehničkih službi, kao i ispitivanje i procenu opreme i naoružanja — do sada u nadležnosti kontinentalne komande KoV.

b) Formiranje Uprave za borbeni razvoj koja će se baviti analizama i studijama u vezi sa doktrinom (sadašnjom i budućom), organizacijom jedinica koje će primenjivati te doktrine, kao i razmatranjem zahteva u pogledu materijala (opreme i naoružanja) koji treba da omogući ostvarenje te doktrine. Prema tome, kako se u materijalu iznosi, ta Uprava je zadužena da dá odgovore na sledeća tri pitanja: kako organizovati kopnenu vojsku, kako je opremiti i kako kopnena vojska treba da vodi borbu. Pre ove reorganizacije, analize i studije po navedenim pitanjima vršili su škole KoV, razni rodovi, kontinentalna komanda KoV, organi tehničkih službi i drugi. Međutim, došlo se do zaključka da tolika decentralizacija toga rada nije dala željene rezultate, te je sada centralizovan u okviru Uprave za borbeni razvoj. U sastavu Uprave postoje sledeća odeljenja:

za planove, programe i obaveštajne podatke — u vezi sa borbenim razvojem KoV (odgovorno je za dugoročne studije);

za razvoj koncepcije i doktrine (odgovorno za kratkoročne studije);

za studije borbenih dejstava, istraživanja i sprovođenje eksperimenata (odgovorno je za ratne igre, ispitivanja, provere u trupi i eksperimente na terenu);

za materijalne zahteve koje predstavlja glavnu komponentu u usmeravanju celokupnog napora u pogledu materijalnog obezbeđenja;

za doktrinarna i organizaciona pitanja koje je odgovorno za programe izdavanja vojnih pravila i konkretnu pripremu opšte formacije jedinica.

Pored navedenih odeljenja, pod rukovodstvom te Uprave rade posebni organi (grupe) pri raznim školama, poligonima i sl. i to:

grupa za specijalnu doktrinu i opremu, koja proučava i koordinira rešavanje svih problema u pogledu usavršavanja borbenih dejstava koja se odnose na specijalni rat i dejstva u specifičnim okolnostima (džungla, arktičko područje i sl.);

organ za razvoj specijalnog naoružanja, koji je odgovoran za pitanja koja se odnose na upotrebu sopstvenog i odbranu od dejstva neprijateljevog nuklearnog oružja (na bojištu);

združena grupa koja razmatra pitanja u okviru armije (kao jedinice) i odgovorna je, pored ostalog, za razradu i razvoj tekuće doktrine i proučavanje ciljeva budućih dejstava, uključujući i učešće KoV u združenim operacijama;

grupa koja razmatra upotrebu službi u podršci borbenih dejstava, čiji su zadaci slični zadacima združene grupe.

Institut KoV koji priprema studije (na internacionalnom i nacionalnom planu) koje se odnose na organizaciju i strategijska dejstva u okviru vojišta

i njemu potčinjenih komandi (većih jedinica od armije). Taj institut, pored borbenih dejstava, proučava i logističku podršku.

Kao što se iz nadležnosti ove Uprave vidi, analizama i studijama pridaje se naročita važnost. Pri tome se polazi od toga da sadašnji period brzih promena zahteva mnogobrojne analize i ispitivanja u pogledu organizacije jedinica i postupaka pri vođenju borbenih dejstava.

c) Kontinentalna komanda kopnene vojske SAD koja, pored ostalog, snosi odgovornost za celokupnu obuku kopnene vojske, za borbenu spremnost jedinica KoV na teritoriji SAD, za rukovođenje svim izvorima i uređajima koji treba da posluže za podršku kako aktivnog tako i rezervnog sastava KoV.

d) Generalštab KoV koji je oslobođen svih funkcija koje bi sputavale postizanje efikasnosti i potrebne odgovornosti.

PVO teritorije SAD. Kako je na konferenciji izneto, pred PVO teritorije SAD postavljaju se tri osnovna zadatka: a) ona treba da onemogući ma kakvo iznenađenje — zbog čega mora da postoji dobar sistem upozorenja; b) ona mora raspolagati odgovarajućim snagama i sredstvima koji će i posle pretrpljenog napada moći da uzvrate udarce; c) PVO mora obezbediti odgovarajuću odbranu od dejstva iz vaziona.

Iako američka PVO raspolaže znatnim mogućnostima u pogledu upozorenja, ipak postoje, kako je na konferenciji izneto, i problemi. Eventualni protivnik SAD može danas da lansira projekte i preko južnog pola, tako da severnoamerički kontinent može biti napadnut i s juga. Međutim, sistem za blagovremeno upozorenje okrenut je pravcima koji vode sa severa, tako da se sada pojavljuje problem usmeravanja napora i preduzimanja mera zaštite

i s juga. Pored toga, postavlja se nužna i hitna potreba za sistemom upozorenja koji bi najavljivao lansiranje projektila sa protivničkih podmornica, s obzirom da one danas mogu da operišu i u blizini obala SAD.

U okviru PVO, kako je na konferenciji istaknuto, ne predstavlja nikakvu tajnu da SAD ne poseduju odgovarajući protivprojektilski sistem (sistem *Nike Zeus*, koji u tome treba da ima važnu ulogu, ima i svojih nedostataka), tako da odbrana od dejstva protivničkih projektila predstavlja najveći problem. Međutim, s obzirom na poboljšanja ostvarena u pogledu bombarderske avijacije eventualnog protivnika, danas postoji opasnost i od prodora njegovih bombardera, te se u vezi s tim postavljaju i problemi i zadaci koje treba rešavati.

Pored navedenih i drugih problema američke PVO, sada se pojavljuje i pitanje odbrane od projektila lansiranih iz satelita. Mogućnosti SAD su, kako je izneto, u tom pogledu ograničene, te se i tu postavljaju hitni zahtevi.

Evropa. U proteklom periodu između dve konferencije preduzet je niz mera radi jačanja snaga SAD, a posebno KoV u okviru NATO-a⁸. Pri razmatranju i preduzimanju mera u pogledu osposobljavanja snaga u Evropi polazi se od toga da one moraju biti organizovane, opremljene i obučene da mogu momentano i efikasno reagovati konvencionalnim oružjem — kada ono može zadovoljiti potrebe u konkretnoj situaciji, ili nuklearnim — kada je neophodna njegova upotreba.

Pri izvršenju zadataka koje SAD imaju u Evropi, njihov najveći oslonac predstavlja strategijska vazduhoplovna

⁸ Jedinice KoV SAD u Evropi opremljene su novim automatskim puškama M 14 i mitraljezima M 60, novim tenkovima M 60 i oklopnim transporterima M 113 (sa tim transporterima mehanizovane su sve tri pešadijske divizije koje se nalaze u Evropi).

komanda. Radi ostvarenja što efikasnije saradnje između nje i Vrhovne komande NATO, pri strategijskoj vazduhoplovnoj komandi postoji grupa za vezu Vrhovne komande NATO, a isto tako postoji i grupa za vezu iz sastava strategijske vazduhoplovne komande pri Vrhovnoj komandi NATO-a. Međutim, kako je već izneto, vazduhoplovne snage NATO-a suočene su sa novim teškoćama pri izvršenju zadataka koji se pred njih postavljaju, a koje proizilaze iz povećanih mogućnosti protivnikove protivvazdušne odbrane. S druge strane, pored činjenice da NATO nema efikasnih sredstava za odbranu od projektila, sada je iskrsnuo i problem odbrane od prodora vazduhoplovnih snaga protivnika. Naime, može se očekivati da će pri napadu protivnika jačim vazduhoplovnim snagama, izvesnom broju aviona ipak uspeti da se probiju do svojih ciljeva. Međutim, smatra se da za neposrednu PVO kopnenih snaga postoji sistem na koji se može dosta računati (projektili zemlja-vazduh *Nike* i *Hawk*).

Na konferenciji je dat kratak osvrt i na situaciju na pojedinim vojištima u okviru evropskog ratišta. Postoji mišljenje da situacija u pogledu žive sile na južnoevropskom vojištu ne predstavlja poseban problem, kao i da se poboljšava modernizacija opreme oružanih snaga zemalja — članica NATO-a na tom području (Italije, Grčke, Turske). Međutim, korišćenje pomorskih komunikacija na Sredozemlju, što je posebno važno s obzirom na nepostojanje kopnene veze između zemalja-članica NATO na ovom području, predstavljaće poseban problem prilikom obezbeđenja borbenih dejstava i podrške snaga koje će na njemu dejstvovati. Očekuje se da će VI flota i udarne pomorske snage na Sredozemnom moru morati više da doprinesu zadovoljavanju zahteva u pogledu nuklearne podrške.

Centralnoevropsko vojište, zbog svojih naseljenih centara, izvora prirodnih bogatstava, velikih industrijskih kompleksa i glavnih luka, razmatrano je i na ovoj konferenciji kao posebno osetljivo područje, jer bi njegov gubitak predstavljao ogroman udarac za NATO. Zbog toga njegova odbrana treba da bude što je moguće više isturena i da se zasniva na principu pokretne odbrane; sa njegovom odbranom treba otpočeti još od same granice. Smatra se kao neophodno da za dejstva na centralnoevropskom vojištu na dan *M* treba da postoji 30 divizija, pune jačine, potpuno obučениh, sa savremenom opremom i svim neophodnim jedinicama podrške — kako borbenim tako i jedinicama službi.

Severnoevropsko vojište, istaknuto je na konferenciji, zahteva u svakom slučaju pomoć spolja.

Za hitna ojačavanja snaga na evropskom ratištu, Vrhovna komanda NATO formirala je pokretne snage koje u svom sastavu imaju bataljone iz sastava sedam zemalja.⁹

Snabdevanje evropskog ratišta, kako je na konferenciji izneto, biće teško, a u centralnoj Evropi naročito komplikovano. Taj problem povećava i činjenica da oprema armija zemalja-članica NATO-a nije standardizovana i u situaciji kakva je sada, ukoliko se ne postigne potpuno snabdevanje posebnim vrstama opreme i municije, mogao bi se očekivati haos za vreme rata. Da bi se taj problem ublažio i otklonio, teži se koordinaciji između pojedinih zemalja-članica.

Daleki istok. U pogledu strategijske važnosti tog područja za SAD, razma-

⁹ Te snage imaju više politički karakter, jer njihova upotreba kao celine na nekom području treba da prikaže jedinstvo i spremnost zemalja — članica NATO-a da dejstvuju na bilo kom području evropskog ratišta. Prilikom jesenjih manevara NATO-a u severnoj Grčkoj (1962. god.), iz centralne Evrope upućena su tamo 4 bataljona (po jedan britanski, američki, belgijski i zapadnonemački).

tranja na ovoj konferenciji su, uglavnom, bila ista kao i na prethodnoj (interesi SAD u pojedinim zemljama pacifičko-azijskog područja, obezbeđenje linija snabdevanja preko Pacifika itd.), sem što je sada nešto jače istaknuta važnost Pacifika kao mogućeg pravca dejstva eventualnog protivnika ka teritoriji SAD, a u vezi sa tim i uloge KoV SAD. Može se zaključiti da je ovo područje u proteklom periodu postalo za SAD još osetljivije i da su one na njemu u još većoj meri angažovane nego ranije¹⁰. Za SAD postoje posebni problemi u Laosu, Kambodži, Tajlandu (gde još uvek nisu rešena sva pitanja) i Južnom Vijetnamu.

Južni Vijetnam predstavlja zemlju u kojoj su SAD u vojnom pogledu direktno angažovane kroz pomoć južnovijetnamskoj vladi u borbi protiv snaga Vijetkonga i to: savetnici iz sastava KoV SAD nalaze se u jedinicama južnovijetnamske vlade i učestvuju zajedno sa njima i u rejonima u kojima se vode borbe; helikopteri američke KoV i mornaričke pešadije prebacuju jedinice, što omogućava veću pokretljivost vladinih snaga (broj helikopterskih jedinica sve više se povećava); koriste se i američki oklopni transporter; ispituje se efikasnost novih američkih transportnih aviona u stvarnim borbenim situacijama; u grupi za pružanje vojnih saveta i pomoći nalaze se i policijske snage iz sastava KoV koje primenjuju policijske mere u borbi protiv gerile (kontrola izbeglica, održavanje kontrolnih policijskih stanica, obuka domaće vojne policije u korišćenju sredstava veze i naoružanja, organizacija škole vojne policije, direktna borba protiv gerile itd.). Može se izvući zaključak da Južni Vijetnam, s obzirom na angažovanje snaga u borbi protiv gerile, predstavlja za SAD poligon na

kome se proverava efikasnost raznih metoda borbe protiv gerilskih snaga¹¹.

Latinskoameričko područje. U toku poslednje dve godine pažnja SAD usmerena je na zemlje Latinske Amerike više nego ikada ranije. No, i pored toga, na konferenciji je izneto mišljenje da ta pažnja dolazi malo prekasno i da ona još uvek nije dovoljna s obzirom na važnost tog područja.

Odgovornost za vojnu aktivnost i pomoć u tom području leži na karipskoj komandi. Jedinice te komande stacionirane su u zoni Panamskog kanala, a reorganizovane su tako da predstavljaju lake i pokretljive snage koje mogu da se efikasno upotrebe i u najtežim situacijama u zemljama Latinske Amerike. Dve borbene grupe koje su se nalazile u sastavu karipske komande reorganizovane su tako da sada čine bataljon, dok je karipska komanda ojačana delom grupe specijalnih snaga. Radi povećanja pokretljivosti svojih jedinica, karipska komanda je dobila odgovarajuće mornaričke i vazduhoplovne (transportne) delove.

Radi pružanja američke pomoći, u 18. zemalja Latinske Amerike nalaze se grupe savetnika ili vojne misije SAD. Napori članova tih grupa-misija olakšani su obukom koju oficiri tih

¹¹ Na konferenciji su izneti problemi sa kojima se pripadnici KoV SAD susreću u pogledu organizacije i vodenja borbe protiv snaga Vijetkonga. Iskustva u Južnom Vijetnamu su pokazala da u borbi protiv gerilskih snaga nije efikasno imati niz udaljenih, izolovanih i statičkih stanica kakve su imali Francuzi. Došlo se do uverenja da stalne posade u gustim džunglama — jako pošumljenim rejonima idu u prilog taktici gerile „udari pa beži“. Jedna od teškoća na koju su nailazili američki savetnici prilikom osposobljavanja vladinih snaga Južnog Vijetnama sastojala se u pripremanju starešina za komandovanje manjim jedinicama, koji bi bili osposobljeni za vodenje samostalnih akcija protiv gerilskih snaga. Pored toga, iskustvo je pokazalo da protivgerilske jedinice moraju biti vrlo pokretne i sposobne za samostalna dejstva za duže vreme.

S obzirom na gerilsku taktiku zaseda i diverzija (prepada), za uspeh u borbi protiv gerile nužno je po selima sprovesti obuku mesnog stanovništva i naoružati ga, što predstavlja jednu od važnih mera za odvajanje gerile od osnovnih izvora: žive sile, snabdevanja i mogućnosti dobijanja obaveštenja.

¹⁰ Od ukupnog vojnog budžeta SAD namenjenog za pomoć inostranstvu u fiskalnoj 1962/63. godini, na jugoistočnu Aziju i Pacifik otpada 48%.

zemalja dobijaju u školama SAD, a posebno u školama u zoni kanala. Tako je, na primer, specijalni kurs za protivgerilska dejstva pri školi KoV u karipskom području u prethodnoj godini završilo više od 180 oficira iz 18 zemalja; za poslednje tri godine 364 oficira iz zemalja Latinske Amerike završili su kurs za ratovanje u džungli, a s obzirom na veliki broj takvih terena (džungle) u Latinskoj Americi, ta vrsta obuke se smatra posebno važnom zbog vođenja protivgerilskih dejstava. Pored toga, u zoni kanala obučavaju se pripadnici inženjerskih jedinica, veze, sanitetskih, transportnih i drugih jedinica.

Specijalno ratovanje. Kao što je u početku izneto, za razliku od prethodnih konferencija, na ovoj je dominiralo razmatranje problema u vezi sa specijalnim ratovanjem¹².

Na konferenciji je dato objašnjenje šta se podrazumeva pod specijalnim ratovanjem i šta ono obuhvata. Pod specijalnim ratovanjem podrazumevaju se: nekonvencionalno ratovanje, psihološke operacije i protivpobunjenička dejstva. Nekonvencionalno ratovanje obuhvata gerilska dejstva i subverzije protiv neprijateljskih zemalja. Psihološke operacije se primenjuju radi psihološkog uticaja na rukovodstvo i narod pojedinih prijateljskih, neutralnih ili neprijateljski raspoloženih zemalja prema SAD. Protivpobunjenička dejstva predstavljaju mešavinu političkih, vojnih, socijalnih i ekonomskih mera koje se primenjuju da bi se sprečile, suzbile ili okončale subverzije i pobune. I pored ovakve podele, pojedine od ovih kategorija ne samo što ne isključuju jedna drugu već se međusobno i prepliću.

¹² Pored ostalih diskutacija koji su u svojim izlaganjima, u većoj ili manjoj meri, obuhvatili i specijalne snage, devet učesnika konferencije diskutovalo je isključivo o tom pitanju.

U vezi sa specijalnim ratovanjem najvažnije mesto u diskusiji zauzela su sledeća tri pitanja: pojava opasnosti i njen uticaj na specijalno ratovanje, faktori koji utiču na reagovanje KoV u slučaju opasnosti, program specijalnog ratovanja KoV.

Na konferenciji je izneto da osnovna opasnost leži u oslobodilačkim ratovima, jer oni predstavljaju »sredstvo za svrgavanje postojećih vlada i zavođenje komunističkih režima«.

Prilikom razmatranja faktora koji utiču na reagovanje KoV istaknuti su sledeći momenti: iako protivpobunjenička dejstva zahtevaju apsolutni prioritet, ne treba ignorisati ni mogućnosti ograničenog, pa čak i opšteg rata, zbog čega se ljudstvo jedinica KoV mora osposobljavati i za vođenje nekonvencionalnog rata i psiholoških operacija u stvarnom ratu; da bi se američke jedinice mogle suprotstaviti opasnosti, mora da postoji pažljivo planirani i koordinirani napor ne samo civilnih i vojnih organa vlade SAD, već i njihovih saveznika; oružana pobuna priznaje se kao elemenat ratovanja na kopnu (a u vezi s tim i protivpobunjenička dejstva), pri čemu jedinice KoV treba da odigraju glavnu ulogu, dok bi mornarica i vazduhoplovstvo podržavali napore KoV.

Pored navedena tri faktora, šire je istaknut i četvrti — subverzivni ustanici (nepovoljni za interese SAD i njihovih saveznika — prim. M) koji se odvijaju u tri faze: pripremni period u kome se zadobija široka podrška naroda, period oružane pobune u kome dobar deo stanovništva prilazi pobunjenicima, i treći period — gerilski rat širokih razmera (pri čemu se kao primer navodi Južni Vijetnam), u kome se gerilske jedinice pojavljuju kao organizovane konvencionalne snage. Kao protivmera razvoju ustanka u prvoj fazi razmatra se, pored ostalog, slanje vojnih grupa (SAD) radi obučavanja

domaćih (njima prijateljskih) snaga u protivgeriljskim dejstvima; u drugoj fazi SAD povećavaju broj poslatih nastavnika za izvođenje obuke, uvode se američki savetnici u jedinicama, povećava tempo materijalne pomoći u okviru programa vojne pomoći, a predviđa i odašiljanje jedinica SAD radi pružanja pomoći domaćim snagama u izvođenju dejstava; u trećoj fazi proširuju se naponi iz druge, a jedinice SAD se pripremaju, ukoliko se donese odluka za to, da se angažuju, zajedno sa domaćim snagama, u borbenim dejstvima protiv geriljskih jedinica.

U vezi sa programom američke KoV u odnosu na specijalno ratovanje, na konferenciji je izneto da je na osnovu programa za 1961. godinu KoV formirala nekoliko grupa za specijalno ratovanje od kojih je svaka orijentisana i obučena (čak i u pogledu poznavanja jezika) za određeno područje u kome ustanici predstavljaju sadašnju ili potencijalnu opasnost. Grupe su mešovite sastava, tj. sastoje se od specijalnih snaga i jedinica za vođenje psihološkog rata, kao i dodatnih odeljenja — inženjerije, saniteta, za civilne poslove, obaveštajne službe, veze i drugih. Te grupe mogu biti upotrebljene za protivpobunjenička dejstva u hladnom ratu ili za nekonvencionalni rat i psihološka dejstva u stvarnom ratu.

Novim programom predviđa se povećanje sposobnosti jedinica KoV za specijalno ratovanje; predviđena su tri ešelona snaga koje bi učestvovala u izvršavanju zadataka u okviru specijalnog ratovanja. Prvi ešelon sastojao bi se od povećanog broja i na pogodniji način formiranih postojećih snaga za specijalno ratovanje. U sastav ovog ešelona ulazilo bi nastavno i osoblje za pružanje saveta obuhvaćeno sastavom nekih 43 grupa za vojnu pomoć i save- te (u sastavu vojnih misija). Drugi ešelon sastojao bi se od izabranih jedini-

ca koje se nalaze u sastavu postojećih stratezijskih snaga KoV na teritoriji SAD, kao i iz prekomorskih jedinica — pešadije, artiljerije, inženjerije, avijacije, KoV, veze, saniteta i ostalih elemenata. Treći ešelon predstavljao bi ostali deo KoV koji stoji na raspolaganju za upotrebu prema potrebi.

Novi program obuhvata i izvestan broj aktivnosti koje imaju zadatak pružanja podrške američkim jedinicama, kao i povećanje znanja i mogućnosti pripadnika KoV iz oblasti specijalnog ratovanja uopšte. Pored ostalih, te aktivnosti obuhvataju: tri prekomorske škole za protivpobunjenička dejstva za oficire SAD i njihovih saveznika (u Panami, u Evropi i na Okinavi); proširenu obuku jedinica kroz celokupni školski sistem KoV; znatno povećan značaj izučavanja stranih jezika; ubrzana istraživanja i razvoj opreme; specijalne kurseve za obuku u protivpobunjeničkim dejstvima za viši sastav KoV.

Na kraju konferencije doneta je rezolucija u kojoj su, pored ostalog, posebno istaknuti zaključci koji se odnose na dalje jačanje i modernizaciju kopnene vojske, stratezijski vazdušni i pomorski transport, vazdušnu pokretljivost jedinica njihovim organskim sredstvima, dalje osposobljavanje kopnene vojske za izvršenje zadataka u situacijama hladnog rata, borbenu spremnost divizija u sastavu Nacionalne garde i rezerve i njihovu reorganizaciju; zatim na održavanje sledećih efektivna pojedinih kategorija KoV: aktivna KoV 1,000.000 ljudi, Nacionalna garda oko 400.000 i rezerva KoV oko 300.000; najzad, na brz razvoj i najpovoljniji raspored protivprojektilskog sistema, razvoj novih mogućnosti hemijskog i biološkog ratovanja, protivgeriljskih dejstava, kao i učešća kopnene vojske u civilnoj odbrani i dr.

Posle članaka o SSSR-u, u kojima se prikazuju njegova gledanja na razna vojno-politička pitanja, gotovo najviše prostora u zapadnonemačkom vojnom časopisu *Wehrkunde* u toku 1962. godine posvećeno je razmatranju stratejske, a u vezi s njom i strukturalne problematike organizacije NATO i njenih zemalja — članica.

Osnovni stratejski problemi u NATO-u koji se kroz diskusiju u ovim člancima najviše dodiruju su: nacionalne armije i strategija NATO-a; objedinjavanje ili integracija atomskih snaga u NATO-u; način odbrane Evrope; pitanje upotrebe atomskih snaga na budućem evropskom ratištu; uticaj politike SAD na vojnu strategiju NATO-a itd.

Usled suštinskih promena u ekonomskim i političkim odnosima vodećih evropskih partnera, s jedne, i isto tako fundamentalnih izmena u kvalitativnom i kvantitativnom razvoju termonuklearnog i raketnog naoružanja, s druge strane, organizacija i njene zemlje — članice su se našli u situaciji da temeljno preispitaju postojeće stavove s kojima se više nijedna od njih ne slaže, ali u pogledu čijih izmena svaka ima, tako reći, svoje gledište. Osnovni stavovi najznačajnijih zemalja — članica organizacije, i to prvenstveno u pogledu »odbrane Evrope« i odnosa prema konvencionalnom, taktičkom i stratejskom atomskom oružju, izneti su na stranicama časopisa u nekoliko, mahom uvodnih, članaka čiji su pojedini autori i poznati stručnjaci iz ovog domena u SAD, V. Britaniji i Francuskoj.

Najviše mesta u toj diskusiji je ipak posvećeno rasvetljavanju položaja i uloge Bundesvera koji je sam dostigao planirani nivo od 12 divizija pa se našao pred dilemom — šta dalje? Sagledavanju odgovora na to pitanje posvećeno je najviše članaka ove diskusije koja upravo njime i počinje i završava se.

U prvom po redu članku na tu temu, pod naslovom »Osnovni pojmovi o novom nemačkom shvatanju odbrane« autor¹ teži da, prvenstveno nemačkom narodu, prikaže Bundesver u lepim bojama i apeluje na njegove simpatije i pružanje podrške. Iznoseći prednje teškoće, on podseća na to da se zapadnonemačka vojska u početku stvarala »odozgo«, da su je stvarali država, političari i vojnici na birokratski način, bez učešća i podrške naroda koji je u tome gledao samo opasnost od ponovnog militarizma i mogućnost novog rata. Međutim, posle pomoći koju su njegovi pripadnici pružili stanovništvu za vreme prirodne katastrofe na obalama mora, Bundesver je počeo da stiče ugled i simpatije u narodu, mada nije naišao i na oduševljenje omladine. Tu rezervisanost autor pripisuje porazu od 1918. i propasti u 1945. godini, a naročito lošim ličnim iskustvima nemačkih veterana iz svetskih ratova. On smatra da to nije opravdano jer je Bundesver nešto sasvim drugo od Vermahta, mada, kako on tvrdi, ni za pomenute nacionalne nesreće u prošlim ratovima nisu bili krivi samo vojnici, već prvenstveno političari.

Bundesver je, po mišljenju ovog autora, čisto odbrambena organizacija usmerena, pre svega, na »sprečavanje rata«. On nema »nikakvih agresivnih pretenzija« niti želje za vojničkom diktaturom koja se ranije ispoljavala, već predstavlja »instrument sile u rukama politike i vlade«. Kao takav Bundesver je omogućio Saveznoj Republici Nemačkoj da stupi u organizaciju NATO kao ravnopravan član, dok je svojoj vladi obezbedio slobodu akcije. Zapadnonemačka armija, nastavlja autor, treba da osigura državu spolja samo u slučaju nužde. Njen osnovni zadatak je da obezbedi i održi mir. Da

¹ *Grundbegriffe der neuen deutschen Wehrauffassung*, von Wilhelm Ritter von Schramm, u br. 4/62.

bi to mogao, Bundesver »mora biti što efikasniji« i u tom pogledu treba bez ustezanja da prihvati tradicije Vermahta jer će samo u tom slučaju biti respektovan u zemlji. Po njegovom mišljenju Bundesver treba da predstavlja »sintezu pozitivnih tradicija pruske vojske i nemačkih slobodnih gradova«, koji »osim redih izuzetaka nisu imali agresivnih pretenzija«, iako su, radi svoje odbrane, znali da svoje građane izvežbaju u utvrđivanju, kao i sklapanju odgovarajućih saveza, slično sadašnjem slučaju Zapadne Nemačke sa NATO-om. Na kraju autor rezimira da Bundesver, za razliku od Vermahta, daje primat politici i, umesto napadu, aktivnoj odbrani koju je još Klauzevic ocenio kao jači vid borbe.

Takva gledišta, nastavlja autor, nisu nepoznata u Nemačkoj. Teorijsku osnovu za ovakav Bundesver počeo je da razvija još pre II svetskog rata načelnik generalštaba Bek koji se protivio militarizmu Ludendorfa i Hitlerovoj osvajačkoj ideologiji, a nemačkoj ratnoj teoriji suprotstavljao odbrambenu teoriju i kao svoju tezu postavio ne dobljanje rata već mira. Zato, po njegovom mišljenju, nema razloga da narod ne prihvati Bundesver i ne ulije mu duh koji mu činovnici ne mogu dati.

U članku »Nemačka kao problem Atlantskog saveza« autor² upućuje dosta prekornih reči na račun SAD zbog nejasne (nedovoljno određene) doktrine NATO-a u pogledu njegove političke i vojne strategije na području Zapadne Nemačke. On ukazuje na to da je Zapadna Nemačka, s obzirom na svoj geografski položaj, najizloženija zemlja NATO-a i jedina njegova članica čija prozapadna orijentacija, članstvo u NATO-u, unutrašnje uređenje, pa čak i egzistencija kao države, zavise od toga da li se na pitanju rešenja nemačkog nacionalnog jedinstva može efikasno osloniti na podršku drugih zemalja — članica NATO-a, pogotovu u vreme kada ponovno ujedinjenje cele Nemačke izgleda još dosta neizvesno. U toku berlinske krize naročito je došla do izražaja nejasnoća stratejske doktrine NATO-a i stava SAD prema osnovnom problemu nacionalnog jedinstva Nemačke. Kontakti i sondiranja tada uspostavljeni između SAD i SSSR ukazuju na »mogućnost popuštanja Zapada na pitanjima kontrole prilaza Berlinu i sklapanja pakta o nenapadanju s Vršavskim paktom«. Sve to izaziva sumnje i strahovanja u Saveznoj Republici

Nemačkoj koji se lako mogu izbeći. Praksa, naime, pokazuje, tvrdi autor, da »u porno popuštanje daje sigurne rezultate«. Ako bi SSSR osetio i najmanje popuštanje, mogao bi »preduzeti napad konvencionalnim sredstvima i ugroziti Zapad...« A takva će breša u zapadnom sistemu zastrašivanja postojati sve dok se ne reši pitanje učešća evropskih saveznika u odlučivanju o primeni i obimu nuklearne odmazde. Zato Zapadna Nemačka traži od SAD kao minimum: pravo na informacije o nuklearnom oružju stacioniranom na njenoj teritoriji, garanciju da će taj arsenal ostati na njenoj teritoriji ako ona to želi i pravo na učešće u odlučivanju da li će se ovo oružje upotrebiti ili ne, naravno s tim da konačna odluka ostane u rukama predsednika SAD. Prigovor SSSR-a da bi davanje atomskog oružja Zapadnoj Nemačkoj značilo njegovo ugrožavanje autor smatra nerealnim, jer bi u slučaju napada na SSSR, s obzirom na postojeći odnos snaga, Nemačka bila uništena, čak i ako bi na kraju Zapad i pobedio. Ako između SAD i SSSR-a dođe do pat-pozicije, sigurnost Evrope zavisila bi isključivo od njenih vlastitih nuklearnih snaga, bilo nacionalnih ili zajedničkih, u okviru ili van organizacije NATO.

U pogledu ratobornosti, ovaj članak predstavlja korak dalje u odnosu na prvi, mada zahteva za nuklearnim naoružanjem Bundesvera predstavlja u relativno skromnijoj formi.

U sledećem članku »Velika atlantska debata« isti autor analizira opšte stanje u organizaciji NATO-a i nalazi da su u poslednje vreme nastupile promene koje iziskuju nova strukturalna rešenja, bez obzira na teškoće. Kroz njegova izlaganja mogu se nazreti izvesne simpatije za Francusku, kojih nema kada govori o V. Britaniji. Autor žali za vremenima Dalesa, »čija se politika nije razlikovala od stava Adenauera«. Između evropske koncepcije De Gola i atlantske koncepcije SAD danas postoje gotovo nepremostive razlike, tvrdi autor, mada se rešenje za to mora potražiti. Postojeća debata s tim u vezi obuhvata političku strukturu NATO-a, podelu vojničke odgovornosti i prava u odlučivanju na pojedine zemlje članice saveza, kao i prilagođavanje čitave organizacije NATO-a doktrini strategije ograničene odmazde koja je nastala kao posledica postojećeg razvoja nuklearnog potencijala obe strane.

U toku prvih deset godina postojanja, u NATO-u su, bez protivljenja drugih zemalja-članica, glavnu reč vodile

² Deutschland als Problem der Atlantischen Allianz, von alfons Dalma, u br. 5/62.

SAD uz posredništvo V. Britanije koja je bila samo prividno velesila i to više zbog naklonosti SAD prema njoj nego zbog vlastitog atomskog arsenala. Danas je situacija izmenjena. Zemlje zapadne Evrope su dostigle vanredan privredni razvoj i politički uticaj. SAD su se našle pred problemom da dele nadležnost u odlučivanju u pogledu upotrebe nuklearnog oružja sa ovako izmenjenom Evropom, »mada Kenedijeva administracija ispoljava pri tom izvesnu ljubomoru i sitničarenje«. Svoj ekonomski procvat Evropa potencira Zajedničkim tržištem s kojim su i SAD prinuđene da saraduju na ravnoj nozi. Snaga Evrope odražava se u beskompromisnom stavu De Gola prema Vašingtonu, kome i Bon, mada odmerenije, ukazuje na potrebu prilagođavanja. U posebnom položaju sada se našla i V. Britanija koja će se, ukoliko ne želi da ostane po strani između SAD i Evrope, morati da odluči za poslednju, jer joj pripada koliko i Francuska ili Nemačka. Donošenje te odluke V. Britanija odugovlači zato što njena javnost još ne shvata ovu neminovnost; stoga joj je utoliko teže da napusti privilegovan položaj uz SAD. Ona dugo nije verovala i čak je ometala razvoj ZET, a sada bi želela da i u njemu dobije opet neki privilegovan položaj. Odluku joj otežava i njena ranija orijentacija na stratejsko nuklearno oružje i nuklearna solidarnost sa SAD zbog čega je, u stvari, zanemarila svoje klasično i taktičko atomsko oružje. Sada V. Britanija mora opet da se preorijentiše na njih, a svoja nuklearna sredstva da stavi pod kontrolu evropske zajednice. U toj preorijentaciji ona nema, ističe autor, ni oslonca u istoriji kakav imaju ostale zemlje koje su već bile objedinjene u davnoj prošlosti (u rimsko doba i nadnacionalnoj državi srednjeg veka). Da bi evropske zemlje mogle zajednički da istupaju pred SAD, one moraju prethodno da se politički ujedine, a onda će tek moći da rešavaju i ostale probleme.

U vojnom pogledu, međutim, Evropa nije postigla sličan uspon; naročito u globalnoj stratejskoj snazi ona sve više zaostaje iza SAD i pored toga što V. Britanija izražuje termonuklearno oružje i što je »Zapadna Nemačka stvorila jednu od najmodernijih armija u svetu«. SAD imaju prednost 10-togodišnjeg istraživanja i sticanja iskustava, kao i dvaput više sredstava za vojne izdatke od V. Britanije, Francuske, Nemačke i Italije zajedno. No, ipak je neophodno da se na području vojnog planiranja, odlučivanja,

zadataka i uloga izvrši »podela prema raspoloživim sredstvima i mogućnostima partnera«. U tom smislu bi SAD morale da težište evropskih planova u pogledu konvencionalnog i taktičkog atomskog naoružanja prebace na Evropu. To bi bilo nezgodno samo ukoliko bi se odvijalo van okvira stratejskih koncepcija NATO-a koji bi pružao stvarnu zaštitu i obezbeđivao učešće u izgradnji stratejskih snaga i nuklearne strategije.

Sklonost javnosti da preuveličava stvari i vlada da ispoljavaju međusobno »zdravo nepoverenje« još više otežava tu situaciju. Nerealno je očekivati da će se stavovi Evrope izmeniti smenom rukovodećih ljudi u Parizu i Bonu, kao što je tačno da je stvaranje nacionalnih snaga odmazde preskup i neizvesne efikasnosti, odnosno da je proširivanje atomskog kluba opasno. Po mišljenju ovog autora, Evropa ipak ne može ostati većito američki protektorat. S tom činjenicom moraće se pomiriti kako degolisti tako i SAD, a to teorijski nije neostvarivo. U novoj političkoj strukturi NATO-a mogle bi SAD, a pogotovu V. Britanija i Francuska, da integiraju svoje nuklearne snage, jer nije prirodno tražiti integriranje evropskih klasičnih snaga uz istovremeno zadržavanje monopola SAD nad nuklearnim »s kojima je jedino moguće uspešno suprotstavljanje SSSR-u«.

Kao što se vidi, u članku provejava još smelije traženje učešća »jedne od najmodernijih armija sveta« u odlučivanju o nuklearnim dejstvima, mada sa novog, evropskog nivoa.

U članku »Problemi evropske odbrane« američki autor³ analizira konvencionalno naoružanje i nuklearnu strategiju NATO-a kao problem vojnog i političkog jedinstva tog saveza. I on smatra da je potrebno preispitati strategiju NATO-a i navodi da je Kenedijeva administracija svojim nastojanjem (prema odlukama iz 1957. godine) da se konvencionalne snage podignu na 30 divizija, uz istovremeno jačanje nuklearnih snaga zastrašivanja kako bi se omogućilo elastično reagovanje, izazvala nemir kod ostalih zemalja-članica NATO-a.

Objašnjavajući uzroke promene američke politike, autor ističe da, sve dok su posedovale stratejsku nadmoćnost, SAD su mogle da dobiju rat bez obzira na to ko bi ga otpočeo. Svojom sposobnošću da primene strategiju protivudara (*counterforce strategy*), one su mogle da unište

³ *Probleme der europäischen Verteidigung*, von Henry A. Kissinger, USA, u br. 11/62.

protivnikove snage odmazde i na taj način zaštite kako Ameriku tako i svoje saveznike. Tehnička mogućnost za primenu takve strategije postojala je još do 1960. godine, ali danas ona gubi od svog strategijskog i političkog značaja i to sve više sa jačanjem raketnih snaga eventualnog protivnika. Za primenu takve strategije moraju se tačno poznavati mesta ciljeva, naročito raketa. Međutim, njihovi položaji se sve više rasturaju i sakrivaju u betonske podzemne bunkere, što iziskuje sve jača i raznovrsnija napadna sredstva za njihovo uništenje.

S obzirom na to što ove činjenice umanjuju spremnost za preduzimanje opšteg rata, opada i verovatnoća da će se on preduzeti. Zato se strategija NATO-a mora prilagoditi novoj situaciji u **vezi sa** raketnim naoružanjem. Po mišljenju autora, nikako se ne sme staviti na **preči** pretnja koju bi bilo nerazumno primeniti, jer bi to moglo dovesti čitav svet u katastrofu. Zato NATO mora biti osposobljen da »na svaki pritisak druge strane odgovori odgovarajućom merom« i na taj način prebaci odgovornost za stepenovanje pritiska na protivnika.

Kenedijeva vlada zatekla je u Evropi oko 22 divizije, čiji bi prvenstveni zadatak bio da otkriju »opšti napad eventualnog protivnika«, kako bi onda stupila u akciju Strategijska vazduhoplovna komanda (SAC). Ne treba da iznenađuje što se taj broj divizija nije popeo na planiranih 30, jer za takav zadatak one zaista ne bi bile potrebne. Da bi se to povećanje divizija ipak opravdalo, izmišljene su za njih i druge uloge, kao strategija isticanja ili strategija slomljenih leđa, obe nepojive sa osnovnom strategijom NATO-a koja se stvarno zasnivala samo na dejstvu strategijskog vazduhoplovstva. Međutim, pošto se ovo vazduhoplovstvo nalazilo 5.000 km daleko, američki saveznici u Evropi su se osećali nelagodno, pa su želeli da SAD drže znatne snage i u samoj Evropi. Kao naknadu, morale su evropske zemlje-članice NATO-a i same da daju svoje jedinice, te su tako i nastale ovako jake konvencionalne snage koje su imale samo moralnu — psihološku ulogu.

Sadašnja američka vlada je u njima gledala mogućnost za elastičnije istupanje i nalazila da se moraju povećati na planiranih 30 divizija kako bi se pomoću njih moglo uputiti protivniku »poslednje upozorenje pre preduzimanja opšteg protivudara«. Međutim, evropski partneri u NATO-u nisu prihvatili to gledište jer su u tome videli težnju za odustajanjem od nuklearnog rata, što bi se odrazilo utoli-

ko teže jer bi svaki vojnički potez u Evropi značio protivnikov napad punog obima. Povećanje od 22 na 30 divizija izgledalo im je suviše veliko za odbijanje lokalnih napada, a istovremeno isuviše malo za klasičnu alternativu nuklearnom ratu. Nije jasna ni namena ovih snaga — da posluže kao »prag« za prelazak na nuklearna dejstva — jer se ne može proceniti momenat kad bi one bile toliko ugrožene da bi trebalo preći na takva dejstva. Takođe nije jasno na kakva nuklearna dejstva treba preći. Na slučaj da je skrama klasičnih snaga probijena, taktička nuklearna dejstva bila bi neefikasna jer bi im protivnik posle proboja mogao izmaći primećujući rastresiti raspored, a ako se misli na primenu strategijskih dejstava, razlika između 22 i 30 divizija ne znači mnogo. Tih nekoliko divizija više ili manje ne znače mnogo ni za primenu pomenu te strategije isticanja, tj. isturanja klasičnih snaga na samu granicu radi zaštite gradova u njenoj blizini, jer bi ono bilo veoma rizično zbog mogućnosti da se neprijatelj koristi lokalnom nadmoćnošću. Možda bi jake klasične snage, po mišljenju autora, došle do izražaja jedino za odbranu Grčke ili Turske na slučaj napada na njih. Uz upotrebu taktičkog atomskog oružja, klasične snage bi mogle i u centralnoj Evropi da odbiju slabije i zadržavaju jače napade, ali se ne može prihvatiti gledište da bi se povećanjem ovih snaga na 30 divizija mogao obezbediti opšti protivudar. Zato se i pojavila želja za stvaranjem nacionalnih atomskih snaga za odmazdu, i pored toga što bi to iziskivalo vanredno visoke troškove.

Autor misli da NATO mora obrazovati snage za lokalnu odbranu u Evropi. Stvaranje tih snaga opet ne sme poljuljati verovanje kod protivnika da stvarno postoji spremnost za primenu sredstava opšte odmazde. Protiv velikog napada može se primeniti opšti i ograničeni nuklearni protivudar, i to samo po strategijskim snagama protivnika ili kao »kazneni udar« po nekom od nevojnih ciljeva, ali je efikasnost ovih mera sumnjiva. Ako su, naime, protivnikove strategijske snage ranjive, njegov odgovor bi mogao uslediti u vidu udara na gradove, a ako nisu ranjive, njegov odgovor bi mogao biti odmeren prema jačini udara pa bi odluka morala pasti na frontu. Upotreba nuklearnog oružja za »kazneni udar« po nevojnim ciljevima mogla bi pokrenuti međusobno nadmetanje i dovesti do opšteg uništavanja.

Drukčija bi bila situacija ako bi se za odbijanje velikog napada upotrebile kon-

vencionalne snage dovoljne jačine kako bi se stvorilo potrebno vreme za razvijanje »nadmoćnijeg rezervnog potencijala Zapada«. Za to bi bilo potrebno više od 30 divizija, što NATO može da ostvari jer je i sama Evropa »u industrijskom i ljudskom potencijalu jača od eventualnog protivnika«. Potrebne snage za ovu alternativu se, po mišljenju autora, ne mogu stvoriti po ključu 1:3 u odnosu na protivnika, pošto se, izuzev u užim taktičkim okvirima, mora računati na lokalnu nadmoćnost koja se može stvoriti čak i sa snagama koje su, apsolutno uzev, slabije od druge strane. Zato treba težiti nadmoćnijim snagama, pogotovu što su koalicione snage gotovo uvek relativno slabije od nacionalnih. Takođe treba težiti standardizaciji naoružanja i opreme i integraciji logistike.

Te konvencionalne snage bi morale biti spremne i za vođenje nuklearnog rata kako bi mogle odgovoriti na takva dejstva neprijatelja ili ih preduzeti ako budu ugrožene. Međutim, konvencionalne i nuklearne jedinice bi morale biti razdvojene na stepenima nižim od korpusa da bi se olakšala kontrola njihove upotrebe. To je utoliko značajnije što su zasad nepravilno razgraničene taktičke nuklearne snage od stratejskih; naime, pod taktičkim nuklearnim snagama se podrazumeva sve ono što je van sastava Stratejske vazduhoplovne komande, bez obzira na domet i efikasnost sredstava. Drugi razlog razdvajanja leži u tome što su nuklearna sredstva daleko skuplja od konvencionalnih, pa bi se bez potrebe trošila u okviru konvencionalnih dejstava, npr. avioni namenjeni za prenos atomskih bombi mogli bi se za konvencionalna dejstva zameniti mnogo jeftinijim. Konvencionalne snage bi na slučaj prelaska na nuklearna dejstva mogle poslužiti i za to da se pomoću njih protivnik prinudi na koncentrisanje svojih snaga, što znači stvaranje atomskih ciljeva.

Napad se, po mišljenju autora, može odbiti i bez opšteg nuklearnog rata, s tim da se za odbijanje masovnog napada, u slučaju nužde, upotrebi taktičko nuklearno oružje i ta upotreba ograniči prvenstveno na bojište. To bi, smatra autor, trebalo prihvatiti jer se može računati s tim da će nuklearne snage protivnika sve manje biti osetljive na odmazdu, pa će se akcenat sa strategije opšteg nuklearnog protivudara morati preneti na koncepciju ograničenih dejstava. Što se za ovaj slučaj izgrade jače konvencionalne snage, veće će biti i mogućnosti za primenu elastičnijih postupaka; zato te snage treba i

modernizovati, standardizovati, integrirati im logistiku i izraditi plan za mobilizaciju rezervnih efektiva. Potrebno je modernizovati i atomske snage i u njima bombardere zameniti raketama, a takođe raščistiti i pitanje razgraničenja između taktičkog i stratejskog nuklearnog oružja. Pre svega treba, po mišljenju autora, postići političko jedinstvo unutar same organizacije NATO-a.

Drugi američki autor⁴ u članku »Nuklearna strategija u Evropi« razmatra organsko jedinstvo strategije zastrašivanja i izgradnje cele skale nuklearnih sredstava za vođenje rata. On polazi od toga da lokalni rat prestaje da bude stvar taktike jer sadrži rizik prelaska u opšti rat i to sasvim nezavisno od namera jedne i druge strane i na način koji se ne može unapred zamisliti, shvatiti i kontrolisati. Upravo opasnost od izbijanja neželjenog opšteg rata upućuje na spremnost za vođenje lokalnog rata u Evropi. Neki smatraju da SAD ne bi odgovorile uništavajućim ratom ni pred opasnošću od gubitka čitave Evrope. No, bez obzira na njihove namere, izbijanje opšteg rata je krajnje verovatno jer se može razviti automatski, kao posledica verovanja da je takav rat već u toku ili iz straha da će njegove posledice biti veće ako se protivnik ne preduhitri. Prerastanje rata u opšti postalo bi još verovatnije posle uvođenja nuklearnog oružja.

Na svaku akciju jedne strane druga će, u cilju otklanjanja rizika opšteg uništenja, preduzeti odgovarajuća dejstva ili se povući. Zato i pretnja lokalnim ratom može biti dovoljno efikasna, čak i ako nema izgleda da bi se takav rat mogao dobiti. Bez obzira na to ko bi ga otpočeo, njegove posledice se ne mogu sagledati. Zato on i predstavlja realnu pretnju prelaska u opšti rat i stvaran rizik za obe strane.

Upotreba nuklearnog oružja u Evropi je, po mišljenju autora, suviše opasna da bi se mogao očekivati normalan tok lokalnog rata. Sam tok i rezultati taktičkih dejstava su pri tom manje važni; glavno je kako držati pod kontrolom mogućnosti njegovog proširivanja u opšti i kako iskoristiti njegov rizik u svoju korist. Namerom upotrebom atomskog oružja može se povećati taj rizik prelaska na opšti rat i to jedino ako postoji stvarna spremnost za njega. Čak i ako se želi da se nuklearno oružje upotrebi samo zato da bi se postigao određeni taktički efekat, važnije

⁴ *Nuklearne Strategije in Europa*, von Thomas C. Schilling, USA, u br. 11/62.

je, po mišljenju autora, da li će se takav efekat zaista proizvesti nego da li će se neki cilj, npr. neka jedinica, stvarno uništiti. Sama izmena atomskih udara, makar i taktičkih, a značajnije od njihovog materijalnog efekta jer su obe strane zabrinute da se rat ne izvuče ispod njihove kontrole i strahuju šta će druga strana učiniti sa svojim stratezijskim nuklearnim snagama u kojima i leži sav izvor rizika i opasnosti. Zato je njima i posvećena sva pažnja i zato ni jedan lokalni rat, a pogotovu ne nuklearni, nije više taktički poduhvat. Njegov cilj ne može ostati taktički jer takve nisu ni posledice. Svaki rat postao je rat rizika na najvišem stratezijskom nivou i preti da se razvije u nuklearno nadmetanje, pa zato nuklearno oružje i ne treba ceniti prema njegovoj materijalnoj efikasnosti na bojištu, već prema njegovom uticaju na izbijanje opšteg rata. Cim se prede nuklearni »prag«, rat postaje još u većoj meri rat rizika, iznudiivanja, nerava i pretnji. Zato značaj taktičkih vojnih snaga ne zavisi od toga da li su sposobne da vode lokalni rat već je, čak i bez upotrebe nuklearnog oružja, njihova glavna funkcija stvaranje osećanja opasnosti od opšteg rata — koja važi za obe strane. Ta funkcija zastrašivanja je značajna koliko i taktičke mogućnosti snaga, mada one mogu imati korisnu ulogu u sprečavanju brze pobede protivnika.

Pošto prvenstvena namena nuklearnog oružja nije da se njime podržavaju dejstva trupa, i ovaj američki autor smatra da je bolje ako se ovo oružje drži u specijalnim jedinicama zbog sigurnije kontrole nad njim. On ujedno smatra da protivniku treba nagovestiti ciljeve koji se žele postići nuklearnim oružjem. Ako se ovo nalazi u posebnim jedinicama, njegov raspored i pokreti mogu ukazati na namere u pogledu njegove upotrebe.

Ako se upotrebom nuklearnog oružja želi povećati rizik, kod izbora ciljeva se ne uzimaju u obzir taktički efekti, već utisak koji će to oružje proizvesti u pogledu daljih namera. Svaki nuklearni udar po teritoriji protivnika ima svoju vrednost bez obzira na postignuti materijalni efekat. Isto tako i udar po naseljenom mestu ima poseban značaj bez obzira na to da li je to mesto istovremeno i u vojnom pogledu značajno. Svaki takav udar znači »upozorenje« i neku vrstu »predloga« protivniku. Taj »predlog« bi morao da bude takav da se ne shvati da više nema mogućnosti odstupanja.

I druga strana će težiti da iskoristi rizik rata za svoje ciljeve, pa zato na nu-

klearni »predlog« treba očekivati »odgovor«.

Lokalni i regionalni vojni potezi nisu jedina sredstva za manipulisanje sa ratnim rizikom, već postoje i druga, kao što su blokade, razna pomorska dejstva ili preletanja teritorije i sl.

U ovakvoj situaciji je veoma značajna mogućnost *usporavanja reakcije*. S njom se može računati ako obostrane stratezijske snage nisu odviše podložne uništenju i ako su toga svesne obe strane.

Druga mogućnost usporavanja je primena *ograničene odmazde*. Dok je strah od protivodmazde bio još mali, postojala je sklonost da se protivnik po potrebi uz razum »kaznom« na taj način što bi se uništila 1—2 njegova grada. Kasnije je to zamenjeno mišljenjem da je potrebna totalna odmazda. Danas, kao što je napomenuto, pretnja totalnom odmazdom gubi od svog značaja jer se smanjuje i verovatnoća da bi se takvom odmazdom mogla uništiti i sva sredstva protivodmazde. Ukoliko se ova ranjivost stratezijskih sredstava smanjuje, utoliko raste verovatnoća da će se primeniti ograničena odmazda. Pa čak i ta odmazda izaziva reagovanje protivnika, jer se i ona može pretvoriti u opštu. Ograničena odmazda se može očekivati kada bi se lokalni rat mogao završiti na neželjeni način. Pred alternativom gubitka lokalnog rata ili prihvatanja masovnog uništavanja, lako se može doneti odluka o ograničenim stratezijskim udarima. Ako bi se ti udari usmerili na taktičke ciljeve, nanele bi se pri tom štete i stanovništvu i kod njega proizveo strah da bi se mogli proširiti. To bi moglo da odigra svoju ulogu i da proizvede utisak kod protivnika. Ako bi tok dejstava bio loš, mogli bi se birati ciljevi koji bi bili još opasniji za stanovništvo, mada bi se i takav izbor verovatno prikrivao vojnim potrebama. U ograničenoj odmazdi po ciljevima na teritoriji protivnika verovatno bi se birali takvi koji imaju izvestan taktički i stratezijski značaj, ali bi se pri tom težilo da se načini što nepodnošljiviji pritisak. Ako bi se to primenilo obostrano, moglo bi doći do okončanja dejstava.

To sve ima odraza na određivanje veličine i karaktera snaga organizacije NATO-a. Ako se lokalna taktička upotreba atomskog oružja može brzo razviti u otvoren ili prikriven rat ograničene odmazde, nije bitno da se rat u taktičkom smislu dobije. Da bi se izbegao poraz, upotrebilo bi se atomsko oružje, ali ne zato da bi se uspostavila ravnoteža na bojištu, već da bi se rat učinio nepodnošljivi-

vim. A to neće toliko zavisiti od gubitaka na bojištu koliko od utiska proizvedenog izmenom ograničenih kaznenih udara. Taktička dejstva će pri tom izgubiti značaj, ali će postojati nada da će se razmenom udara ograničene odmazde postići efekat zastrašivanja.

Ma koliko američki autori težili da budu ubedljivi u pravdanju svojih gledišta, ipak ih ne prihvata britanski autor⁵ koji u članku »Problemi reforme NATO-a« razmatra kakva bi nova struktura organizacije NATO-a bila potrebna u skladu s porastom uloge Evrope u domenu Severnoatlantskog pakta. On nalazi da je berlinska kriza ukazala na razlike u gledištima saveznika i na slabosti ove organizacije. Prvobitna, grubo postavljena šema organizacije treba da se razvija u skladu sa nastalim promenama. Zapad se danas više ne može pouzdati u to da sve taktičke poteze može odbijati isključivo pretnjom strategijskim oružjem. Pored toga, promenjena je i ravnoteža snaga u samoj organizaciji. Mada vojnička snaga SAD i dalje raste, njihov uticaj u rešavanju nevojnih pitanja ipak opada. Zbog opadanja pouzdanja u efikasnost strategijskog zastrašivanja, nejednakost saveznika u vojnom smislu u organizaciji NATO-a sve više dolazi do izražaja. Čak kad bi evropski partneri u NATO-u i mogli da izgrade svoje nuklearne strategijske snage, ipak bi zavisili od SAD jer nemaju tako povoljan geografski položaj kao Amerika. Danas, međutim, ni V. Britanija koja ima svoja nuklearna sredstva, ne može da ih upotrebi bez pomoći SAD, a malo je verovatno da bi Francuska mogla da do 1965. godine stvori nekoliko bombardera sa atomskim bombama, odnosno da ih do 1970. zameni raketama srednjeg dometa. Sem toga, SAD sve manje zavise od evropskih baza. Njihova nadmoćnost proteže se i u pogledu taktičkih snaga jer ih Francuska, usled preorijentacije na atomsko naoružanje, zanemaruje, a V. Britanija je to učinila još 1957. godine.

Uprkos ovakve jačine u vojnom pogledu, SAD ne mogu nametati saveznicima svoju volju, kao što ni ovi ne mogu voditi nezavisnu strategiju. Međusobna zavisnost je sve jasnija, mada su izmenjeni međusobni odnosi i ostalih članova organizacije NATO-a. Savez se ne sastoji više od 3 velike sile i 9 (kasnije 12) malih. I druge zemlje su se osnažile i osamostalile, tako da podela na velike, srednje i male izaziva samo trvenje. Sve to

iziskuje stvaranje bolje političke veze sa SAD. Jedna od mogućnosti, po mišljenju ovog autora, jeste da se NATO pretvori u savez SAD, Kanade i ZET koji bi, sem političkih, mogao imati i vojne kompetencije, tim pre što SAD mogu biti jednog dana, zbog razvoja atomskih snaga Kine, jače vezane za Pacifik.

SAD imaju mogućnosti da određuju snage i sredstva za odbranu Evrope, ali one moraju pružati saveznicima jasan uvid u strategiju i postavke iz kojih ona proizilazi. Zato treba stvoriti nov sistem planiranja u kojem bi SAD imale značajnu, ali ne i diktatorsku reč. Na hartiji takav sistem i danas postoji, ali je već preživeo i postao paravan komandantu snaga NATO-a u Evropi. Pošto je on Amerikancima, smatra se da su i njegova gledišta odraz američkih, mada to ne mora uvek biti. Nedostatak postojeće organizacije je i taj što se politika NATO-a, osim na najvišem nivou, odvija preko vojnih kanala i što je Amerikancima zabranjeno da diskutuju o nuklearnom oružju, pa ostali saveznici moraju da sebi stvaraju sliku o njemu na osnovu podataka iz novina.

Da bi se sve to otklonilo, autor predlaže stvaranje snažnog sekretarijata organizacije, sastavljenog od vojnih i civilnih planera, a sa kompetencijama koje bi bile »u skladu sa doprinosom pojedinih članova«, tako da bi određena uloga svakog saveznika bila obezbeđena, a kompetencija komandanta svedena opet na čisto vojni domen. Zajednica se ne može zasnivati na monopolu strategijskih snaga u rukama jednog člana, pogotovu ne ako se strategijske baze jednom povuku iz Evrope. Mora se obezbediti kontrola NATO-a nad sopstvenim snagama zastrašivanja, tj. nad raketama srednjeg dometa, a to bi bilo nemoguće ako bi se ove povukle iz Evrope i zamenile podmornicama, naoružanim raketama *Polaris*. V. Britanija i Francuska su se upravo i prihvatile stvaranja svojih atomskih snaga zato što te kontrole nema. Predloženi sekretarijat obezbedio bi kontrolu strategije, pa bi i V. Britanija i Francuska mogle uključiti svoja atomska sredstva u snage NATO-a. Autor smatra da bi učešće u strategijskom odlučivanju privuklo sve članove na tešnju saradnju, zadovoljilo francuske ambicije, privezalo Saveznu Republiku Nemačku i olakšalo V. Britaniji preorijentaciju na Evropu.

Sledeći autor⁶ u članku »NATO u potrazi za odbrambenom politikom« daje

⁵ *Probleme der NATO — Reform*, von Alastair Buchan, u br. 11/62.

⁶ *Die NATO auf der Suche nach einer Verteidigungspolitik*, von Raymond Aron, u br. 12/62.

francuski, iako ne zvanični, doprinos ovoj atlantskoj debati. On iznosi stav De Gola po kome je nacionalna odbrana funkcija države bez koje ona može postojati, dok integracija znači njeno odumiranje. Odatle i potiče zvanično francusko protivljenje stacioniranju američkog vazduhoplovstva i atomskog oružja na teritoriji Francuske, kao i držanje u rukama svojih snaga oslobođenih iz Alžira i zahtev za trojnim direktorijumom u NATO-u. Autor smatra da se takav francuski stav ne može uskladiti s američkim protivljenjem proširenju atomskog kluba i njenim traženjem da se pojačaju konvencionalne snage, ali da se zajednica NATO-a i pored toga mora održati. Sa takvim stavovima De Gola ne slažu se ni ostali članovi zajednice, ali se ne slažu ni sa stavovima SAD. Tako, na primer, V. Britanija ne pojačava Rajnsku armiju. Evropski partneri smatraju da opasnost od napada na njih raste ukoliko protivnik ne očekuje termonuklearnu odmazdu. Oni zadiru od toga da Amerika ne bi dejstvovala prebrzo ili presporo. Sve dok postoji američki monopol u pogledu odluke o upotrebi nuklearnog oružja, Evropa se ne može osećati sigurnom i zaštićenom. Posledica toga je neekonomično iskorišćavanje raspoloživih sredstava, jer Francuska i V. Britanija odvajaju nesrazmerno velika sredstva da bi stvorile nešto malo onoga čega SAD imaju u izobilju. Međutim, one obe nisu sigurne da li će uopšte stvoriti efikasna sredstva odmazde, dok istovremeno zanemaruju stvaranje klasičnog naoružanja.

Francuska, po mišljenju ovog autora verovatno neće odustati od svoje namere jer osim tehnoloških, vidi u tome i diplomatske prednosti u svojim odnosima prema Evropi i organizaciji NATO-a. U poređenju sa SAD njena sredstva su stvarno mala. Dok SAD odvajaju preko 50 milijardi dolara za oružane snage, u Francuskoj toliko iznosi gotovo čitav nacionalni produkt, a oduzimanje od njega 10% za oružane snage predstavlja isuviše visok procenat. Atomska komisija SAD, pored svih prednosti u stokovima nuklearnog oružja i istraživačkim i proizvodnim iskustvima, raspolaže godišnjim kreditima 23 puta većim od francuske. Zato nema izgleda da bi Francuska do 1970. godine mogla stvoriti realna sredstva odmazde i pored izjave De Gola da je nuklearni uzvrat mogućan. U stvari, Francuzi bi eventualnom protivniku mogli da unište 2—3 grada, dok bi izgubili 20—30 svojih, što svakako ne predstavlja uverljivo sredstvo zastrašivanja.

Autor smatra da ni američki predlog o načinu izlaska iz takve situacije, naime da se nuklearne snage zastrašivanja obrazuju unutar organizacije NATO, ne rešava ništa, pošto je glavni komandant opet Amerikanac pa se sve svodi na isto. Autor zatim stavlja primedbu što su sve rakete srednjeg dometa postavljene tako da ne mogu dostići teritoriju SSSR. To izaziva sumnju o postojanju neke vrste sporazuma između SAD i SSSR kako bi se, usled nekog nesporazuma ili tehničke greške, umanjila opasnost od neželjenog izbijanja rata. Zato će se evropski partneri u NATO-u odupirati da prihvate klasično naoružanje kao alternativnu nuklearnom, sve dok sami ne stvore sopstvene snage odmazde ili ne dobiju potreban uvid u postojeće. Bez toga ne može biti poverenja u sigurnost odmazde, niti u to da će se klasičnim oružjem otkloniti rizik prerastanja lokalnog rata u opšti, pogotovu ne u Evropi gde će se, po mišljenju ovog autora, u svakom sukobu upotrebiti i nuklearno oružje. Kenedijevu želju za prekidom ili pak zabranom nuklearnih eksperimenata De Gol shvata kao pokušaj da se francuski atomski program ukoči, dok bi se kineski nesmetano nastavio. U Kenedijevom tumačenju da je potrebno da zadrži pravo odlučivanja samo zato da bi se izbeglo nenamerno izbijanje atomskog rata, De Gol vidi masku za prikrivanje anglo-saksonskog primata. Francuska ne može gledati ravnodušno na saradnju V. Britanije i SAD kad se njoj ne dozvoljava pristup takvoj saradnji, niti na pružanje pomoći V. Britaniji koja se njoj uskraćuje. Anglo-saksonski izgovor da se Zapadna Nemačka nalazi u istoj situaciji kao i Francuska ne može se prihvatiti, jer se ona sama odrekla stvaranja nuklearnog oružja, mada nije sigurno da će takav stav zadržati i ubuduće. Zapadna Nemačka, sem toga, nema ni zemljišta za nuklearne opite bez prethodnog posebnog sporazuma sa SSSR ili Francuskom, pa tako SAD i nehotice podstiču stvaranje francusko-nemačke atomske sile. Američko guranje V. Britanije u Zajedničko evropsko tržište, De Gol tumači željom za ograničavanjem samostalnosti te organizacije, pošto bi V. Britanija u njoj svakako zastupala američke interese i nastojala da zadrži stare privilegije, a da stupanjem u organizaciju stekne i nove. Autor ističe da se svi Francuzi ne slažu sa svim stavovima De Gola, ali da to ne znači da treba čekati na njegovog naslednika. Utoliko pre što se ne zna kakva će biti njegova gledišta, mada je sigurno da niko neće ravnodušno posmatrati

privilegije V. Britanije. Ako bi ona ušla u ZET i, pored toga, zadržala svoje atomske tajne, njen bi privilegovan položaj još više smetao.

Nema sumnje da bi se proširenjem atomskog kluba povećala opasnost od izbijanja neželjenog rata u Evropi. Međutim, kakav bi bio njen položaj u slučaju da se promeni politika SAD i Evropa ostane sama, bez atomskog oružja, koje će za 10 godina imati možda mnoge van-evropske zemlje. Zato se, po mišljenju autora, ne može prihvatiti gledište da je mogućna odbrana Evrope samo klasičnim oružjem, bez upotrebe atomskog, niti pak da ona može ostati većito američki projektorat.

U takvoj situaciji nameće se alternativa stvaranja evropskih nuklearnih snaga. De Gol se verovatno ni s tim ne bi složio, ali je ovakvo rešenje ipak prihvatljivije od stvaranja nacionalne varijante. Evropa bi ih mogla stvoriti sama ili uz pomoć Amerike, a u oba slučaja u dogovoru s njom kako se ne bi slabila zajednica. Kao primer mogućne saradnje mogla bi da posluži V. Britanija čije je stratejsko vazduhoplovstvo integrirano u američke snage zastrašivanja, dok su im sistem ranog upozoravanja i veza obaveštavanja zajednički. Na taj način su nuklearne snage V. Britanije vezane i služe više za jačanje njenog položaja unutar zajednice nego što joj omogućavaju samostalno istupanje. Između ovakve integracije i De Golovog gledišta ima mnogo nijansi koje bi se mogle razmotriti. Svakako bi trebalo izbeći trošenje sredstava na to da se dobije ono čega SAD imaju napretek, a ako se ta sredstva već moraju uložiti, jeftinije će biti da se ujedine nego da se troše pojedinačno.

Amerikancima nacionalne nuklearne snage, u svetlu doktrine — zastrašivanje usklađeno sa jačinom dejstva napadača; odmazda termonuklearnim udarom po stratejskim snagama, a i gradovima ukoliko to učini i napadač; verovanje da sukob mogu izazvati tehničke greške, usled čega treba uzvrat ograničavati po mogućstvu samo na klasično oružje, kao i verovanje da u Evropi sukob nije mogućan bez upotrebe atomskog oružja — izgledaju štetne jer angažuju sredstva na račun klasičnih snaga, neefikasne usled čega se mogu upotrebiti samo protiv gradova, a samim tim i opasne jer bi mogle izazvati opštu katastrofu. Oni odbijaju prigovor da bi osetljivost njihovih velikih gradova mogla oslabiti puzdanost američke garancije Evropi, ali istovremeno uviđaju da je posredovanje atomskog oružja znak

prestiža, da se Evropa ne može držati trajno po strani, odnosno da i njena sredstva mogu jednom postati efikasna, kao i da je težnja Evrope za učešćem u odlučivanju shvatljiva i istorijski opravdana, ali da se zasad ne može još prihvatiti.

U izbornoj kampanji 1960. god. Amerikanci su govorili o svojoj »raketnoj praznini (rupi)« u odnosu na SSSR. Od pre godinu dana počeli su da izjavljuju kako su nadmoćniji od SSSR-a u raketama. To može da znači ili da su sigurni u svoju kontrolu sovjetskih raketa, ili da žele samo da demonstiraju svoju snagu kako bi SSSR odvratili od eventualnog preduzimanja napada. U protivnom takvi se podaci, po mišljenju autora, ne objavljuju. U takvoj situaciji je nacionalna atomska snaga za Francusku nekorisna, jer postoje nesrazmerno jače američke snage, a istovremeno i opasna, jer zbog svoje slabosti može biti okrenuta jedino unatrag ka Dalesovoj doktrini masovne odmazde, samo, naravno, u minijturnim razmerama. Svojim inicijativnim dejstvom ona bi protivniku omogućila prednost početnog udara po ostalim saveznicima. Zato Amerikanci smatraju da su takva nastojanja anahronizama, pa bi pre prihvatili stvaranje evropskih nego nacionalnih snaga odmazde.

Završnu reč u ovim razmatranjima daćemo opet jednom nemačkom autoru⁷ koji, u članku »Rizik je preduslov zastrašivanja«, osvetljava evropsku strategiju NATO-a iz nemačke perspektive. On smatra da bi svaki rat u Evropi značio poraz za Nemačku, a da su razmatranja o najpogodnijem načinu upotrebe oklopnih jedinica na bojištu u nuklearnim uslovima dobrim delom neka vrsta »1' art pour l' art«. I najboljom obukom, ove jedinice mogu samo da produže sebi život za nekoliko časova. Vrednost klasičnih snaga, po njegovom mišljenju, jeste samo u tome što povećavaju stepen rizika.

Ako Zapadna Nemačka propadne, tvrdi ovaj autor, više se ne može braniti ni Francuska, bez nje je izgubljena Evropa a time je otvoren put za Atlantik i SAD. Zato se rat u Evropi ne može zamisliti bez atomskog oružja. Za ratna dejstva na svojoj teritoriji Nemačka nije psihički pripremljena, jer je ratove 1870, 1814. i 1939. vodila van svojih granica. Zato je 1945. godine unutar svojih granica pružala slab otpor uprkos nacističke diktature, a tako će biti i ubuduće. Ne postoje, po njegovom mišljenju, ni preduslovi za

⁷ Voraussetzung der Abschreckung: das Risiko, von Adelbert Weinstein, u br. 12/62.

vođenje lokalnog rata u tehnički razvijenoj Saveznoj Republici Nemačkoj.

Strategijska koncepcija odbrane može se zasnovati samo na posrednoj ulozi snaga, na zastrašivanju, a za to je potrebno atomsko oružje. Teorijski bi se to isto moglo postići i sa klasičnim snagama, na primer, sa 100 pa čak i manje divizija, samo Zapad ne pokazuje spremnost da ih stvori. Dok SAD razvijaju u velikom obimu raketno i termonuklearno oružje, a klasično zapostavljaju, Evropa ih u ovom poslednjem verno kopira. Povećanjem Bundesvera sa 12 na 16 divizija postojeća slabost se ne bi ublažila, ali bi se izdaci povećali. Zapad, međutim, nije spreman da povećava ovakve izdatke na račun životnog standarda svog stanovništva. Sem toga, postojeće divizije su glomazne i preterano motorizovane, tako da imaju nesrazmerno mnogo neboraćkog sastava u odnosu na borački. I to traži reformu koja se takođe ne može ostvariti bez štete po životni standard.

Zapadni saveznici žele da svoje ljudstvo što više zamene atomskim sredstvima. U II svetskom ratu bile su potrebne pešadijske mase za uništavanje delova koje su okružile oklopne jedinice. Danas se to može postići atomskim udarima. Pošto se jedinice protivnika ne mogu odvojiti od stanovništva, i ono će stradati od tih udara. U ovom razračunavanju Nemačka bi mogla biti potpuno uništena, dok bi eventualni protivnik rizikovao samo nekoliko armija. Ta činjenica bi mogla da ga podstakne na aktivnost. Verovatnoća da će on preduzeti napad biće manja ako se sve zapadne divizije, uključujući zapadnonemačke, naoružaju atomskim sredstvima, isture što bliže granici i obrazuju čvrstu liniju čija bi se odbrana, zbog nedovoljnog broja divizija, zasnivala na vatri. Time bi se moglo sprečiti i početno mešanje obostranih trupa, a rizik, za neprijatelja još povećati.

Strategijsko nuklearno oružje je doduše osnovno sredstvo zastrašivanja, ali njime raspolazu samo SAD, pošto su britanski bombarderi zastareli. Međutim, Evropa se plaši da Amerika možda neće rizikovati pospveno uništenje radi zaštite atomski nenaoružanih evropskih zemalja. Zato ovaj autor dopunjuje svoja razma-

tranja još ekstremnijim traženjima: da se rakete srednjeg dometa ne samo stave odmah na raspolaganje Evropi, već i tako rasporede da mogu dejstvovati i po teritoriji eventualnog protivnika. Pri tome on poručuje Amerikancima da se ne plaše da bi ih Evropa mogla uvući u sukob, jer je njoj »najmanje stalo do rata«.

*

Način na koji smo pokušali da prikazemo stavove pojedinih autora prema više-manje istim osnovnim stratezijskim i strukturalnim problemima NATO-a ne daje neku idealnu i sistematizovanu celinu, ali pruža mogućnost da se sve razlike u stavovima pojedinih zemalja — članica, a dobrim delom i poreklo tih razlika, sagledaju na osnovu njihove sopstvene argumentacije, tako reći »na izvoru«.

Izlaganja pokazuju da su razlike u stavovima glavnih zemalja — članica organizacije zasad toliko velike da se ne mogu sagledati ni način ni vreme njihovog usklađivanja. Posmatrač sa strane može zapaziti da američki autori najviše ističu opasnost od nuklearnog rata i u iznošenju njegovih strahota i eventualnih posledica traže oslonac za svoje stavove, a da se nemački prilično izdvajaju po ekstremnosti svojih gledanja. Iz izlaganja se dosta jasno može razumeti izvestan frontalan stav glavnih evropskih partnere u odnosu na SAD, pa i na V. Britaniju koja se, izgleda, od svih njih nalazi pred najvećom dilemom. Očigledno je da težnje evropskih partnera »za pravednijim odnosom« u organizaciji NATO-a nisu inspirisane željom da se obezbedi taj »pravedniji odnos«, jer se jasno naglašava potreba da se podela odgovornosti »uskлади sa doprinosom pojedinih članova«.

U razmatranju ovakvih diskusija o pitanju strategije možda ne bi trebalo ni očekivati neke želje i predloge za ublažavanje napetosti u svetu, ali su u članicima ipak karakteristične osude upućene na račun pokušaja da se postigne razoružanje, ograničavanje ili zabrana atomskih proba.

S. P.

BIBLIOGRAFIJA

KNJIGE

USTANAK NARODA JUGOSLAVIJE
1941.

(Knjiga II)

U izdanju biblioteke »Iz ratne prošlosti naših naroda« VIZ JNA »Vojno delo« Beograd 1963.

Knjiga treba da pruži čitaocima onu sliku o ustaničkoj godini kakva je ostala u sećanjima samih aktera događaja. Njena 20-godišnjica, koja je proslavljena tokom 1961. godine, podstakla je učesnike da se u velikom broju odazovu pozivu na saradnju koji im je uputio Inicijativni odbor. Tako je od preko 700 autora prikupljeno oko 12.000 stranica teksta.

Evociranje uspomena u jubilarnoj 1961. godini, prigodom centralne, republičkih i lokalnih proslava, osvežilo je sećanje na 1941. što je znatno doprinelo bogatstvu sadržaja napisa u ovoj ediciji. Autentičnost podataka koji su u njima izneseni proveravana je upoređivanjem sa sačuvanim ratnim dokumentima, a i preko drugih učesnika, putem njihovih recenzija, te će publikacija predstavljati bogat prilog ne samo izvornoj građi o prvoj godini rata i revolucije, već i njenoj historiografiji. U napisima su zahvaćeni svi sektori oslobodilačke aktivnosti, svi ustanički rejon i naše zemlje, svi faktori koji su uticali na zbivanja, kao i sve raznolikosti situacija u kojima se borilo, počev od prvih priprema za ustanak koje su otpočele pod rukovodstvom Partije odmah po ulasku okupatora u našu zemlju, do velikih oružanih okršaja sa okupatorskim i kvislinškim jedinicama i stvaranja odreda i brigada oslobodilačke vojske koji su plamen ustanka razbuktili širom zemlje.

Pored toga, ova knjiga donosi 29 ratnih dokumentarnih fotografija iz svih kra-

jeva naše zemlje, a ilustrovana je sa 13 likovnih priloga na temu NOB od naših poznatih umetnika.

Živost i neposrednost kazivanja čine ovu, sadržajno veoma bogatu, publikaciju izvanrednom literaturom za sve naše ljude, posebno za našu omladinu. (Knjiga II ima 898 strana, a cena joj je 1.800 dinara; u prodaji samo komplet — 5 knjiga — 9.000 dinara.)

SPIRIDON GOPČEVIĆ

CRNOGORSKO-TURSKI RAT
1876—1878. GODINE

U izdanju biblioteke »Iz ratne prošlosti naših naroda« VIZ JNA »Vojno delo« Beograd 1963. Knjiga ima 438 strana, a cena joj je 900 dinara.

Ovo delo koje je autor napisao u toku samog izvođenja ratnih operacija, prateći i beležeći događaje i zbivanja kao novinar i publicista, daje u celini pregled tog rata. Objavljeno je na nemačkom i to u tri knjige:

Prva knjiga (Der Krieg Montenegro's gegen die Pforte im Jahre 1876, izdata u Beču 1877) obuhvata ratne operacije crnogorske vojske u toku 1876, druga (Der turco-montenegrinische Krieg, zweiter Theil — Der Krieg Montenegro's gegen die Pforte im Jahre 1877., izdata u Beču 1878) daje pregled operacija u 1877, a treća (Der Winterfeldzug 1877—78, izdata u Beču 1879) odnosi se na zimski pohod crnogorske vojske 1878, godine. Sve tri knjige prevedene su sada prvi put i izdate u jednoj knjizi pod naslovom Crnogorsko-turski rat 1876—1878.

Knjiga je puna autorovih ličnih, neposrednih utisaka o događajima i ličnostima koji su interesantni ne samo za prosečnog čitaoca nego i za istraživača. U njoj su na zanimljiv način dati osvrti i zapažanja na ustrojstvo crnogorske vojske, njen borbeni polet, raspoloženje, komandantsku sposobnost pojedinih njenih vojskovođa, njihove lične i vojničke osobine, opštu atmosferu koja je vladala u zemlji, raspoloženje crnogorskog naroda i hercegovačkih ustanika. Autorovi opisi kao: pohod crnogorske vojske kroz Hercegovinu, razvoj operacija u bici poznatoj pod imenom Devet krvavih dana, pohod na Primorje, opsada Bara i dr., graniče se sa najfinijom umetničkom reportažom.

Naročito su od interesa za čitaoca: opšta zamisao marš-manevra kroz Hercegovinu, pripremanje i izvođenje zname-

nite bitke na Vučjem Dolu, vođenje rata na planinskom terenu, pripreme i iznenadni marš za Primorje i brzo zauzimanje primorskih gradova, čime je ovaj rat krunisan uspesima sa dalekosežnim značajem za dalji ekonomski, politički i međunarodni razvoj Crne Gore.

Bitka Devet krvavih dana može se smatrati školskim primerom kako se manjim snagama može tući daleko jači protivnik, pod uslovom da se svi faktori od kojih zavisi ishod bitke predvide i maksimalno iskoriste.

Ova knjiga pruža mnogobrojne podatke koji će se teško naći na drugom mestu. U nju su utkani dragoceni detalji i dat kontinuiran tok celokupnih ratnih zbivanja.

TAKTIČKI PRIMERI BORBE

(od grupe sovjetskih autora)

U izdanju »Vojne biblioteke — inostrani pisci« VIZ JNA »Vojno delo«, Beograd 1963. Knjiga ima 264 strane i 48 skica, a cena joj je 700 dinara.

Delo predstavlja zbirku odabranih primera borbi nižih pešadijskih jedinica Sovjetske armije u II svetskom ratu. Zbirka obuhvata 8 članaka — primera o borbi ojačane čete, 16 primera borbi bataljona, a 11 pešadijskog puka.

Prilikom razrade svakog primera prvo je izložena situacija, zatim pripreme radi izvršenja postavljenog zadatka, a potom dejstva. Na kraju je dat zaključak i vidno istaknuto zbog čega je zadatak uspešno izvršen ili zašto je jedinica pretrpela neuspeh. Pisani na osnovu zvanične arhivske građe i ličnih sećanja učesnika, u zbirci izloženi primeri borbe sovjetske pešadije, podržavane artiljerijom, tenkovima i avijacijom, a često i bez njihove pomoći, pružaju dragocen prilog za izučavanje sovjetske taktike u II svetskom ratu.

ODABRANE OPERACIJE POLJSKE NARODNE VOJSKE

(od grupe poljskih autora)

U izdanju »Vojne biblioteke — inostrani pisci« VIZ JNA »Vojno delo«, Beograd 1963. Knjiga ima 441 stranu i 48 skica, a staje 1.000 dinara.

Knjiga se sastoji iz članaka u kojima su hronološki obrađeni najvažniji doga-

đaji u razvitku Poljske narodne vojske, kao i njena dejstva počev od formiranja prve divizije »Tadeuš Koščuško« u SSSR-u u proleće 1943. godine pa do završetka rata.

Poljska narodna vojska je stvarana u II svetskom ratu na dva različita načina i na dva prostorno odvojena područja — u zemlji i u SSSR-u. Spajanje tih snaga izvršeno je izbijanjem sovjetskih snaga i poljske 1. armije na teritoriju Poljske 1944. godine. Do završetka rata formirana je pretežno od partizanskih odreda i poljske 2. armije.

Pored članka o dejstvima poljske 1. i 2. armije, naročitu pažnju zaslužuju članci o akcijama partizanskih odreda i njihovom sadejstvu sa snagama na frontu, pošto iz ove problematike ne postoji dovoljno literature iz prošlog rata.

MELENTIN

OKLOPNE BITKE

U izdanju »Vojne biblioteke — inostrani pisci« VIZ JNA »Vojno delo«, Beograd 1963. Knjiga ima 448 strana i 60 skica, a staje 850 dinara.

Delo pruža sliku svih važnijih oklopnih bitki i operacija u vezi s njima u II svetskom ratu, odnosno predstavlja gledanja na njih jednog od neposrednih učesnika, nemačkog nacističkog generala i bliskog Romelovog saradnika.

Pored onih u kojima je lično učestvovao, autor je — na osnovu vojnoistorijske građe i ličnog kontakta sa učesnicima — opisao i ostale značajnije bitke za koje je smatrao da su od interesa za izučavanje istorije ratova, strategije i taktike.

Knjiga obuhvata kampanje u Poljskoj, Francuskoj, na Balkanu (u Jugoslaviji i Grčkoj), u severnoj Africi, u Sovjetskom Savezu — do 1944. godine i na Zapadu do kapitulacije Nemačke. Pored operacija, autor daje niz podataka i zaključaka u pogledu taktike, kvaliteta naoružanja, moralno-političkog stanja kao i ocenu komandanata i vojnika jedne i druge zaraćene strane.

Pa ipak, autor nije uspeo da izbegne neke istorijske netačnosti u izlaganju, odnosno da se oslobodi izvesnih subjektivnosti, što je opšta pojava u pisanju nemačkih komandanata koji očitasto nastoje da rehabilituju nemačku vojsku i generalštab svaljujući krivicu za neuspehe na Hitlera i nacističku partiju. Stoga ovoj knjizi treba kritički pristupiti.

ČASOPISI

VOJNI GLASNIK

Br. 3/1963.

General-potpukovnik Milija Stanišić: *Uticaj ratne tehnike na samostalnost i inicijativu*

Potpukovnik Radovan Krompić: *Odrred za održavanje komunikacija*

Potpukovnik Miljenko Sršen: *Gađanje lakom protivavionskom artiljerijom noću*

Potpukovnik Radomir Đurašinović: *Vazdušna protivdesantna rezerva — jedno mišljenje*

Kapetan I kl. Slobodan Slavković: *Kurs rezervnih oficira u artiljerijskoj jedinici*

Pukovnik Milenko Kovačević: *Kurirska veza*

Kapetan I kl. Milorad Čukić: *Organizovanje prihvatanja mladih vojnika*

Kapetan I kl. Mihailo Memedović: *Brza priprema gađanja u obalskoj artiljeriji*

Kapetan I kl. Petar Navarin: *Primena okrugle planšete u topografskoj pripremi*

Kapetan I kl. Obrad Dinić: *Gađanje minobacačem bez nišanskih sprava — osvrt*

Potpukovnik Ante Rosi: *Kako se proslavljao Prvi maj u NOR-u*

Kapetan I kl. Stevan Korda: *Magneatron — srce radara*

Pored ovoga, u časopisu su dati članci iz raznih domena, bibliografija, prikazi raznih članaka, taktičko-tehničke i druge novosti iz inostranih armija.

VOJNI GLASNIK

Br. 4/1963.

Pukovnik Mihailo Tomašević: *Protivvazdušna odbrana pešadijskim oružjem*

Pukovnici Ilija Jurić i Savo Čerečina: *Ubacivanje jedinica u pozadinu neprijatelja*

Pukovnik Milan Kirić: *Proračun i planska tablica prelaska preko reke*

Potpukovnik Vojo Vojnović: *O merama uzbuđivanja*

Kapetan I kl. Vojislav Vukićević: *Uloga starešina u izgrađivanju borbenog morala*

Potpukovnik Svetislav Antanasijević: *Čivilna zaštita i snabdevanje armije u ratu*

Pukovnik Nikica Janković: *Priprema i polaganje ispita za čin*

Potpukovnik Jovan Nastić: *Minijaturni taktički poligon*

Pukovnik Đuro Jekić: *Domet telefonskog aparata*

Pukovnik Ernest Mezga: *Iz rada partijskih organizacija u NOR-u*

Potpukovnik Velimir Radić: *Na okupiranoj teritoriji*

Pukovnik Milanko Mihovilović: *Razbijanje četnika u selu Doljani*

Pukovnik Sveto Kovačević: *Nezaborna Marina pečina*

Službenik Dragan Pavlović: *Na temu Terminologija*

Potpukovnik Vojmir Kljaković: *Ratne zanimljivosti*

Pored ovoga, u časopisu su dati bibliografija, prikazi raznih članaka, taktičko-tehničke i druge novosti iz inostranih armija.

VAZDUHOPLOVNI GLASNIK

Br. 2/1963.

Pukovnik Mirko Vales: *Zavisnost vazduhoplovne taktike od tehnike i neka pitanja njene izgradnje*

Potpukovnik Ljubomir Dobrečević: *Taktika dejstva LBA po raketnim jedinicama zemlja-zemlja malog i srednjeg dometa*

Potpukovnik Milovan Kovačević: *Neki problemi rasporeda i razmeštaja snaga i sredstava na aerodromu*

Potpukovnik Veljko Pješčić: *Avijacijska vatrena podrška KoV i vazduhoplovni organi sadejstva*

Kapetan inž. Vlado Velej: *Problemi stabilnosti i upravljivosti aviona pri prelasku iz podzvučnog u nadzvučno područje leta*

Major inž. Milojko Jerić: *Konstrukcija kratkotalasnih antena za rad u uslovima zaleđivanja*

Potpukovnik Milan Šelendić: *Održavanje i opravke PSS u miru i ratu*

Pukovnik Rade Suša: *Obuka trupnih starešina i komandi u rešavanju taktičkih zadataka kroz grupna zanimanja*

Poručnik Đoko Njogo: *Avio-horizont i njegova primena u instrumentalnom letenju*

Kapetan I kl. Slobodan Tomić: *Obuka u otklanjanju iluzija u IFR letenju*

Potpukovnik dr Antun Rišavi: *Zašto i kada treba nositi ušne čepove protiv štetnog delovanja buke*

Kapetan I kl. Ilija Kolarić: *Neka razmatranja o problematici maskiranja*

Pukovnik Ibrahim Sijerčić: *Vazduhoplovni savez u pripremanju kadrova za RV*

Major Čedomir Jovanović: *Temperatura i toplota u Zemljinom atmosferi i kosmičkom prostoru*

Pored toga, *Vazduhoplovni glasnik* u ovom broju donosi članke iz stranih RV, zatim vesti i novosti, kao i bibliografiju naših knjiga i časopisa.

MORNARIČKI GLASNIK

Br. 2/1963.

Kapetan bojnog broda Dušan Miljanić: *Dejstvo mornaričkih snaga na primorskom krilu fronta KoV*

Kapetan bojnog broda Kuzman Šmileški: *O problemima upotrebe ABH borbenih sredstava u uskim morima*

Kapetan fregate Bartul Kovačević i kapetan korvete Milenko Tešić: *Obuka u vožnji kao najviši stepen obučavanja posade brodova*

Major dr Zvonimir Ciko: *Jonizujuća zračenja i zaštita*

Poručnik fregate Zvonko Kalinin: *Mala retrospektiva podmorničarstva i problem uskog mora*

Kapetan fregate Josip Dujmović: *Automatizacija upravljanja nekim borbenim sredstvima na brodovima*

Poručnik fregate Vasilije Vujović: *Uloga starešine u razvoju inicijative*

M. D.: *Nova formula pomorske moći*

Kapetan fregate Anđelko Kalpić: *Jadransko more u sukobima i borbama kroz stoljeća (prikaz)*

Pored toga, *Mornarički glasnik* u ovom broju donosi rubriku iz nauke i tehnike, vesti i novosti, kao i bibliografiju.

VOJNOISTORIJSKI GLASNIK

Br. 6/1962.

Stanko Petelin: *Poraz slovenačkog dela Mihailovićeve »Jugoslovenske vojske u otadžbini« u Grčaricama i na Turjaku*

Potpukovnik Todor Radošević: *Napad na nemačko-četničku posadu u Gračacu (28-30. VIII 1944)*

Potpukovnik Miroslav Stepančić: *Dejstva slovenačkih i hrvatskih partizanskih snaga u graničnim krajevima Slovenije i Hrvatske u drugoj polovini »roške ofanzive« 1942. godine.*

Nikola Slavica: *Kulturno-prosvetni rad na teritoriji BiH u toku NOR-a*

Vladimir M. Leković: *Napad na Virpazar 13. jula 1941. godine.* (Povodom knjige B. Jovanovića »Crna Gora u Narodno-

oslobodilačkom ratu i socijalističkoj revoluciji«)

Pored toga, *Vojnoistorijski glasnik* u ovom broju donosi bibliografiju jugoslovenske istoriografije 1956—1959. (članke) kao i bibliografiju strane istoriografije o drugom svetskom ratu. Ujedno dat je i sadržaj članaka štampanih u Vojnoistorijskom glasniku u toku 1962. god.

VOJNOTEHNIČKI GLASNIK

Br. 4/1963.

Major Života Vuksanović: *Rušenje puteva u horizontu i nasipu*

Potpukovnik Kazimir Kruljac: *Električne mreže za paljenje minskih punjenja, njihove karakteristike, primena i izvor struje za njihovo paljenje*

Kapetan Blagoje Tudžarov: *Dobijanje balističkog koeficijenta opitnim putem i njegovo analitičko izravnavanje*

Potpukovnik Esad Behlilović: *Opažanja pravaca sa ekscentrične stanice pri izvođenju topografskih radova u zemaljskoj artiljeriji*

Potpukovnik Jože Berginc: *Zahtevi koje treba da zadovolje artiljerijski udarni upaljači*

Major Franjo Šimac: *Završna merenja i ispitivanja tranzistorskog radio-prijemnika L3F63T*

Kapetan I kl. inž. Svetozar Jovičić: *Tehnički i ekonomski aspekti pouzdanosti radio-elektronskih uređaja*

Potpukovnik Jure Jakovac: *Provera tačnosti frekvencije radio-prijemnika*

Potpukovnik Stevan Pavlović: *Vodeno i vazdušno hlađenje motora*

Kapetan I kl. Milan Zatezalo: *Rad motora sa unutrašnjim sagorevanjem na niskim spoljnim temperaturama*

Potpukovnik Živojin Joksimović: *Izrada jedinstvene nomenklature i njeno uvođenje u materijalno poslovanje JNA*

Kapetan Uroš Blagojević: *Garniture opšteg i specijalnog alata*

Pored toga, *Vojnotehnički glasnik* u ovom broju donosi naučne i tehničke novosti i zanimljivosti iz inostranih časopisa, kao i bibliografiju.

VOJNOTEHNIČKI GLASNIK

Br. 5/1963.

Pukovnik inž. Zlatko Rendulić i kapetan I kl. inž. Uroš Popović: *Operativno istraživanje*

Inž. Zoran Šonc: *Primena nomograma pri inženjerskim proračunima*

Major Gojko Greda: *Planiranje re-
monta*

Inž. Stanojka Gojgić: *Proučavanje sta-
bilnosti kosina i padina kao uslov racio-
nalnog projektovanja pri građenju pu-
teva*

Inž. Nikola Pavlović: *Primena ferita u
mikrotalasnoj tehnici*

Kapetan Petar Karpov: *Nešto o održa-
vanju automobil-cisterni za dekontamina-
ciju*

Zastavnik Momčilo Jovanović: *Nakna-
da štete pri vanrednim oštećenjima mo-
tornih vozila*

Potpukovnik Pero Zdjelar: *Preventiv-
ne mere za zaštitu od požara skladišta go-
riva i maziva*

Major Živojin Janković: *Pribori i apa-
rati za foto-slaganje i njihova primena u
kartografiji*

Pored toga, *Vojnotehnički glasnik* u
ovom broju donosi naučne i tehničke no-
vosti i zanimljivosti iz inostranih časopisa.

VOJNOEKONOMSKI PREGLED

Br. 2/1963.

Vojni službenik III kl. Draga Vrabec:
*Mogućnosti zaštite poljoprivredne proiz-
vodnje u ratu*

Potpukovnik Branislav Vukadinović:
Ugovaranje i naplata ugovorne kazne

Pukovnik Đuro Crevar: *O potrebi pro-
širenja ovlašćenja vojnih kontrolora*

Pukovnik Rade Knežević: *Ekonomska
opravdanost upotrebe vojnih motornih vo-
zila za prevoz lica na posao i sa posla*

Major Veselin Berberski: *Razvoj, ka-
rakteristike i primena mašina sistema bu-
šenih kartica u vojnoj administraciji*

Major Ljubomir Petrović: *Razvoj, ulo-
ga i značaj oblika kreditiranja vojnih
lica i ustanove nadležne za to*

Pukovnik Slobodan Pilipović: *Povodom
dvadesetogodišnjice Bihačke konferencije*

Pukovnik Bogdan Studen: *Markiranje
vojničkog rublja i ostalih delova vojničke
opreme*

Potpukovnik Dobro Vukelić: *Finansij-
sko poslovanje specijalističke službe pri
vojnim zdravstvenim ustanovama*

Ekonomist Risto Stanić: *Poslovanje
vojnih odmarališta*

Pored toga, *Vojnoekonomski pregled* u
ovom broju donosi prikaze iz inostranih
vojnih časopisa, ekonomske, naučne i teh-
ničke novosti i zanimljivosti, kao i biblio-
grafiju.